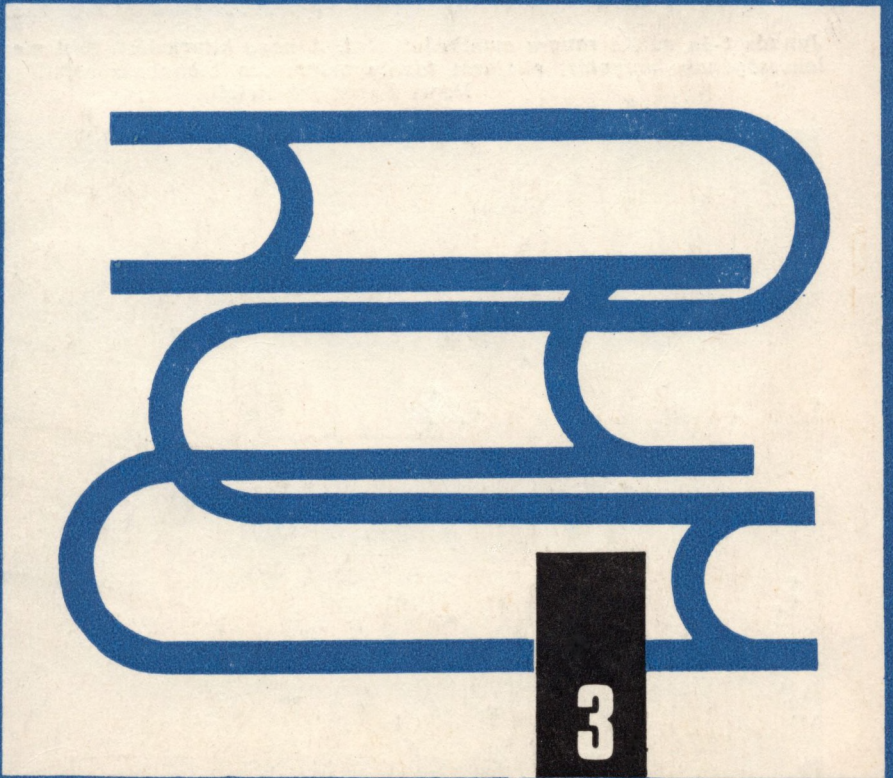

P 400 (2)

Bencsik h.

KÖNYVTÁROS

3

1979

Január 1-én városi rangra emelkedett Erd. A nagy kiterjedésű Pest megyei település lakosságának könyvtári ellátását tavaly május óta bibliobusz segíti (MTI Fotó — Danis Barna felvételei)

TARTALOM

BÉNYEI MIKLÓS: „A könyvtárakra mint a művelődés alapintézményeire számítunk”. Megyei pártdokumentumok a könyvtárakról	123
FÜGEDI PÉTERNÉ—SIPOS MÁRTA: A Magyar Nemzeti Bibliográfia számítógépes előállítása	128
Szerkesztői üzenetek	132
1949—1979 ... Emlékezések a szocialista magyar könyvtárügy kezdeteire	
N. RÁCZ ARANKA: Hogyan született az első körzeti könyvtár?	133
PATAKI FERENC: Nevelőm: a Fővárosi Könyvtár	137
NYITRAI JÓZSEF: Emlékek Káplány Gézaról, Szekeres Pálról és a győri műszaki fiókkönyvtárról	139
SZABADI VIKTOR: Három évtized ugyanabban a könyvtárban	140
SLEZSÁK Imre: A bölcsőt még ringattam	142
BÁNKI GYULA: Hősi idők emlékére... avagy író—olvasó találkozó akadályokkal	143
Lapozgató	145, 165
BERECZKY LÁSZLÓ: A szabadművelődéstől az Olvasó népért mozgalomig. Beszélgetés PÁLDY ROBERT-tel, a Könyvtáros nyugalmazott felelős szerkesztőjével. <i>(Könyvtáros sorsok — könyvtáros pályák)</i>	146
A könyvtárak életéből	
HORVÁTH GABRIELLA: Hogyan készülünk a Móricz-évfordulóra?	151
A Móra-centenárium és a Csongrád megyei könyvtárak. <i>(S. L. S.)</i>	152
Kitüntetések	152
A lapokban olvastuk <i>(Dunántúli Napló)</i>	153
Hírek	154
L A T Ó K O R	
ISZLAINE MERKOVSKY ERZSÉBET—DR. VARGA ALAJOSNÉ: 33 év világirodalma magyarul	155
Pályázati felhívás	159
SOMKUTI GABRIELLA: Kik a magyar könyvtártörténet jeles alakjai? Egy közvéleménykutatás tanulságai	160
JÓNÁS KÁROLY: Az Országházi Könyvtár a forradalmak korában <i>(A könyvtárak történetéből)</i>	162
Vallomások a könyvtárról	
LIGETI LÁSZLÓ: Semmiféle oktatás nem pótolja az olvasást	166
Könyvtárosok és bibliográfusok	
SALLAI ISTVÁN 1911—1979	169
FODOR ANDRÁS: Egy igazi tanító. Vallomás Sallai Istvánról	171
DR. PAJKOSSY GYÖRGYNÉ, DR. MANNINGER OLGA 1921—1978	173
Visszhang	
Segítséget a gyermekév propagandájához! <i>(Emődi-Kovács Ibolya)</i>	174
Lesznek — de már vannak is — propagandakiadványok! <i>(Szigetvári Jánosné)</i>	174
A Könyvtáros galériája. GÁCSI MIHÁLY <i>(Semsey Andor)</i>	175

Könyvtári szakirodalom

HORVÁTH TIBOR—VARGA DÉNES: Információs teauruszok — Egy olvasmányos szakkönyvről (*Bóday Pál*) 176

Bibliográfiák

A Vasi Szemle repertórium 1933—1976. (*Vargáné Major Judit*) 177
Szász Ilona: „... végeknek tüköri” (*Tóth Mária*) 178

SAKMAI FOLYÓIRATOK, HÁLÓZATI HÍRADÓK 179
KÖNYVTÁRI KIADVÁNYOK 182

A lapunk e számában közölt könyvjegeket és egyéb metszeteket Gácsai Mihály készítette.

Из содержания

Беньши Миклош: Документы областных комитетов Венгерской социалистической рабочей партии о библиотеках (123);

Фюгеди Петерн—*Шипош Марта*: Издание Венгерской Национальной Библиографии на вычислительной машине (128);

Ислаинз Мерковски Эржбет—*Варга Алайошнэ*: Издание зарубежной литературы в Венгрии за последние три десятилетия (155);

Йонаш Кароль: Библиотека Парламента в годы революции 1918-19 г. (162);

В память Шаллаи Иштвана (169);

Aus dem Inhalt

Miklós Bényei: Die Dokumente der Kommissionen der Ungarischen Sozialistischen Arbeiterpartei über die Bibliotheken (123);

Frau P. Fügedi—*Márta Sipos*: Rechenautomatische Herstellung der Ungarischen Nationalbibliographie (128);

Frau E. Iszlai-Merkovszky—*Frau A. Varga*: Die Ausgabe der ausländischen Literatur in Ungarn in den letzten drei Jahrzehnten (155);

Károly Jónás: Die Parlamentbibliothek in der Zeit der Revolutionen 1918—19 (162);

In memoriam István Sallai (169).

Cikkeink szerzői

Bényei Miklós, a Debreceni Megyei Könyvtár munkatársa; *Bereczky László*, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ osztályvezetője; *Bóday Pál*, a Könyvtáros rovatvezetője; *Fügedi Péterné*, az Országos Széchényi Könyvtár főosztályvezetője; *Horváth Gabriella*, a nyiregyházi Möricz Zsigmond Megyei Könyvtár igazgatója; *Iszlainé Merkovszky Erzsébet*, a Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülésének osztályvezetője; *Jónás Károly*, az Országgyűlési Könyvtár főkönyvtárosa; *Semsey Andor*, a Kisgrafika főszerkesztője; *Sipos Márta*, az Országos Széchényi Könyvtár munkatársa; *Somkuti Gabriella*, az Országos Széchényi Könyvtár osztályvezetője; *Tóth Mária*, a Könyvtáros munkatársa; *Dr. Varga Alajosné*, a Központi Statisztikai Hivatal művelődésstatistikai csoportjának vezetője; *Vargáné Major Judit*, a Magyar Távirati Iroda dokumentátora.

From the contents

Miklós Bényei: Documents of Hungarian Socialist Workers' Party County Committees on libraries (123);

Mrs. Péter Fügedi—*Márta Sipos*: Computerized assembly of the Hungarian National Bibliography (128);

Erzsébet Merkovszky—*Mrs. Alajos Varga*: Publication of foreign literature in Hungary in the last three decades (155);

Károly Jónás: The Parliament Library in the age of the 1918/19 revolutions (162);

In Memoriam István Sallai (169).

KÖNYVTÁROS

A KULTURÁLIS MINISZTERIUM LAPJA

INDEX: 25 449

Főszerkesztő: **Gerő Gyula**
A szerkesztőség címe: 1111 Budapest, Bartók Béla út 32.
Telefon: 451-758, 664-805.

Kiadja a **Lapkiadó Vállalat**
1073 Budapest, Lenin krt. 9—11. Tel.: 221-285.
Levél cím: 1006 Budapest, Pf. 223.
Felelős kiadó: **Siklósi Norbert**

Egyetemi Nyomda — 79.3888 Budapest, 1979
Felelős vezető: Sümeghi Zoltán igazgató

Terjeszti a Magyar Posta. Elfizethető bármely postahivatalnál, a kézbesítőknél, a Posta hírlapüzleteiben és a Posta Központi Hírlap Irodánál (KHI, 1900 Budapest V., József nádor tér 1.) közvetlenül vagy postautalványon, valamint átutalással a KHI 251—96 162 pénzforgalmi jelzőszámra. Elfizetési díj 1/2 évre 48 forint. Egy szám ára 8 forint. Külföldön terjeszti a „Kultúra” Külkereskedelmi Vállalat, H—1389 Budapest, Postafiók 149.

„A könyvtárakra mint a művelődés alapintézményeire számítunk”

Megyei pártdokumentumok a könyvtárakról

A DOKUMENTUMOK. Ma már — öt esztendő távlatából — nyilvánvaló, hogy az MSZMP Központi Bizottságának 1974. március 19—20-i határozata új szakaszt nyitott a magyar közművelődésügy, ezen belül a közművelődési könyvtárak történetében. Ekkor fogalmazódtak meg először összefüggően a közművelődéspolitikai alapelvei, pártunk ezzel a határozattal a közoktatás mellé emelte a közművelődést mint a szocialista építés szerves részét, nélkülözhetetlen elemét. Kijelölte helyét és szerepét a kulturális forradalom további menetében, a szocialista életmód kialakításában, az egyén és a közösség harmóniájának megteremtésében. Az állásfoglalás nyomán hozott állami intézkedések (ezek csúcán a közművelődési törvény), a szakszervezeti és más tömegszervezeti határozatok, a termelőüzemek lépései stb. nemcsak a közművelődési munka fellendülését eredményezték, hanem egy új, ún. közművelődési szemlélet térhódításáról is tanúskodnak.

Minthogy a könyvet, a könyvtárt a világnézet, az ízlés, a magatartás formálásának egyik legfontosabb eszközeként, az olvasást a művelődés egyik legáltalánosabb formájaként jelölte meg a KB-határozat, jótékonyan hatott és hat a közművelődési könyvtárak életére, fejlődésére is. Rendkívül érdekes és hasznos volna e hatás átfogó elemzése, most azonban csak egyetlen, de igen fontosnak tűnő mozzanatát emeljük ki: a közzétett dokumentumok alapján felvázoljuk a megyei pártbizottságok könyvtárpolitikai elgondolásait; megpróbáljuk bemutatni, hogy az 1974. márciusi KB-ülést követően miként foglalkoztak a közművelődési könyvtárak problémáival, hogyan értékelték az akkori helyzetet, milyen társadalmi igényeket fogalmaztak meg, miben látták a könyvtárak teendőit. Elsősorban a közművelődés kérdéseit tárgyaló pártbizottsági ülések előterjesztéseire és határozataira támaszkodunk, de felhasználjuk a megyei pártértekezletekről, közművelődési aktívákról készült jegyzőkönyveket és tudósításokat, valamint az V. ötéves területfejlesztési terveket is. Az anyaggyűjtést a megyei könyvtárak segítségével végeztük.

KÖZÖS VONÁSOK ÉS ELTÉRÉSEK. A megyei párthatározatok közös jellemzője, hogy tartalmuk és szerkezetük, sőt olykor a szövegezésük is erősen hasonlít a Központi Bizottság jelentéséhez és állásfoglalásához; szemléletük megegyezik azokéval: megfigyelhető tehát bennük a művelődéspolitikai országos és helyi egysége. A Pest megyei dokumentum szerkezete eltér a többiétől: a célokat tűzte ki, s ezekhez szabta a részterületek, intézmények feladatait. Némileg rendhagyó a komáromi határozat tagolása is: ebben nem válik külön a helyzetkép és a soron levő teendők tárgyalása. Egy másik — magától értetődő — közös vonás, hogy a pártbizottsági határozatok és a később keletkezett dokumentumok a közművelődés egészéről szóltak. (A hevesi és a nógrádi csak arról; itt a részterületek inkább példaként szolgáltak.) Az általános közművelődési feladatok végrehajtásában jelölték ki esetről esetre a könyvtárak szerepét. Következtesen utaltak azonban arra, hogy a sajátos könyvtári tennivalók elvégzése csakis a többi közművelődési intézménnyel együtt, velük összefogva lehetséges.

A kifejezetten könyvtári kérdésekkel foglalkozó fejezetek, részletek terjedelme, aránya és belső tartalma megnyeként eltérő. Ebben nyilván közrejátszott az előkészítő dokumentumok különböző terjedelme és minősége is; vagyis az, hogy a könyvtárakat mennyiben vonták be az előkészítés munkájába, s ha bevonták, azok milyen anyagot tártak a pártbizottságok elé. Az imént utaltunk rá, hogy például Heves és Nógrád megyében csak néhány sort írtak a könyvtárakról, Baranyában viszont az 1974-es feladatterv (de a jelentés is) feltűnően nagy teret szentelt nekik. Ebben a megyében 1975-ben külön kulturális távlati fejlesztési irányelveket is kidolgoztak — ez alighanem egyedülálló az országban —, s az irányelvekben szintén sok szó esett a könyvtárügyről. Más példa: a Hajdú-Bihar megyei párthatározat főként az intéz-

ményekre fordította figyelmét, útmutatásai pedig túl általánosnak tűnnek; Zalában, Vasban és Győr-Sopronban a tartalmi munka különféle problémáit is érintették. Komárom megyében az olvasási kultúra egészéről szóltak; Borsodban a párt-és tanácsi irányítás szempontjai domináltak. Tükröződnek a dokumentumokban — bár nem mindig kellő mértékben — a megyék földrajzi, demográfiai, gazdasági stb. sajátosságai is: például Bács-Kiskunban, Békésben különös gondot fordítottak a tanyák, Baranyában, Borsodban, Nógrádban stb. a nemzetiségek és a kis községek könyvelésére.

HELYZETKÉP. Szinte valamennyi megyei pártbizottság megállapította, hogy az utóbbi időben *közművelődési könyvtáraink sokat fejlődtek*: szélesedett, differenciálódott hálózatuk, javult tartalmi munkájuk, némelyikük egészen kiemelkedően dolgozik; tevékenységüket a szocialista elkötelezettség jellemzi. Azonban a dokumentumok rámutatnak arra is, hogy sok még a tennivaló, a megoldatlan kérdés — ha a követelményekhez, a társadalom igényeihez mérjük az eredményeket. Márpedig — mint ahogy a Szolnok megyei pártbizottság ülésén mondták — „a mérce nem lehet csak a múlthoz mért előrelépés, hanem mindenekelőtt a lehetőségekhez és főleg a szükségletekhez mért viszonyítás.” Így nézve a képet, előtűnnek az ellentmondások is: az igényekkel nem nőnek arányosan a lehetőségek; az ellátás egyenetlen, néhol a szakmai munka is kifogásolható, a kedvezőtlen objektív (épület, felszerelés, költségvetés stb.) és szubjektív feltételek gátolják a korszerű törekvések érvényre jutását.

Miként a KB-ülésre készült jelentés, a megyei előterjesztések is fontos sikerként könyvelték el, hogy a közművelődési könyvtárak *olvasóinak száma* és olvasási kedve örvendően növekszik, s hogy a fiatalok aránya eléri a 70—75 százalékot. Néhány helyen megemlítették, hogy főként a dinamikus bővülő szakszervezeti könyvtárhálózatba iratkozott be nagyon sok új olvasó. Vas megyében nem hallgatták el azt a kedvezőtlen jelenséget sem, hogy a tanácsi könyvtárakban stagnál vagy éppen csökken a forgalom. Bár akadtak megyék (például Hajdú-Bihar, Komárom), ahol a munkásolvasók számának és arányának emelkedése tapasztalható, a többség inkább arról szólt, hogy a munkások részaránya még mindig nem megnyugtató, a parasztságát pedig sehol sem tartották megfelelőnek. A Tolna megyei beszámoló kitért arra, hogy számottevő az előrehaladás a nemzetiségi lakosság könyvellátásában; ám azt is rögzítette, hogy ezeknek a könyveknek a kihasználtsága még szerény méretű. A határozatok szerint a többi érintett megyében szintén hasonló a helyzet. Azt, hogy nem megfelelő az olvasás belső szerkezete, túl sok a krimi, a lektúr és az útleírás a kölcsönzött művek között, csak Komáromban tették szóvá.

Azok a pártbizottságok, amelyek megvizsgálták e kérdést, a könyvtárak *állományának* tetemes, jó ütemű gyarapodásáról adtak számot; a nagyságot, az összetételt kedvezőnek minősítették. Fejér megyében például megállapították, hogy a beszerzés a társadalomtudományi ismeretek iránti érdeklődés fokozódásának megfelelően alakult. Szolnok megyében a honismereti mozgalom szempontjából ítélték igen kedvezőnek, hogy „a nagyobb könyvtárakban és a kisebbek egy részében kialakult a helytörténeti gyűjtemények magva”. Baranyában, Szabolcs-Szatmárban és Veszprémben viszont rámutattak, hogy a tanácsi hálózatban a könyvvásárlási keret és ennek következtében a gyarapodás mértéke nem növekedett.

Majdnem mindegyik beszámoló az *intézményhálózat* fejlődésével, állapotával foglalkozott a legtöbbit. Rendkívül nagy eredménynek tartották a könyvtárak számának emelkedését. Fejér és Komárom megye a szakszervezeti könyvtárak egységes hálózattá szerveződését, valamint — akárcsak Győr-Sopron — a klubkönyvtárak létrehívását emelte ki. A rétegigény szempontjából fontosnak tekintik (például Hajdú-Biharban) a zenei részlegek létét. A tolnaiak és a komáromiak úgy ítélték meg, hogy a *közművelődési intézményrendszer legkiépítettebb hálózata* a könyvtáraké. Hasonlóan nyilatkoztak Borsodban és Hajdú-Biharban is. Általános az a vélemény, hogy mindez nem járt együtt az anyagi, tárgyi feltételek kívánatos javulásával: az épületek jelentékeny hányada korszerűtlen, az alapterület szűkös, a technikai felszereltség gyenge, a könyvtárak nem mindenütt felelnek meg a normatíváknak. Az aprófalvas megyékben (Baranya, Győr, Zala) a széttagoltságra hivatkoztak, de szóba került a városok, különösen pedig az új lakótelepek ellátatlansága is (például Komárom, Vas). Sűrűn vissza-visszatérő panasz, hogy a megyei könyvtár rossz elhelyezése károsan befolyásolja az egész megye könyvtárügyének alakulását. A kép tehát ellentmondásos: új, szép és korszerű könyvtárak az egyik oldalon — régi, elavult és túlzásfolt épületek a másikon.

Az intézményekkel kapcsolatban esett szó az *együttműködés* fontosságáról, helyzetéről. Kár, hogy kevés helyen írtak erről, s inkább csak általánosságban. Baranyában a gondok közt jelezték, hogy az iskolai és a közművelődési könyvtárak kapcsolata formális; Zalában pedig azt, hogy a kisebb helyeken gazdaságtalan — és a

hatékonyt gyengíti — az iskolai és a felnőttkönyvtár elkülönítése. Fejérben és Hajdú-Biharban kedvező tényként említették, hogy elmélyült a megyei és az SZMT Könyvtár együttműködése, s ez kedvezően hat a szakmai irányításra. Baranyában viszont úgy vélekedtek, hogy a két közművelődési könyvtárhálózat léte „nehezíti a tartalmi munkát, s a könyvtárakra fordított anyagi támogatást is szétforgácsolja”.

Annyi megoldatlan kérdést talán egyetlen vonatkozásban sem soroltak fel a megyei jelentések, mint a *személyzeti helyzet* felvázolásánál. Szinte mindenütt azonos gond: kevés a főhivatású, illetve a szakképzett könyvtáros, nagy a cserélődés, a pálya elnöiesedik, a frissen végzett fiatal szakemberek ritkán helyezkednek el vidéken, a könyvtárosok egy részének alacsony színvonalú a politikai felkészültsége, a szakképzés iskolai struktúrája elavult és szűk stb. Talán csak Szolnok megyében elége-
dettek; itt ugyanis nem a hiányokról, hanem az eredményekről beszéltek.

A pártdokumentumok az *irányítás* kérdéseiről a közművelődés egészét illetően feltűnően szűkszavúan beszéltek. A szolnokiak úgy látták, hogy erősödött e területen a pártirányítás, valamint a tanácsi tervezés és ellenőrzés. Hevesben és Vasban a koordináció hiányát tették szövé. A Fejér megyei előterjesztés részletesebben taglalta a könyvtárak pártirányításának helyzetét. Községi, járási, városi és megyei szinten kielégítőnek, jónak tartotta, az üzemi és egyéb pártbizottságok esetében nem. E megyében sokat vártak a tanácsi szakfelügyeleti rendszer létrehozásától.

FELADATOK. „A könyvtárakra mint a *művelődés alapintézményeire* számítunk” — jegyezte meg a Pest megyei határozat, s ezzel a megállapítással — persze különböző megfogalmazásban — majdnem mindegyik megyénél találkozunk. A KB állásfoglalása nyomán a pártbizottságok az iskolával és a művelődési otthonnal állítják egy sorba a könyvtárat, mint a folyamatos művelődés feltételét garantáló egyik intézménybázist, vagy — mint a hajdú-bihariak — az aktív közösségi művelődés egyik színhelyét. Sőt, Baranya megyében egyenesen így döntöttek: „A művelődési jog valóra váltását a közoktatási rendszer mellett a közművelődési alapelállítás biztosítja. Ezen belül első helyre a közművelődési könyvtári ellátást helyezzük.” A szóban forgó dokumentumok szerint a könyvtár elsődleges, sajátos feladata az olvasási kultúra fejlesztése, az olvasó ember típusának kialakításához, tömegessé válásához való jelentékeny hozzájárulás, a könyv és az olvasás megszerettetése. További funkciói: a tájékoztatás, az ismeretközvetítés — elsősorban a szocialista irodalmi alkotások és a szakmai ismeretterjesztő művek népszerűsítése —, a szakképzés, az iskolai oktatás és az önművelés könyvtári eszközökkel való segítése, a színvonalas szórakoztatás, a politikai felvilágosítás. Ez utóbbival a közvetlen politizálást is vállalnia kell. A megyei pártbizottságok felelős szerepet szánnak a könyvtáraknak a szocialista tudat formálásában, jelesen az esztétikai és a világnézeti-politikai nevelésben. A Fejér megyeiek szerint a könyvtár egész tevékenységét át kell hatnia a pedagógiai irányultságnak. Szintén Fejér megyében, a közművelődési aktívaértekezleten hangzott el az az észrevétel, mely szerint „a jó könyvtár a különböző művelődési formák összefoglaló műhelye”. E sokrétű és magas szintű igényeknek a közművelődési könyvtárhálózat csakis akkor tehet eleget, ha munkájában a marxista—leninista ideológiai megalapozottság és a pártosság érvényesül.

A megyei dokumentumok túlnyomó többségében találkozunk a követeléssel, hogy az *olvasótábort* bővíteni, szélesíteni kell, új olvasótelegeket kell bevonni a könyvtárak vonzás- és hatókörébe. Elsősorban a munkásolvasók — továbbá a mezőgazdasági fizikai dolgozók, főként a tsz-parasztok — számának és arányának növelését tartották szükségesnek. A Fejér és a Zala megyei határozat szólt a bejáró munkások és a munkásszállók problémájáról is. Közös — az előbbiekhöz hasonlóan a KB-határozat által is sugallt — álláspont, hogy fokozott gondot kell fordítani a fiatalokra, főként a szakmunkástanulókra és a gyermekekre. A szolnokiak és a szabolcsiak ezzel kapcsolatban említették a gyermekkönyvtárak fejlesztésének fontosságát. Néhány pártdokumentum felhívta a figyelmet arra is, hogy az olvasótoborzás fő eszköze a szolgáltatások kiterjesztése, differenciálása, színvonaluk emelése legyen. Csongrád és Fejér megyében az üzemi könyvtárak állományának javítását szorgalmazták, Borsodban pedig a politikai és a szakmai irodalom körütekintő gyűjtését. Szolnok megyében az az általánosabb igény fogalmazódott meg, hogy a könyvtárak „beszerzéseikkel, profiljuk alakításával igazodjanak jobban a környezet struktúrájához, a foglalkoztatottság jellegéhez”. Tolna megyében a könyvtárpropaganda, az olvasásra ösztönző rendezvények rendszeresebbé, szervezettebbé tételét kéri számon, Komáromban és Szabolcs-Szatmárban a munkahelyekkel, a szocialista brigádokkal való szorosabb kapcsolat kiépítését javasolják. Az anyagi-pénzügyi feltételekről viszont meglepően kevés szó esett. Csupán a Fejér megyei állásfoglalás utalt a könyvtári költségvetés növelésének szükségességére; a Bács-Kiskun megyei és a baranyai pedig a könyvvásárlási, beszerzési keretek támogatását ítélte fontosnak.

Viszonylag nagy teret kapott a pártdokumentumokban az *intézményfejlesztés* kérdésköre. Hangsúlyozzák — és ez közös szemléleti jellemzőjük —, hogy az intézmény-rendszert a tartalmi követelmények magas színvonalához kell igazítani; azaz fel kell oldani az igények, törekvések és a tárgyi feltételek, lehetőségek közötti ellentmondást. A legtöbb helyen a hálózati központok hatékonyságának fokozását tekintették az első számú teendőnek; feltűnően sok megyében szerepelt a közeli tervfeladatok között új megyei könyvtár építése vagy a meglévő épület felújítása, bővítése, korszerűsítése. Más, kisebb — járási, városi, községi stb. — könyvtárak létesítését, átalakítását is bevették a programba. Hajdú-Biharban általánosságban sürgették az alapellátás kiteljesítését; némely helyen pontosan kijelölték a tennivalókat is: az új lakónegyedekben, a munkáslakta peremkerületekben könyvtártelepítés, a szakszervezeti hálózat továbbépítése, a járási és a körzeti könyvtárak megerősítése, a fiókkönyvtárak számának szaporítása, a gyermekkönyvtári gondok enyhítése, a letéti rendszer fejlesztése stb. Kisebb falvakban és a városok új lakótelepein célszerű, gazdaságos formának jelölik meg a közös rendeltetésű, ún. komplex művelődési intézményeket, s ezekbe mindenütt belegendolják a könyvtárakat. Néhány határozatban az iskolai és a községi könyvtárak egyesítésének vagy legalábbis közös fenntartásának és igazgatásának gondolata merült fel (például Baranya, Fejér, Zala). Új klubkönyvtárak szervezését ajánlották Hevesben, Vasban és — a munkásszállásokra gondolva — Borsodban. Főként az érintett megyék (Bács-Kiskun, Békés, Csongrád stb.) foglalkoztak az egyébként is roppant mostoha körülmények között élő tanyai lakosság könyvellátásának javításával; legjobb megoldásnak a mozgó szolgáltatás megszervezését, vagyis a bibliobuszok beállítását tartják. A bibliobusz ötlete máshol is felvetődött: a baranyai határozat a peremkerületekre, a veszprémi az apróbb községekre célt. A zalaiaiak szerint kiaknázatlan lehetőségek rejlenek a közművelődési könyvtárhálózat egységei, jelesen a járási, a körzeti és a letéti könyvtárak kapcsolatainak szorosabbá tételében; példaként a könyvek gyorsabb és pontosabb cseréjét említették.

A megyei pártdokumentumok sorra kiemelik a különféle könyvtárak együttműködésének szükségességét. A hajdú-bihari és a békési az ifjúság jobb ellátása érdekében szorgalmazza az iskolai és a közművelődési könyvtárak munkájának összehangolását. Békésben, Komáromban és Szabolcs-Szatmárban a tanácsi és a szakszervezeti hálózat tervszerűbb, összehangoltabb tevékenységétől a munkásság műveltségi és szakmai ismeretszintjének emelését remélik. A többi határozat direkt módon nem szól a tanácsi és a szakszervezeti könyvtárak kapcsolatáról; lehet, hogy ezt természetesnek vették, vagy már megoldott feladatként kezelték. A baranyai állásfoglalás pontosan, részletekbe menően jelölte ki a további teendőket: „A könyvtárközi koordinációs bizottság fejtsen ki hatékonyabb tevékenységet az együttműködés megteremtése érdekében. Szorgalmazza az olvasói rétegek, a gyűjtőkörök meghatározását és elkülönítését, a közös fenntartást.” Fejérben azt szeretnék, ha az iskolák és a könyvtárak közelednének egymáshoz; a veszprémiek pedig azt, hogy a könyvtárak szolgáltatásokkal kapcsolódjanak más közművelődési intézmények tevékenységéhez. Szonokban a könyvtárak és a Kossuth Kiadó helyi kirendeltségének közös rendezvényeit (kiállítások, író-olvasó találkozók) sürgették. Tolna és Nógrád megyében tovább támogatják e kört: a tömegszervezetek és a kulturális intézmények fogjanak össze, s közösen adjanak újabb lendületet az Olvasó népért és az Olvasó ifjúságért mozgalomnak. Mintegy erre rímel a Fejér megyei aktívaértekezlet megállapítása: olvasó népet nevelni csak összefogással lehet; vagyis e nagyszerű művelődéspolitikai feladat megoldásakor nem szabad csupán a könyvtárakra (és a könyvkereskedelempre) hagyatkozni, azonban a könyvtáraknak is keresniük kell a partnereket.

Akárcsak a KB-határozat, a megyei pártbizottságok is kulcskérdésnek tekintették a *személyi feltételek* gyors javítását. A székesfehérvári közművelődési tanácskozásan hangzott el: „Legyen korszerűbb a könyvtárak hálózata, kulturált a könyvpropaganda, több pénz és kulturáltabb körülmények álljanak a dolgozók rendelkezésére; de rendkívül fontos, hogy a könyvtárosok hivatásukat értő, szerető, olvasásra buzdítani tudók legyenek.” Szinte mindenhol ugyanazokat a kívánalmakat fogalmazták meg: több függetlenül dolgozó alkalmazása, a szakképzett munkatársak számának és a technikai segédszemélyzet arányának növelése, a nagyarányú cserélődés mérséklése, a könyvtárosok szakmai és politikai felkészültségének fokozása. Meghatározták az eszközöket is. Első helyen a kellő anyagi és erkölcsi megbecsülést említették, aztán az élet- és munkakörülmények javítását, majd a letelepedés segítését. Arról viszont nemigen olvashatunk, hogyan képzelik el mindezek megvalósítását. Kifejezetten könyvtári vonatkozású javaslatok csak a szak- és a továbbképzés területén születtek. Majd mindenütt elengedhetetlennek tartották a szakképzés adott rendszerének, szervezetének kibővítését, reformját. Számos megyében felvetették a középiskolai könyvtárosképzés lehetőségét és szükségességét, Veszprémben egy közművelődési szakközépiskola felállítását is indítványozták. A főiskolai képzést nem annyira módosítani,

mint inkább kiterjeszteni kívánták. A szolnokiak például úgy vélték, hogy a debreceni tanítóképző intézetben (azóta főiskola) folyó levelező oktatást mindaddig fenn kell tartani, amíg a szakemberképzés új rendje ki nem alakul. Szerintük ebben az új rendben kapna helyet a mostaninál jóval több intézményre támaszkodó tanítóképző főiskolai könyvtárosképzés is. A baranyai dokumentum a tanárképző főiskolákra utalt; ide összpontosítaná a népművelők és a könyvtárosok képzését. A Csongrád megyeiek közművelődési szakot indítanának a tanárképző intézményekben. Az azonban nem derül ki, hogy e szak a könyvtáros-utánpótlást szolgálná-e. Az egyetemi könyvtárosképzés kiszélesítésére (esetleg új tanszék létrehozására) egyébként egyik megye sem tett javaslatot.

A megyei párthatározatok mindegyike kitér — méghozzá részletesen — a közművelődés *párt- és tanácsi irányításának* feladataira, a tömegszervezetek, termelőüzemek tennivalóira. A kizárólag a könyvtárakra vonatkozó észrevételek száma azonban igen kevés. A Fejér megyei dokumentum előírta, hogy az illetékes pártalapszervezetek, -szervek és -bizottságok fordítsanak nagyobb gondot a könyvtárosok ideológiai-politikai képzésére, aktuális politikai tájékoztatására. Nagyon fontosnak érezzük a Pest megyei pártbizottság ülésén elmondott előadói beszéd egyik részletét, amely világosan körülhatárolta a könyvtárak pártirányításának tartalmi-tematikai körét. E szerint a fő célok és az irányelvek kijelölésén, az intézmény- és személyzeti fejlesztésén, az anyagi eszközök felhasználásának figyelemmel kísérésén kívül „a pártirányítás és -ellenőrzés terjedjen ki arra is, hogy... milyen könyvek legyenek a könyvtárban, és mit olvassanak az emberek...”

HOSSZÚ IDŐRE SZÓLÓ ÁLLÁSFOGLALÁSOK. Az MSZMP Központi Bizottságának 1974. március 19—20-i határozata ismételten s a korábbiaknál jóval nyomatékosabban ráirányította a megyei pártbizottságok figyelmét a közművelődési könyvtárügyre. A határozat végrehajtása során ezek a testületek alaposan megvizsgálták megyéjükben a könyvtárügy helyzetét, és kitűzték — a Központi Bizottság állásfoglalásával összhangban, ám a helyi sajátosságokat szem előtt tartva — a jelen és a közeli jövő legfontosabb feladatait. Újra kinyilvánították, hogy a könyvtár a szocialista társadalomban politikai tényező; hogy a közművelődési könyvtárügy irányítását, a feltételek megteremtésének, a lehetőségek feltárásának és hasznosításának szorgalmazását politikai kérdésnek, a pártmunka egyik lényeges elemének tekintik. Kimondva vagy kimondatlanul valamennyi pártbizottság elismerte, amit Baranyában le is írtak: „Művelődéspolitikánk fontos feladata a közművelődési könyvtárhálózat korszerűsítése, az olvasási kultúra fejlesztése.”

Bár az ismertetett megyei párt dokumentumok egy felsőbb párt szerv utasítására születtek, tartalmilag nem kötődnek mereven az adott időponthoz. Egy több éves, évtizedes fejlődés meghatározott pontján tekintették át az addig megtett utat, s jelelték ki a továbbhaladás irányát. Nem rövid időre, egy esetleg öt évre szóló programot fejtettek ki, hanem többségük hosszútávú célkitűzéseket fogalmazott meg. Olyan célokat, amelyeknek elérése ma is, s még jó néhány esztendeig könyvtárpolitikánk, könyvtáraink fontos, kiemelt feladatai közé tartozik. A megismert megyei döntések, állásfoglalások hosszú ideig meghatározzák, befolyásolják a helyi közművelődési könyvtárügy — s ezen keresztül az egész magyar könyvtárügy — alakulását, fejlődését.

A megyei párthatározatok valós problémákra világítottak rá, a tényleges lehetőségekkel számolva foglalták össze a tennivalókat. A kívánalmak, követelmények teljesíthetőségét az is igazolja, hogy az 1974-ben kiszabott feladatok egy részét — például a könyvtárosok bérrendezése, új intézmények építése, bibliobuszok beállítása, középiskolai könyvtárosképzés — már megoldottuk, vagy több megye már megoldotta. Sűrűn elő-előfordulnak ezekben a dokumentumokban olyan gondolatok, amelyek a könyvtárosok számára jól ismertek, mintegy a szakma véleményét visszhangozzák. Szép számmal akadnak persze olyan felvetések, ötletek is, amelyek viszont az újszerűség erejével hatnak. A megyei pártbizottságok állásfoglalásai ugyanis nemcsak megerősítették az eddigi törekvéseket, hanem útmutatást is adtak a további munkához.

A megyei párt dokumentumok a könyvtárak életében az objektív és a szubjektív tényezők hatását egyaránt magasra értékelték, egyiket sem túlozták el a másik rovására. Világosan kifejezésre juttatták a rég ismert, de gyakran figyelmen kívül hagyott igazságot: igazán jó könyvtárt csak jó könyvtárosok csinálhatnak, azaz szakmailag, politikailag felkészült, eszmeileg elkötelezett könyvtárosok. S amit a könyvtárakról mint intézményekről mondtak, az a könyvtárosokra szintén áll: tevékenységüktől is függ a közművelődési célkitűzések megvalósítása, jó munkájuk politikai-társadalmi céljaink elérését segíti elő; posztjuk ilyenformán politikai poszt.

A Magyar Nemzeti Bibliográfia számítógépes előállítása

A 3. országos könyvtárügyi konferencia egyik fontos ajánlása volt, hogy a számítógépes technikát elsősorban a központi szolgáltatások területén kell alkalmazni. A konferencia ösztönzésére kidolgozott fejlesztési irányelvekben elsőbbséget kapott a nemzeti bibliográfia számítógépes előállítása. A nemzeti bibliográfia automatizálásának első szakasza nem a teljes nemzeti bibliográfiai rendszer, nem a rendszer keretében megjelenő összes kiadvány egyidejű átállítását irányozta elő, hanem csupán a Magyarországon megjelenő könyvek és füzetes kiadványok számítógépes feldolgozására korlátozódott, azzal az alapvető céllal, hogy e feldolgozás eredményeképp a kurrens *Magyar Nemzeti Bibliográfia, Könyvek Bibliográfiája*, valamint ennek éves és több éves kumulációi automatikusan előállíthatók legyenek. Ezt a feladatot azonban úgy kellett megvalósítani, hogy az MNB-rendszer

- a nemzetközi előírásokkal, szabványokkal kompatibilis, azokhoz illeszkedő legyen;
- tegye lehetővé a bekapcsolódást a kialakulóban levő nemzetközi együttműködésbe;
- az „egyszeri feldolgozás — többszöri felhasználás” elvének megfelelően további szolgáltatások kiépítésére is alkalmas legyen.

E követelményeknek megfelelően a feladat nem egyszerűen a meglévő bibliográfia előállítási technikájának megváltoztatását, hanem a kiadvány összes tartalmi, feldolgozási és szerkezeti kérdésének felülvizsgálatát, reformját követelte meg.

A 70-es évek elején, kezdetben szerény keretek közt folyó könyvtári előkészítő munkák után az Országos Széchényi Könyvtár 1974-ben az Országos Műszaki Fejlesztési Bizottság keretében működő Számítástechnikai Koordinációs Intézetet bízta meg előbb a rendszerterv, majd a programok kidolgozásával. A feladat témafelelőse az SZKI részéről *Nyáryné Grófcsik Erika*, az OSZK részéről pedig *Szűcs Jenőné* volt. 1977 júniusára készültek el az első próbafüzetek és kumulációjuk. A próbafüzetek értékelését és a hibák kijavítását három hónapos kísérleti üzemeltetés követte. A rendszer ismételt javítása után, az 1978. évi 8. füzetűl kezdve számítógéppel készül a könyvek kurrens nemzeti bibliográfiája. Az alábbiakban elsősorban azokat a tartalmi, feldolgozási és szerkezeti reformokat szeretnénk ismertetni, amelyeknek időzítése összekapcsolódott a számítógépes technika bevezetésével.

A bibliográfia gyűjtőköre

A mai nemzeti bibliográfiai rendszerek egyik legszembetűnőbb jellemzője a dokumentumtípusok szerinti tagozódás. Az ágazatokra bontás előnye közismertek (az elkülönítés lehetővé teszi a speciális dokumentumok speciális szempontú feldolgozását, az alapbibliográfia mentesül a szekundér kiadványok tömegétől stb.), e módszer azonban feltételezi a dokumentumtípusok elvszerű és következetes elhatárolását, és nem hagyhatja a használat bizonytalanságban afelől, hogy egy adott dokumentumfajta vonatkozóan melyik bibliográfiából tájékozódhat. Nálunk a legtöbb dokumentumtipológiai bizonytalanság az időszaki kiadványok minősítésében volt tapasztalható. Így például a kurrens könyvbibliográfia amolyan fából vaskarikaként („könyvjellegű időszaki kiadványként”) regisztrálta az évkönyveket is, és míg a folyóiratok és a vezető napilapok cikkeit a *Magyar Folyóiratok Repertóriumai* dolgozta fel, az évkönyvek tartalmáról a *Magyar Nemzeti Bibliográfia* elemző leírásai informáltak. E cikkeknek határ kiigazításában döntő változást hozott az ISSN-rendszer bevezetése, az ehhez szorosan kapcsolódó ISDS (International Serials Data System) keretében kialakított periodikum-definíció alkalmazása és az időszaki kiadványok kurrens bibliográfiájának megindítása. A magyar nemzeti bibliográfia rendszerében jelenleg az időszaki kiadványok feldolgozását az alábbi munkamegosztás jellemzi:

— az élő időszaki kiadványokról teljességre törekvően, évenként tájékoztat a *Kurrens időszaki kiadványok. A Magyarországon megjelenő időszaki kiadványok bibliográfiája*;

— az élő időszaki kiadványok cikkeiről válogatva informál a kibővült tartalomnak megfelelően új címmel megjelenő *Magyar Nemzeti Bibliográfia, Időszaki Kiadványok Repertóriumai*;

— a könyveken és füzetes kiadványokon kívül az új indulású (illetve új címmel megjelenő) időszaki kiadványok leírásait is közli a *Magyar Nemzeti Bibliográfia, Könyvek Bibliográfiája*.

Az ágazatok tartalmának elhatárolásához hasonló gondot okozott az összetett, kettős jellegű dokumentumfajták kettős feldolgozásának megoldása. Így például a számítógéppel készülő bibliográfiában fontos változtatás volt, hogy a részcímes sorozatok esetében — a sorozat keretében megjelent könyvek feldolgozásával párhuzamosan — a sorozatról mint egészről is közöl leírást.

Végül új rendezést kívánt a nemzeti bibliográfiai feldolgozás alsó értékhatárának megállapítása is. A kurrens nemzeti bibliográfia és a *Tájékoztató a könyvesbolti forgalomba nem kerülő könyvekről* című jegyzék 1972-es anyagának összevetése a nemzeti bibliográfia hiányos voltát hangsúlyozó bírálatokat igazolta. Az ÁKV-jegyzék alapján mintául választott 885 tételből mindössze 302-t közölt az MNB is. A kihagyott kiadványok típusainak felsorolására e helyen nincs ugyan lehetőségünk, azt azonban, hogy e kiadványok zöme nem az aprónyomtatványok kategóriájába tartozik, egy számadattal érzékeltetjük: a mellőzött 583 tételben leírt kiadványok együttes terjedelme elérte a 78 000 oldalt! A bibliográfia gyűjtőkörének szélesebb értelmezése, a műszaki kiadványoknak az eddiginél teljesebb feldolgozása a számítógéppel készülő bibliográfiában lényeges javulást eredményezett. A még függőben levő kérdések tisztázása, a „küszöb” pontosabb meghatározása érdekében 1978-ban újabb vizsgáldások indultak meg, ennek keretében minden egyes dokumentumtípusról (az egy típushoz tartozó alfajokról) úgynevezett döntési lapok készülnek (válogató feldolgozás esetén a döntési lap a válogatás pontos ismérveit is tartalmazza).

A feldolgozás módszerei

Az IFLA egyik legnagyobb jelentőségű programjának, az Egyetemes Bibliográfiai Számbavételnek (UBC) lényege, hogy az egyes országokban megjelenő nemzeti bibliográfiai együttesének olyan világrendszerrel kell alkotnia, amely képes a bárhol megjelent dokumentumok bibliográfiai adatait a világon bárhol másutt hozzáférhetővé tenni, mégpedig nemzetközileg egységesített, szabványosított formában.

Vagyis: az Egyetemes Bibliográfiai Számbavétel megvalósításának feltételeként a nemzeti bibliográfiákban kötelező a nemzetközi szabványok, szabályzatok alkalmazása. Ezért a magyar nemzeti bibliográfia számítógépes füzetében a könyvek bibliográfiai leírása (címléírásuk szövege) az ISBD/M, az időszaki kiadványoké az ISBD/S, a térképeké pedig (a hagyományos technikájú negyedéves függelékekben) az ISBD/CM alapján készül. Az Egyetemes Bibliográfiai Számbavétel követelményeihez való igazodás nemcsak a bibliográfiai leírások esetében jelentett reformot, hanem a besorolási adatok (címfajok) megválasztásában, egységesített alakjuk megállapításában is. Így a személynevek esetében az egységesített névalak megállapításának forrása egy, az IFLA által a személynevekre vonatkozóan összeállított segédlet, amelynek előírásai főképp a névelőzések családnévek közlésében okoznak radikális változásokat az eddigi gyakorlathoz képest. Mivel a testületi nevekre vonatkozó nemzetközi szabályzat még az előkészítés állapotában van, a magyar nemzeti bibliográfia gyakorlatában sem teljesen kiforrottak az ilyen típusú nevek kezelésére vonatkozóan kialakított szabályok; elsősorban a konferenciák és a kiállítások egységesített nevének megválasztásában tapasztalhatók bizonytalanságok.

A hazai bibliográfiai feldolgozásban jószerivel előzmények nélküli új feladat volt az egy-egy mű különböző kiadásairól, változatairól andandó tájékoztatás vállalása. Annak érdekében, hogy egy adott mű különböző címeken megjelent kiadásváltozatai, fordításai a bibliográfiában egy helyütt legyenek megtalálhatók, a címük alatt leírt könyvek esetében az elsődleges, a szerzőjük alatt leírtak esetében pedig a másodlagos besorolási adat (az alcímfej) a mű egységesített címe (kivéve, ha a könyv főcíme az egységesített címmel azonos). A szerzői gyűjteményeknek az egyes művek kiadásaitól való elkülönítését és „összerendezhetőségét” megállapodásos egységesített címek („Összes művek”, illetve „Válogatott művek”) teszik lehetővé.

A bibliográfiai adatok nemzetközi méretű hasznosításában kiemelkedő jelentőségű van a nemzetközi azonosító számoknak. Mind az ISBN, mind az ISSN — tehát a nemzetközi szabványos könyv-, illetve periodika-számok — leírása a hazai bibliográfiai gyakorlatban is elterjedőben van, közlésüket az ISBD/M, illetve az ISBD/S kötelező adatként írja elő. Az új magyar nemzeti bibliográfia azonban nemcsak a kiadványokba nyomott azonosító számokat tartalmazza, hanem ez a leghitelesebb forrás az utólagosan megállapított, illetve korrigált ISBN-ek és ISSN-ek esetében is.

A számítógéppel készülő bibliográfia leírásai számos többlettalattal bővültek ki, például a kiadványok példányszámára vonatkozó adattal. Az adatok bővülésében az egyik legnagyobb eredmény, hogy a tanulmánykötetekről készített analitikus leírások kiegészültek a cikkek terjedelemeadataival. Így az adatok egyelőre manuális, később talán automatikus átrendezésével a bibliográfia alapján önálló analitikus leírások is

készíthetők. Végül régi kívánság teljesült a szépirodalmi gyűjtemények elemző feldolgozásával (igaz, ez utóbbi csupán a szerzők nevének felsorolását jelenti).

A nem latin betűs írású kiadványok, adatok esetében mind a bibliográfiai leírást, mind a besorolási adatok alakját erősen befolyásolja az átírás módszere. A számítógéppel készülő nemzeti bibliográfia mind a cirill betűs írás, mind az egyéb, nem latin betűs írások transliterációjához a megfelelő ISO-szabványokat használja. Bár az ISO-táblázatok alkalmazása egyáltalán nem volt zökkenőmentes (például a görög nevek transliterált alakja jelentékenyen eltér a hazánkban meghonosodott névformáktól), a legtöbb gondot mégis a cirill betűs írások átírása okozta. Míg a magyar átírási szabvány a latin ábécé betűkészletét kettősbetűkkel növelte meg, az ISO szabvány e célra az ékezetes betűket használta fel. Ezért a hazai és a nemzetközi követelmények egyidejű kielégítése csak a munka megkettőzésével volt megoldható: a kurrens bibliográfia a nemzetközi átírásnak megfelelően közli az orosz, az ukrán stb. neveket, címeket, a leendő cédulaszolgáltatás számára azonban a magyar szabványnak megfelelően átírt változatokat is tartalmazza a bibliográfiai rekord.

A bibliográfia szerkezete

A számítógépes technika alkalmazása a bibliográfia szakrendes részében egyetlen — de annál jelentősebb — változtatással járt: lehetővé tette a tételek számozását, ugyanakkor radikálisan megváltozott a betűrendes mutató szerkezete. Míg a hagyományos technikával készített mutató csak arról informált, hogy egy adott személynek vagy testületnek szerepel-e valamely műve (kiadványa) a bibliográfia valamely szakcsoportjában, addig az új gépi index szövegekörnyezetükben közli az adatokat: a szerző neve mellett feltünteti az adott mű (kiadvány) címét is, és — fordítva — a cím után megnevezi a szerzőt is, a közreműködők esetében pedig a név után jelöli a közreműködés jellegét. Magyar személyek esetében az azonos nevéket — az *Új Könyvek* gyakorlatával megegyező módon — életrajzi dátumaik különböztetik meg. A mutató hivatkozási adata a tételszám. Többkötetes könyvek, illetve analitikus leírások esetében a hivatkozási adat összetett: a tételszámot a kötetszám, illetve az analitikus leírás altételszáma egészíti ki. A betűrendezési programok nemcsak a mechanikus betűrendezést, hanem az alakilag azonos, de különféle típusú adatok megkülönböztetett kezelésével („súlyozásával”) a csoportképzést is lehetővé teszik. A betűrendezés során figyelmen kívül hagyandó adatokat (például a címkezdő névelőt) az adatelőkészítés során — a csiki-csukinak becézett — markerekkel jelölik. A rendezés egyik jellemzője, hogy a számjegyeket számértéküknek megfelelően sorolja be, és hogy a számjegyek sorrendileg megelőzik az ábécé betűit. Végül a mutatóval kapcsolatban még egy fontos szerkezeti változást kell megemlítenünk: az 1978-as évfolyamtól kezdve a kurrens füzetekhez éves összesített mutató is készül.

Adatelőkészítés, számítógépes feldolgozás

A magyar nemzeti bibliográfia gépi rendszerében egy bibliográfiai tétel több rekordból épülhet fel, és fordítva: egy rekord ismételten több bibliográfiai tételhez is felhasználható. (A számítógépes szakkifejezések magyarázatát lásd a *Könyvtáros 1978. évi 11. és 12. számában is, a 677—680. és 743—744. oldalon. — A szerk.**) Így például egy részcímes sorozat keretében megjelent könyv esetében más-más rekord tartalmazza a könyv, illetve a sorozat adatait; egy analitikusan leírt könyv esetében pedig külön rekord készül a könyv és külön rekord az analízis adatairól. Az előbbi esetben a dokumentumtípus összetett jellege, az utóbbiban a feldolgozás bibliográfiai szintje indokolja az elkülönítést. E két tényezőtől függően a rendszer 7 rekordtípust különböztet meg. A rekordok közötti kapcsolatokat ún. kapcsolatjelölő mezők biztosítják. A kapcsolatjelölő mező kódja kifejezi a kapcsolat típusát, a mező tartalma pedig a hivatkozott rekord azonosítója. A rekordok összekapcsolását, a hivatkozott rekordból a szükséges adatok kiválasztását a gép végzi. E módszer előnyei:*

— a bibliográfiai tételek közös és azonos adatokat tartalmazó részét csak egyszer kell feldolgozni (például egy többkötetes könyv közös adatokat tartalmazó rekordját a különböző kötetek feldolgozásakor nem kell megismételni, a bibliográfiai tétel előállításakor a kötetadatokat tartalmazó rekordhoz a szükséges közös adatokat program rendeli hozzá);

— az adatok ismételt kiírása esetén a gép abszolút értelmű azonosságot szavatol;

— végül a módszer jelentékenyen megkönnyíti a feldolgozást és ellenőrzését. Az adatelőkészítés rekordtípusonként változó tartalmú, előnyomott adatlapokon történik. Az adatlapok — megkülönböztetett formában — felsorolják mind az adott re-

kordtípushoz elengedhetetlen (mindig előforduló), mind a csak lehetségesen előforduló (fakultatív) adatmezőket. Vagyis: az adatlapról nem hiányozhat egyetlen elengedhetetlen mező adata sem, és nem tartalmazhat fakultatívnak nem minősített adatokat sem (e módszer a lényege egyébként a beolvasott rekordok belső gépi ellenőrzésének is).

A rekordok szerkezetileg két részre: az ún. vezérinformációkat (a rekordazonosítót, a rekordtípust jelölő kódot, a közölhetőségi kódot és más hasonló, a rekord kezelését alapvetően meghatározó adatot) tartalmazó rekordra és a tulajdonképpeni bibliográfiai rekordra tagolódnak. A rekordazonosító a kiadvány ISBN-je, illetve ISSN-je. Ha a kiadványnak nincs nemzetközi azonosító száma, a rekordazonosító funkcióját egy ún. quasi-ISBN, illetve quasi-ISSN tölti be. E pótszámokat a valódi nemzetközi azonosító számoktól prefixumok (MNBB, illetve MNBS) különbözteti meg.

A magyar nemzeti bibliográfia számítógépes rendszere a MARC-alapú rendszerek családjába tartozik. A változó hosszúságú rekordok hierarchikus felépítésűek, a mezők almezőkre tagolódnak. Az adatmezők azonosítását és kezelhetőségét az ún. IFLA/MARC (1975) alapján kialakított, három számjegyből álló kódok biztosítják. Az adatokkal kapcsolatos kiegészítő információkat (például az adott rekordban előforduló azonosító típusú mezők megkülönböztető sorszámát) háromkarakteres indikátorok jelölik. Az almezők azonosítója a latin ábécé kisbetűiből kialakított egykarakteres kód.

A géppel olvasható input előállítására lyukszalag leírógéppel (Monotype Multicode 913) készül. Előnye nagy jelkészlete, hátránya, hogy a lyukszalagot a beolvasáshoz mágnesszalagra kell konvertálni. További hátránya, hogy a közvetlen ellenőrzést sem szövegkiírással, sem képernyővel nem teszi lehetővé, és így a vakon írott adatok korrektúrájához csak a gépi listák állnak rendelkezésre.

A számítógépes feldolgozás egy Siemens 7740-es számítógépen, a Számítástechnikai Koordinációs Intézetben történik.

A kéthetenkénti adagokban betáplált rekordok tartalmi és formai ellenőrzése ellenőrzőprogramokkal történik. A belső ellenőrzés eredményeképpen — egy kisszámítógép (IBM/370/135) és egy ehhez közvetlenül csatlakoztatott gyorskiíró (IBM 1703) közvetítésével — az alábbi listák készülnek:

— inputlista: a rekordazonosítók szerint rendezve, a gépi hibaüzenetekkel együtt sorolja fel a beolvasott teljes (új vagy a hibás vezérinformáció miatt megismételt) és részleges (javított adatmezejű) rekordokat;

— adatbázislista: a számítógépes feldolgozás és ellenőrzés szempontjából hibátlanak minősített rekordokat tartalmazza. Fontos kiegészítője az ellenőrzőindex. Ez tulajdonképpen a számítógép által már elfogadott, közölhetőnek minősített rekordokhoz egy, a bibliográfiai füzetek követelményeinek megfelelően előállított, előzetes betűrendes mutató. A végleges és az előzetes mutató közötti egyetlen szerkezeti különbség, hogy, míg a füzetben a tételszám, az ellenőrző-indexben a rekordazonosító a hivatkozási adat.

A szerkesztői ellenőrzések, javítások után a „készre jelentett” rekordok számítógépes feldolgozásának fő műveletei a következők:

— a vezérinformációkban megadott közölhetőségi kód alapján a bibliográfiai füzet anyagának kiválogatása (ennek során például a bizalmas kiadványok rekordjainak kiszűrése);

— a rekordok adataiból kialakított rendezőkulcs és a rendező programok segítségével a rekordok szakcsoportok szerinti rendezése és betűrendbe sorolása;

— a bibliográfiai tételek számozása és a hivatkozási adatokban a rekordazonosítónak a megfelelő tételszámmal való helyettesítése;

— a rekordokból a bibliográfiai tétel kialakítása: a bibliográfiai tételben közlendő adatok kiválasztása, a katalogizálási előírások szerinti csoportosítása, elrendezése, valamint az ISBD-k által előírt egyezményes jeleknek a megfelelő leírási szakaszokhoz, adatelemekhez való automatikus hozzárendelése (az adatelőkészítő könyvtári munkát e jelek feltüntetése nem terheli!);

— a bibliográfiai füzet „szedése”: a kiemelt szövegrészek aláhúzása, a tételek, illetve oldalak tördelése és a füzet oldalszámozása.

A bibliográfiai outputhoz elvileg két lehetőség áll rendelkezésre:

— a szövegnek egy Monotype-típusú fényesedőgépen való kiírása bérmunkában, — vagy pedig számítógépes kiírás a számítógéphez közvetlenül csatlakoztatott gyorsnyomóval.

Jóllehet ez utóbbi megoldás nehezen olvasható, csúnya betűjű (emiatt a bibliográfia külső megjelenése sehogyan sincs összhangban a kiadvány tartalmával, a rendszer igényességével), a megfelelő pénzügyi feltételek hiánya miatt a kurrens füzetek előállításához mégis e primitív technikai megoldást kellett választani, és fényesedésre csak a kumulációk kiadásánál gondolhattunk.

A kurrens füzetek éves kumulációi

A Magyar Nemzeti Bibliográfia szerkesztősége — Szücs Jenőné irányításával — a rendszer kialakításakor a programok teszteléséhez, a próbafüzetekhez és a kísérleti üzemeltetéshez az 1976-os megjelenésű könyveket dolgozta fel. Így a rendszer kialakításával párhuzamosan majdnem egészében elkészült az 1976-os anyag új technikájú feldolgozása, és lehetőség nyílt e kísérleti anyag alapján a Magyar Könyvészet 1976. évi kötetének automatizált előállítására. 1978-ban mind a még hiányzó tételek pótlólagos feldolgozása, a járulékos munkák elvégzése, mind pedig a számítógépes futtatás megtörtént. Az év végén elkészült a kötet fényszedése és a fényszedés ellenőrzése, így az első számítógépes kumuláció megjelenése 1979-ben várható.

Fejlesztési feladatok

A nemzeti bibliográfia rekordjai számos olyan adatot tartalmaznak, amelyeknek feldolgozását nem a kurrens, illetve a kumulatív bibliográfia szükségletei, hanem a későbbi fejlesztési feladatok szempontjai indokolták. Így az OSZK hungarikakutatói-feltárási igényeit figyelembe véve például a sokszerzős könyvek esetében az összes magyar szerző adatait tartalmazza a rekord, jóllehet bibliográfiában kiíratásra közülük csak az első kerül (az ilyen típusú adatoknak a helyismereti-helytörténeti bibliográfiai munkában való hasznosítása szintén meggondolandó). Elsősorban a selektív bibliográfiák, származékjegyzékek gépi összeállításában lesz jelentősége a könyv nyelvére, kivonataira, a téma feldolgozásának intellektuális szintjére vonatkozó és az egyéb hasonló információkat tartalmazó — könnyen hozzáférhető módon, rendszerint kódolt formában tárolt — adatoknak. A jelenlegi szakaszban a gépesített nemzeti bibliográfia gépi rendszerére épülő legfontosabb fejlesztési feladatok:

— a bibliográfiai rekordok alapján katalóguscédulák előállítása mind a nagy-könyvtárak, mind pedig a közművelődési, illetve a kiskönyvtárak igényeinek megfelelő változatokban;

— csereszalag előállítása a nemzetközi adatcsere követelményeinek (UNIMARC, ISO 2709 stb.) megfelelően;

— a bibliográfiai feldolgozás gépi háttéranyagának megteremtése (például a személyek és a testületek egységesített névalakját és nevüknek a rendszerben már előforduló utaló változatait tartalmazó jegyzékek, divatos néven: authority file-ok kiíratása).

Fügedi Péterné — Sipos Márta

Szerkesztői üzenetek

K. M. KUTATÓINTÉZETI KÖNYVTÁROS, KECSKEMÉT: Mint a Könyvtáros 1978. évi júniusi számában megjelent „Események, krónika 1977.” című összeállításunkban is olvasható, a megszűnt Békéscsabai Fémipari Szövetkezettől a raktári és a gördülő állványok gyártását a békési Start Ktsz, a katalógusszekrények és az irattároló szekrények előállítását a mezőberényi szövetkezet vette át 1977. jan. 1-én. Reméljük, hogy a gyártás ma is folyik, és rendelésük gazdára talál.

BAKONY MŰVEK MŰSZAKI KÖNYVTÁRA, VESZPRÉM: A Könyvtári Figyelőt nem a Könyvtártudományi és Módszertani Központ terjeszti, hanem a Népművelési Propaganda Iroda. Budapest, Gorkij fasor 45. (Bp. 70. Postafiók 85. — 1442) Előfizetési díja 1978-ban 90 forint volt, 1979-ben 120 forint. Évente hat száma jelenik meg, egy szám ára 20 forint.

TÖBBEKNEK: A szerkesztőség tervezi, a nyomda végez: Minket is bosszant az elmúlt évi tartalomjegyzék rossz elhelyezése a januári számban. Ugyanis az 1978-as évfolyam bekötetésekor a tartalomjegyzéket a kiemelés helyett ki kell vágnunk a szám végéről — emiatt viszont a folyóirat első nyolc oldala ki fog esni a lapból. Mi az idén is a januári szám közepére kértük a tartalomjegyzék elhelyezését, ezért kapnak oldalai külön számozást, római számjegyeket.

Hogyan született az első körzeti könyvtár?

N. RÁCZ ARANKA,
az Országos
Széchenyi Könyvtár
főosztályvezetője

Közismert tény, hogy a szocialista közművelődési könyvtári rendszer első egysége a Veszprémi Körzeti Könyvtár volt, és ennek keretében nyílt meg 1949. április 24-én Mezőszentgyörgyön az ország első falusi népkönyvtára. Kevésbé ismertek azonban a körzeti könyvtár létrejöttének előzményei, amelyek egyrészt a helyi viszonyokra igen jellemzőek, másrészt országos vonatkozásban is érdekes adatokkal gyarapítják a közművelődési könyvtárügy 1945 utáni történetét.

Veszprém közművelődési könyvtári kultúrája

Joggal merülhet fel a kérdés, hogy miért éppen Veszprémben sikerült elsőnek megvalósítani a szocialista művelődéspolitikai által létrehozott korszerű közművelődési könyvtári hálózat első egységét. Hiszen voltak az országban nagyobb, jelentősebb kulturális hagyományokkal rendelkező városok, voltak nyilvános könyvtár-újtemények, amelyek alkalmasak lehetnek volna arra, hogy e feladatnak megfeleljenek. A körzeti könyvtári koncepció szerint mindenekelőtt a könyv- és könyvtárhiányban szenvedő vidéket kellett közművelődési könyvtárakkal ellátni. A vidéki városok között pedig Veszprém könyvtári vonatkozásban kétségtelenül előnyös helyzetben volt. A Veszprémi Megyei Könyvtár jelenlegi igazgatója, Varga Béla a megyei könyvtár történetét összefoglaló tanulmányában¹ leírja, hogy milyen könyvtár működött Veszprémben a felszabadulás előtt. E tanulmányból idé-

zem: „1933-ban *Rhé Gyula*, a múzeum akkori igazgatója és *dr. Nagy László* múzeumőr megkezdték a könyvtár munkájának új alapokra való helyezését. Ez a tevékenység azonban csak 1936 után öltött határozott formát, miután az igazgatói teendőkkel *dr. Nagy Lászlót* bízták meg. Ő nemcsak felismerte a könyvtár jelentőségét a város életében, hanem minden erőt és eszközt igénybe vett, hogy a könyvtárat ténylegesen közművelődési könyvtárrá fejlessze. Elsősorban az ő érdeme, hogy 5—6 évi erőteljes és következetes munka után az akkori igényeknek minden tekintetben megfelelő közművelődési könyvtár alakult ki, amelynek mai szemmel nézve is modern katalógusa (betűrendes és tizedesrendszerű szakkatalógusa, betűrendes mutatóval), raktári és kölcsönzési rendszere volt.”

Vidéki vonatkozásban a Dewey-féle tizedes osztályozás alkalmazása (a Fővárosi Könyvtár által végrehajtott módosításokkal), a mintegy 1400—1500 fogalmat tartalmazó tárgymutatóval együtt úttörő jelentőségű volt. A betűrendes katalógusról csak annyit, hogy egyszerű, világos, és a választólapok alkalmazása következtében is könnyen áttekinthető volt. Mindezek mellett a könyvtár szépirodalmi állományáról nyomtatott katalógussal is rendelkezett. Alkalmazta, ha nem is a szabadpolcot, de a szabad válogatást azáltal, hogy egy asztalra jelentékeny mennyiségű és céltudatosan összeválogatott könyvanyagot helyezett ki. Gyermekek között Veszprémben élvén, 12—14 évesen rendszeres olvasója voltam a könyvtárnak, és nagy gyönyörűséggel válogattam ki ezen az asztalon olvasmányaim javát. Emlékszem, hogy innen olvastam először Shakespeare drámáit. A könyvtári szolgálat a kölcsönzéshez előjegyzési naplót rendszeresített, és vidéki olvasónak is kölcsönzött postán. A könyvtár forgalma az akkori könyvhasználat-hoz és a város lakosainak számához viszonyítva jelentős volt: 1941-ben a legmagasabb, 15 000 kötet; tehát a város minden akkori lakójára jutott egy kölcsönzött kötet. „Az alkalmazott kölcsönzési rendszer a könyvtáros minden kérdésére választ adott. Sokkal jobban használható volt, mint az általam ismert városi könyvtárak nagykartonos kölcsönzési rendszere, sőt a közművelődési könyvtár-

¹ Varga Béla: A Veszprémi Megyei Könyvtár története. 1902—1945. = A Veszprém megyei Könyvtár évkönyve. 1961. Veszprém 1962, 10—21. l.

rak nagy része által ma alkalmazott kölcsönzési rendszernél is jobb volt.” — írja Varga Béla. Volt könyvtári tagsági jegy is, amely feltüntette a kölcsönzési szabályokat és a tagdíj befizetését. (Évi 1 pengő)

Egy könyvtárnak azonban az állománya a legfőbb jellemzője. 1933-ig ez az állomány főként ajándékokból gyarapodott. 1936-tól azonban tervszerűen, egy viszonylag magas fokú közművelődési igényhez mérten gyarapították, mégpedig nemcsak a szépirodalom, hanem a közművelődési érdekű tudományos irodalom terén is. Különös gonddal gyűjtötték a helytörténeti dokumentumokat. *Szépirodalmi vonatkozásban Szerb Antal volt a könyvtár legfőbb tanácsadója.*

A könyvtárat újjászervező Nagy László képzett könyvtárosnak számított, bár tudományos munkássága elsősorban az irodalomtörténethez, majd a régészethez kapcsolta. Ösztöndíjasként a berlini egyetemen *Fritz Milkaut* hallgatta, itthon a Széchényi Könyvtár mellett a Fővárosi Könyvtár és a Szombathelyi Városi Könyvtár gyakorlatát tanulmányozta az 1933—36-os könyvtári reform előkészítéseképpen. *Pável Ágoston*nal, a szombathelyi könyvtár elismerten kiváló vezetőjével jó kollégialis kapcsolatban volt, úgy is mint a *Dunántúli Szemle* veszprémi társszerkesztője.

A háborút viszonylag kevés veszteséggel vészelte át a könyvtár, és már 1946. szeptember 2-án megnyílt az olvasók számára. A szocialista művelődési élet szervezésében, a közműveltség terjesztésében dr. Nagy László fontos szerepet vállalt közvetlenül 1945 után. Már 1946-ban nagyobb könyvkiállításon mutatja be a felszabadulás után megjelent magyar kiadványokat. A város szabadművelődési tanácsának 1946. szeptember 24-i ülésén pedig „a könyvinség enyhítésére Veszprémi Könyvforgalmi Központ létesítését javasolja”.²

1946 végén megalakult a Megyei Szabadművelődési Tanács, amelynek elnöke dr. Nagy László múzeumigazgató, titkára *Páldy Róbert* szabadművelődési felügyelő lett. Ez időben már foglalkozik a kulturális kormányzat egy állandó jellegű, korszerű közművelődési könyvtárhálózat terével, hogy az ideiglenes jellegű „vándorkönyvtári akciók” helyébe a szervezett könyvtári ellátás lépjen. 1947-ben a könyvtárügy egészét magába foglaló törvénytervezet születik, amely közművelődési könyvtári vonatkozásban a körzeti könyvtári rendszer kiépítését javasolja.³

A tervezet nem volt közismert, akkor nem is jelent meg. A körzeti könyvtár előkészítése azonban már a tervben lefektetett elvek szerint történt. Mind a törvénytervezet megszerkesztése, mind pedig a körzeti könyvtári rendszer tervének kidolgozása dr. *Sebestyén Géza* munkája volt, aki akkor a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium könyvtárosztályát vezette.

Az országos tervek és a helyi törekvések egybehangzása a magyarázata annak, hogy a könyvtári rendszer fejlesztése tekintetében az országos szervek és a helyi (Veszprém megyei) szabadművelődési tanács igen gyorsan egymásra talált, és ezért jelölték ki Veszprémet arra, hogy a körzeti könyvtár prototípusát megvalósítsa. A Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium dr. Nagy László múzeumigazgatót bízta meg azzal, hogy készítse el a veszprémi körzeti könyvtár tervét, és ennek jóváhagyása után Nagy László megbízást kapott a végrehajtásra mint a szervező munka ideiglenes vezetője.

Az én első könyvtárosi iskolám

Hogy pontosan mikor indultak meg a tárgyalások a körzeti könyvtár ügyében az országos és a megyei szervek között, nem tudom. Amikor 1946 elején mint ideiglenes és időszaki alkalmazott a megyei szabadművelődési felügyelőségen dolgoztam, még nem hallottam róla. 1947 júliusban történt kinevezésem után szabadművelődési fogalmazóként a megyei szabadművelődési felügyelőséghez osztottak be, s ott ekkor már általánosan emlegetett téma volt a körzeti könyvtár létrehozása. Ugyanez év novemberében, változatlan státussal új beosztást kaptam: a Vármegyei Múzeum és Könyvtárhoz kerültem azzal a feladattal, hogy ott a könyvtári munkát megismerjem, elsajátítsam, és amint időszerű lesz, megkezdjem a körzeti könyvtár és a hozzátartozó falusi könyvtárak szervezését. Megvalósulni látszott tehát az a korábbi elképzelés és vágy, hogy legyen a várost ellátó múzeumi könyvtár mellett a megye lakosait szolgáló könyvtári központ is.

Időközben — 1947 óta — folyt a városi könyvtár állományának átrendezése, amelynek célja egyrészt állományrevízió volt a háborús károk, az időközben bekövetkezett selejtezések következtében keletkezett hiányok megállapítására, másrészt külön kellett választani a régi, elavult, így keresett könyvanyagot az új, a használatra szánt állományrészekről, hogy

² Veszprémi Népszava, 1946. szept. 28.

³ *Sebestyén Géza*: Az 1947. évi könyvtári törvénytervezet. = Könyvtártudományi Tanulmányok. 1968. Szerk. Kovács Máté és Rácz Aranka. Kiad. az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács. Bp. 1968. NPI 563—606. 1.

részben a múzeumi könyvtár gyarapodásának, részben a várt körzeti könyvtár állományának raktári helyet teremtsünk. Ekkor különült el a múzeumi segédkönyvtári anyag jelentős része is. A munka során mintegy 12–15 000 kötet raktári újrendezését, a leltárkönyvben, valamint a katalógusokban való ellenőrzését és átjelzetelését végeztük el. Az új rendben 1948. május 1-én nyílt meg a könyvtár újonnan berendezett, szép olvasóterme és kölcsönzője. Az érdeklődés a könyvtár iránt nemcsak a városban, de megyeszerte is nagy volt. Sokan keresték fel az olvasótermet, és nagy volt a kölcsönzési forgalom is. Ezt tanúsítja az 1948. évi statisztika, amely szerint a forgalom kétszerese az utolsó békeév, 1938 kölcsönzési eredményének.

Ez a könyvtárrendezés és vele együtt a körülbelül egyéves könyvtári munka volt az én első könyvtárosi iskolám. Fiatalt pályatársaim vigasztalására hadd mondjam el, hogy engem is, a friss diplomás magyar-angol szakos tanárt az vonzott a könyvtárba, hogy ott bizonyosan sokat fogok majd olvasni, s ha lehet, kutatni. No, ebből semmi sem lett! Cipekedtünk, állományt rendeztünk, katalogizáltunk, kölcsönöztünk, statisztikát csináltunk, címkéztünk stb. Én mégis megszerettem ezt a munkát, mert értelmét láttam. Olyan kevesen voltunk, hogy munkamegosztásról alig lehetett beszélni. Mindent csináltunk, amire szükség volt: az adminisztrációs rutinmunka mellett a gyarapítást és az olvasószolgálatot is. Ez utóbbi kettő valóban sok örömet okozott. És közben rengeteget lehetett tanulni, a könyvtári mesterség mellett tájékozódni az irodalomban, a jelen és a múlt könyvkiadásában.

A gyakorlatban szerzett könyvtárosi ismeretek mellett még ezek elméleti meg-alapozására is volt — ha nem is sok — lehetőség. Házi feladatul kaptam például, hogy Káplány Géza könyvét, az egyetemes tizedes osztályozás rövidített magyar táblázatait tanulmányozzam. Nagyon tetszett a tizedes számrendszer alkalmazásának ez a praktikus ötlete. Megvallom, könyvtári vonatkozásban ma is az egyszerű, gyakorlati értékű megoldások tetszenek nekem. Nem emlékszem arra, hogy címléírasi szabályzatunk lett volna (az első, az Országos Könyvtári Központ szabályzata 1951-ben jelent meg), de volt egy egyszerű gépelt házi szabályzatunk. Elméletnek bizony nem sok, de ez a kevés igen használhatónak bizonyult a gyakorlatban.

Városi könyvtárosi munkám során részt vettem az elhagyott könyvtári javak összegyűjtésében is. Egyik legnagyobb leletünk volt a dobai Erdődy-kastély hajdan nagyértékű könyvtárának, pontosabban: a könyvtár maradványainak összegyűjté-

se. A kastély a háború friss nyomait viselte, de én még láttam a könyvtárszobát intarziás parkettjével és beépített, szép empire szekrényeivel, nem helyrehozhatatlanul megrongálódva. A könyveket azonban akkor már valaki „ömlesztve” felhordta az egyik melléképület padlására. Onnét hordtuk le kosarakkal, mintegy teherautónyi volt. A könyvanyag nagy része XVIII. sz.-i német, francia, angol szerzőknek, tehát az európai felvilágosodás csaknem teljes élgárdájának eredeti kiadványaiból — sok esetben első kiadásából — állt, de bőven akadt az anyagban latin, olasz és korábbi, XVII. sz.-i könyv is. Kisebb mértékben ugyan, de a XIX. sz. magyar irodalma is képviselve volt. A múzeum csak átmeneti szállása lett a könyvanyagnak, amelyet az Országos Könyvtári Központ gyűjtött össze, és folyamatosan szétosztott (KEO). Akkor fájó szívvel mentettem az anyagot a kapott utasítás szerint, ma azt is sajnálom, hogy nem maradhattak ezek a gyűjtemények együtt, valahol biztonságban, megőrizve eredeti, összetartozó állományukat. Szétszóródásukkal művelődéstörténetünk szegényebb lett, és sajnos a nyomokat magunk tüntettük el.

A körzeti könyvtárosok munkája

E kis kitérő után térjünk vissza a körzeti könyvtárhoz. A körzeti könyvtár létrehozására csak 1948-ban került sor a jóváhagyott szervezési terv alapján. A megyei szabadművelődési felügyelőséggel egyetértésben kiválasztottuk azokat a falvakat, ahol az első léteket kívántuk létesíteni. A kiválasztásnál előnyben részesültek a termelőszövetkezettel vagy gépállomással, tehát a mezőgazdaság szocialista szektorának valamely egységével rendelkező falvak. Számunkra emellett fontos szempont volt az is, hogy olyan helyeken létesítsünk könyvtárakat, ahol a működési feltételeket a község vezetősége szavatolni tudja: azaz helyiséget juttat, gondoskodik ennek fűtéséről és világításáról. Feltétel volt az is, hogy legyen a községben olyan megfelelő jelentkező, aki a könyvtárosi feladatokat társadalmi munkában hajlandó és képes ellátni. Akkoriban még akadtak ilyen emberek! A kidolgozott terv alapján megkezdtem a községek látogatását, tárgyaltam a községi vezetőkkel, kerestem az irodalmilag tájékozottabb könyvtárosjelölteket. Ekkor jártam be — többnyire gyalog — Veszprém megye kisközségeit, amelyekbe nem vitt vasút. (Az autóbuszforgalom még nem volt számottevő a megyében!) Látogatásaim eredményeképpen alakult ki az a névsora a megfelelőnek látszó községeknek, ahova az elsők között lehet majd

biztonságosan könyvtárakat telepíteni, ha majd a könyvek megérkeznek.

A körzeti könyvtár könyvvállományát ugyanis központilag vásárolták és dolgozták fel, kezdetben a minisztériumban, majd az Országos Könyvtári Központ népkönyvtári osztályán. Innen kaptuk a könyveket kötve, feldolgozva, az összes nyilvántartási cédulákkal és a szükséges nyomtatványokkal együtt. A helyszínen vettük a könyveket leltárba, helyeztük el a könyvek „tasakjaiban” a kölcsönzési kartont, és rendeztük községek szerint a letéti kartonokat. Az alapvető teendőket két kis kiadvány foglalta össze:

Általános kezelési szabályzat. Közread. OKK. Bp. 1949. 40 l. (Útmutató a körzeti könyvtárak számára. 1.);

Az osztályozás rendszere. Közread. az OKK. Bp. 1949. 52 l. (Útmutató a körzeti könyvtárak számára. 2.)

Mindkét füzetet dr. Sebestyén Géza állította össze kitűnő pedagógiai érzékkel, tömören és egyszerűen, nem szakképzett könyvtárosoknak is felfoghatóvá téve a rendszert, amely átgondolt és az adott viszonyokhoz alkalmazkodó, egyszerű volt, de alkalmas a továbbfejlesztésre. Kár, hogy később a rendszer torzulásai következtében előnyei elsikkadtak.

Kaptak vezérfonalat munkájukhoz a körzeti könyvtár kötelekében működő helyi könyvtárosok is. (*Útmutatás a körzeti könyvtárak kötelekében működő helyi könyvtárak számára.* H. é. k. n. Soksz. 16 l.)

A szervezés alatt álló körzeti könyvtárak munkatársai az Országos Könyvtári Központ népkönyvtári osztálya által szervezett levelező alapképzésben vettek részt. A feladatokat írásban kellett megoldani, egy-egy anyagrészből a feltett kérdések alapján írásban vizsgázn.

Mezőszentgyörgy és a többiek

A körzeti könyvtár vezetőjévé 1949. április 1-vel neveztek ki. Az új intézmény — bár helyileg a múzeum épületében maradt — szervezetileg különvált a múzeum könyvtárától. Személyzete rövidesen még egy könyvtárossal gyarapodott *Szabó József* író személyében, aki jelenleg a Rádió irodalmi osztályának munkatársa. Kaptunk továbbá egy adminisztratív dolgozót és egy taktarítónőt is.

Közben a megye vezető szervei úgy döntöttek, hogy az első falusi könyvtárat Mezőszentgyörgyön létesítsük (az előzetesen feltérképezett községek közül), ahol egyrészt eredményeket értek el a mezőgazdaság szocialista fejlesztésében, másrészt a községnek vesztprémi irodalmi vonatkozása van: itt született Eötvös Károly, a táj

jellegzetes alkotója. A könyvtár az író hajdani kúriájában kapott helyet, ma is ott van. A megnyitást április 24-ére tűztük ki. Mi, akik a szervezésért és a megnyitás előkészítéséért felelősek voltunk, rengeteget dolgoztunk, leveleztünk, izgultunk, hogy minden kész és a helyén legyen a kitűzött időre, és a kis könyvtár, a szegényes körülmények ellenére is vonzó külsőt mutasson. A szépen sikerült megnyitó ünnepségen megjelentek a minisztérium és a megye képviselői. A község vezetősége és lakosai őszinte örömmel fogadták a könyvtárat, a megnyitás alkalmából nagy ünnepséget rendeztek. Nem teljesen rajtuk múlt, hogy a könyvtár fejlődése a későbbi években mégsem volt egyenes vonalú.

Mezőszentgyörgy után rövidesen öt másik falusi könyvtár nyílt meg a megyében, és megnyitásra készítettük elő a többit. A könyvek szállítására erős ládákat készítettünk. A ládákat vasúton, de legtöbbször alkalmi fuvarokkal, a párt- és tömegszervezetek autóival szállítottuk a kijelölt helyre. Mindenképpen óvni igyekeztünk a kiküldött könyvek biztonságát, ezt szolgálta már a korábbi előkészítés, de ezt a pontos adminisztráció és a szállítás gondossága is.

Az első hat könyvtár megnyitása után azonban a nyár folyamán történt minisztériumi ellenőrzés lassúnak minősítette a munkát, kevesellte a megnyitott könyvtárak számát, más körzeti könyvtárak számszerűleg nagyobb szervezési eredményeire hivatkozva. (Később derült aztán ki, hogy e gyorsan telepített könyvtárak könyveinek jó része elveszett, de a számszerű összehasonlításban kétségtelenül alulmaradtam.) Akkor nem értettem, hogyan lehetséges ennél többet produkálni, hiszen mi rengeteget dolgoztunk, sokszor ért bennünket nyáron az esti sötét a könyvtárban. Később aztán megismertem a gyors eredmények titkát, ma sem tekintem azonban azt a magam számára megfelelő módszernek. Más, számomra sorsot fordító eredménnyel zárult az Országos Könyvtári Központ vezetőjének, *dr. Telegdy Zsigmond*nak ellenőrző látogatása, ugyancsak 1949 augusztusában.

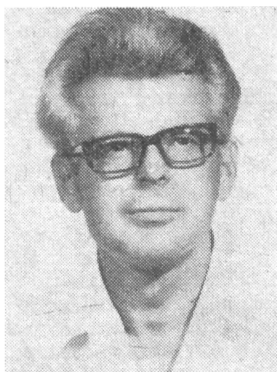
Meghívták, és beleegyezésem után áthelyeztet Budapestre, az Országos Könyvtári Központ népkönyvtári osztályára. Bármennyire szerettem volna is a megkezdett hálózatot — legalább kis ideig még — továbbbépíteni, a fővárosi tágabb lehetőségek vonzásának nem tudtam ellenállni. Az utódlás abban a pillanatban nem okozott gondot. A körzeti könyvtárat a minisztérium képviselőjének jelenlétében jegyzőkönyvileg átadtam *Horváth Géza* tanárnak (nem azonos a Tatabányai Mezői Könyvtár vezetőjével). Az átadási

jegyzőkönyv mindent számbavett, és mindent rendben talált, semmit sem kifogásolt. Ma is őrzöm.

Budapesten aztán kiderült, hogy az Országos Könyvtári Központ voltaképpen maga is tájékozatlan volt, mikor engem felhelyezett. Az időközben megszerveződött Népművelési Minisztérium ugyanis más összetételű személyzetet kívánt az Országos Könyvtári Központ népkönyvtári osztályán foglalkoztatni, és rövidesen világossá vált, hogy munkámra nincs szükség. Ekkor egy ideig búcsút mondtam a könyvtárosságnak. Csak 1951-ben folytattam, de ekkor már az Országos Széchényi Könyvtárban: 1952-től 1960-ig ennek módszertani osztályán, a mai Könyvtártudományi és Módszertani Központ elődintézményében.

A Veszprémi Körzeti Könyvtár sorsa az akkori idő követelményei és lehetőségei szerint alakult. Nagyobb megpróbáltatás várt a régi városi, azaz múzeumi könyvtárra. 1949 után különvált ugyan a múzeumtól és önállósult, kezelését azonban könyvtől idegen alkalmazottakra bízta, akik az állományban nagymértékű selejtezést végeztek, s ennek sok értékes mű (Voltaire, Kisfaludy, Széchényi első kiadások stb.) esett áldozatul. Katalógusait, mint szükségtelen dolgokat, szétszórták. A két intézmény 1952-ben megyei könyvtárrá egyesült, azonban még évekig az ország egyik leggyengébb megyei könyvtára maradt. Fellendülése Páldy Róbert vezetésével kezdődött. Ma az ország egyik legkorszerűbben dolgozó, élenjáró könyvtára.

Nevelőm: a Fővárosi Könyvtár

PATAKI FERENC,
a Fővárosi
Szabó Ervin
Könyvtár
főosztályvezetője

A felszabadulás nagy élménye, majd a NÉKOSZ varázsa meghatározója egész életemnek. Tizenhat-tizenhét éves koromig néhány ponyvaregényen kívül semmit sem olvastam. 1946-ban, amikor népi kollégista lettem, döböntem rá tudatlanságomra. Egymással versenyezve, egymást segítve tanultunk. Közben sokat politizáltunk, ismerkedtünk a szocializmus eszméjével. Gyakran nemcsak nappal, hanem éjjel is tüntettünk a főváros utcáin, a nép hatalmáért. Falujárók voltunk, részt vettünk a választási harcokban. Plakátokat ragasztottunk, jelszavakat meszeltünk a házak falára. Döntögettük a régi rendszer szimbólumait, néha még szobrokat is. Jó visszaemlékezni a Werbőczy-szobor ledöntésére: éreztük, tudtuk, hogy nem szoborszimbólumok ellen harcolunk, hanem a szocializmusért. De építettünk is, romokat

takarítottunk, segítettünk felépíteni a Margit-hidat. Lelkesedésünkkel és hitünkkel sok társunkat ragadtuk magunkkal.

1947 tavaszán a VI. kerületi pártbizottság könyvtárának lettem olvasója. Ez volt a legelső könyvtár, ahová betettem a lábamat. Gazdag állománya lenyűgözött, a magyar és a világirodalom klasszikusai egyaránt megtalálhatók voltak benne. Megismerkedtem az olvasás örömeivel. Az ott dolgozó társadalmi munkás könyvtáros segítségével — a nevét, sajnos, nem tudom — szisztematikusan megismerkedtem a magyar, az orosz, a francia, az angol irodalommal és más irodalmakkal. Mohón olvastam és tanultam, már tudtam, hogy milyen sok pótolnivalóm van.

1948-ban a 10. számú Szabó Ervin Kerületi Könyvtár olvasója lettem. A klasszikus irodalmat már nagyjából megismertem, és elolvastam a népi írók valamennyi művét is. Egyre inkább érdeklődni kezdtem a szociológia és a történettudomány iránt. *Hajdú Tibor* — ma ismert történész — kollégista barátom hívott magával először a Szabó Ervin Könyvtár központjába. Ma is jól emlékezem, hogy otromba csizmámban milyen idegenül mozogtam a neobarokk palotában. A könyvtárosok, amikor megtudták, hogy *Rézler Gyula* műveit szeretném elolvasni, felnötként kezeltek, átsegítettek zavaromon. Ettől kezdve mindig számíthatam segítségükre.

Közben változatlanul a 10. számú kerületi könyvtár olvasója is voltam. Ott szervezte meg *Geréb László* akkoriban a

szovjet gyűjteményt. Időnként elbeszélgettem velem. 1948 késő őszen egyszer megkérdezte tőlem, nem akarok-e könyvtáros lenni? Akartam. Útmutatása alapján boldogan jelentkeztem *Nyilas Mártá*-nál, aki alaposan kifagagott arról, hogy Mórlicz Zsigmondtól mit olvastam, mi miért tetszett. Pillanatok múlva a könyvtár gyakornoka lettem.

Első könyvtári munkahelyem a 2. sz. kerületi könyvtár volt. Vezetője, a művelt és kiváló *Fleischmann Jenőné* szeretettel tanítgatott a könyvtári munka alapjaira. Sokat tanultam tőle. Néhány más kerületi könyvtárban is dolgoztam, 1949 kora tavaszán pedig a legnagyobb meglepetésemre berendelték a központi könyvtárba. 1949. júniusában könyvtári tisztnak neveztek ki. „Karrierem” igen lendületes volt. Hamarosan tagja lettem a könyvtár pártvezetőségének, és még abban az évben párttitkárrá választottak. Így *Dienes Lászlónak* és *Solti Andrásné*-nek nemcsak tanítványa, hanem közvetlen munkatársa lehettem.

Az akkori szokás szerint néhány hétig, hónapig a könyvtár valamennyi osztályán dolgoztam. Ezáltal megismertem a szakma rész munkáit, és áttekintést szereztem a könyvtári munka összefüggéseiről is. Mint párttitkár pedig részt vettem a könyvtár vezetésében.

Ezek a hónapok és évek döntő változást hoztak a kulturális élet egészében és a könyvtárügy fejlődésében is. Tanúi és részesei lehettünk a kulturális forradalomnak. 1948-tól 1954-ig az FSZEK könyvvállománya 569 053 kötetről 1 314 061-re növekedett, a beiratkozott olvasók száma 27 663-ról 117 451-re emelkedett. A hálózat könyvtárainak száma 20-ról 45-re nőtt. E számok sok mindent elmondanak. Talán nem tűnik frázisnak: a gyakran erőn felül végzett munkát nagyban segítette a kulturális forradalom lendülete és Szabó Ervin szellemi öröksége. Kiépítették a kerületi könyvtárak széles hálózatát, mégpedig elsősorban a munkáslakta kerületekben, amelyek kulturális szempontból is teljesen elhanyagoltak voltak. 1949-ben könyvtár nyílt Zuglóban, Angyalföldön és a Budai Vigadóban; 1950-ben az Illatos úton, Pestlőrincen, Kispessten, Rákospalotán és Csepel-Királyerdőn; 1951-ben kezdte meg működését a sashalmi, a pestújhelyi, a békásmegyeri, a budafoki, a soroksári, a rákoskeresztúri és a Kulich Gyula téri könyvtár. Ezzel Budapest minden peremkerülete könyvtárhoz jutott. Egyik-másik helyiség bizony alig volt alkalmas könyvtári célokra, mégis boldogok voltunk, hogy korábban sosem olvasó emberek tízezreit vonzottuk a könyvtárba.

Sokan hősi korszaknak nevezik ezeket az éveket. Én nem tartom annak. Mi

könyvtárosok is azt tettük, amit kellett, amit tudtunk. E munkában nagyszerű nevelőink és kollégáink voltak. A tudós *Dienes László*ból sugárzott az emberszeretet, a szerénység. Egy-egy halk mondatlalt irányította a könyvtárat. *Solti Andrásné* kiváló propagandista és jó szervező volt. Fontos szerepet játszott a könyvtárhálózat megszervezésében. A sors kegyetlen fintora: *Kőhalmi Béla* több mint négy évtizedes szerkesztői múlttal a háta mögött nálunk társadalmi munkában a faliújságot szerkesztette, s e tevékenységében nekem tartozott felelősséggel. Nagyon szerettem halk, néha kesernyés derűjét. *Fónagy Iván* Szabad Nép felőrái maig emlékezetesek számomra. *Nyilas Mártát* tudásáért, emberségéért becsültem. *Geréb László*, a tudós, műfordító és *Szalai György*, aki örökké szellemi izgalmat teremtett körülöttünk, tanítottak a tájékozható munkára. Keservesen derűs órákat szerzett nekem *Dömötör Tekla* — ma egyetemi tanár —, aki decimálni tanított. (A legelső könyv, melyet osztályoznom kellett e címet viselte: *A miocénkori kőszénrétegek dűsítése flotációval*. Nem tudom, honnan szerezte e nem éppen a könyvtárunkba illő művet, mindenesetre Tekla jobban szórakozott, mint én.) Együtt dolgozhattam *Terescsényi György*-gyel, a méltatlanul elfelejtett íróval és *Balassa Imre* zenetörténésszel is. Az olvasótermi felügyeletet mindketten olyan felelősséggel látták el, mintha a világ legfontosabb dolgát bízták volna rájuk. *Wessetzky Vilmos* egyiptológus nemcsak a szakma szeretetére, de röplabdázni is tanított. Talán sosem volt boldogabb, mint amikor könyvtárunk röplabda csapata bajnokságot nyert. Együtt dolgozhattam *Kis Ferenc* költővel, a sziporkázó szellemű *Szász Károly*lyal, *Román Józseffel* és sok-sok „névtelen” könyvtárossal. Mindannyiuktól lehetett valamit tanulni. És sokat tanultunk az olvasóktól is.

Az elmúlt 30 esztendő alatt életem azonosult a könyvtáréval. Öröm és siker, gond, olykor kudarc, de mindenképpen sok munka fűz a könyvtárhoz. Középiszolásként, szakmai ismeretek nélkül lettem könyvtáros. Már fiatalon nagyon fontos kérdésekben kellett döntenem. Kollégáim segítségével megismertem a szakmát, szenvedélyesen megszerettem a könyvtári munkát, megtanultam, hogy hivatásunk középpontjában az olvasó és a könyv áll. S ma nekünk, tapasztaltabb könyvtárosoknak kötelességünk úgy segíteni kezdő kollégáinkat, ahogyan annak idején bennünket segítettek, hogy ők is megismerjék a munka örömet, hogy ők is hivatásnak tekintsék a szakmát.

Emlékek Káplány Gézáról, Szekeres Pálról és a győri műszaki fiókkönyvtárról

NYITRAI JÓZSEF,
a Győri
Megyei Könyvtár
ny. munkatársa

A háború után üzemi segédmunkásként dolgoztam, mivel korábbi munkahelyem, ahol műszaki tisztviselő voltam, elpusztult a harcokban. Véletlen találkozás folytán volt üzemünk mérnöke, *Zádor Imre*, aki ebben az időben a Népszínház utcai technikum igazgatója volt, és az ő felügyelete alá tartozott a technikum könyvtára is, elmondotta, hogy a főbb ipari központokban, így Miskolcon és Győrött is műszaki fiókkönyvtárt kíván létesíteni a Központi Technológiai Könyvtár. Kérdezte, érdekeli-e a dolog. Másnap bemutatott a Technológiai Könyvtár akkori vezetőjének *Szekeres Pálnak*, valamint *Káplány Géza* főkönyvtárosnak, a könyvtár korábbi igazgatójának. (A Központi Technológiai Könyvtár felügyeleti hatósága a Találmányi Hivatal volt, ennek vezetője pedig *Németh Béla* mérnök.) Néhány nap múlva behívtak a Találmányi Hivatalba, ahol egy háromtagú bizottság kikérdezett, majd a beszélgetés után közölte a döntést: 1949. november elsejével kineveznek a Győrben létesítendő *műszaki fiókkönyvtár* vezetőjévé. A kinevezés kézhezvételéig bejártam a Központi Technológiai Könyvtárba, hogy megismerkedjem a könyvtári munkával, teendőkkel. Szekeres Pál Káplány Géza gondjaira bízott, s ő nagy szeretettel foglalkozott velem, megajándékozott az általa írt szakkönyvekkel, köztük a tizedes osztályozást magában foglaló művével is. Mialatt napról napra bővítette ismereteimet, kötött munkát nem végeztem, csak a könyvtár sokrétű tevékenységét tanulmányoztam. Így készültem leendő munkámra.

A fiókkönyvtár elhelyezésére a győri KEB, vagyis a közületeket elhelyező bi-

zottság egy mellékutcában levő üzlethe-lyiséget jelölt ki. A helyiség rendbehoza-talával kapcsolatos teendők végzésével egy építésztechnikust bíztak meg. Szekere-s Pál leküldött Győrbe, hogy nézzem meg, vajon a helyiség tatarozását elvégez-ték-e. Amennyiben a helyiség készen van, december végén vagy január elején a könyvtár megkezdheti működését. A dél-utáni vonatindulásig időm lévén, ellátogattam a megyei szakszervezeti bizottság székházába, mely a város központjában, a Széchenyi téren volt. A szakszervezet titkárát, *Vakány László* bányászt tájékoz-tattam könyvtáralapítási tervünkről, egy-ben kértem majdani segítségét. Megemlí-tettem neki azt is, hol lesz a könyvtár. Vakány elvtárs örömmel vette tudomásul a könyvtár létesítését, de azt kérte, hogy a szakszervezet épületében működjön. Helyük ugyanis van bőven, különben is a Széchenyi térre nyíló nagy terem, amely valamikor étterem volt, a könyvtárnak tágas elhelyezést kínál — mondotta. Mi-után Szekeres Pál a javasolt megoldás célszerűségéről néhány nap múlva maga győződött meg Győrben, elfogadta az ajánlatot. Valóban jól jártunk, mivel a szakszervezeti székház központi fekvésű volt, s a helyiség is lényegesen nagyobb, tágasabb az eredetileg kiutaltnál.

A könyvtárban harman dolgoztunk: én voltam a vezető, *Győrffy Gáborné* nyug-díjas tanítónő négyórás munkaidőben ad-minisztrátorként tevékenykedett, s volt egy hivatalsegédünk is. Győr iparában ekkortájt két ágazat dominált: a textil-és a vasipar. A városnak hat textilgyára volt, a vasipart olyan ismert üzemek kép-viselték, mint a Győri Vagon- és Gép-gyár, valamint a Mávag. Ezeken kívül még egyéb üzemek is működtek, s emlí-tést érdemel a három szakiskola: a textil-, a gép-, valamint az építőipari tech-nikum a jövő szakembereit volt hivatva nevelni. Nem feledkezhetem meg a győri étolajgyárról sem, mert ennek fiatal ve-gyész-mérnöke — később főmérnöke — rendszeresen látogatta a könyvtárat. Járt ugyanis hozzánk egy német folyóirat, amely az olajgyártásról közölt rendszeresen cikkeket — ez már „jellegzetes” könyvtári emlék tehát.

Időközben Káplány Géza bácsi, aki jó-val idősebb volt nálam, nagy hozzáértés-sel és ügyszeretettel válogatta össze a le-endő könyvtár anyagát, amely — ahogy 30 év távolából visszaemlékezem — mint-egy 3000—3200 kötet lehetett. Ezenkívül

28—30 rendszeresen érkező szakfolyóirat egészítette ki az állományt. Közülük 17—18 idegen nyelvű volt: szovjet, német, valamint néhány angol, amerikai kiadvány is. Tudomásom szerint abban az időben a Központi Technológiai Könyvtár önálló valutakerettel rendelkezett, és így módja volt a valutáért vásárolható könyvek, folyóiratok beszerzésére is. Így jutottak el az ilyen szakkönyvek, szakfolyóiratok a győri fiókkönyvtárba. Könyvállományunkról a központi könyvtár szakrendi füzetkatalógust készített, a folyóiratokról pedig külön ismertetést az olvasók tájékoztatására.

A könyvtár berendezése a következőkből állt: a terem közepén volt egy hosszú asztalsor, körülötte vagy 50 szék, a könyvállományt és a folyóiratokat megfelelő, mutatók szekrényekben helyeztük el a fal mentén; volt egy íróasztal is, és kaptam egy új írógépet.

A könyvtár megnyitása előtt — 1950 január második vasárnapjára volt kitűzve — végigjártam az összes számbavehető üzemet, szakiskolákat. Személyesen hívtam meg a vállalatok igazgatóját, a párt-, a szakszervezeti titkárokat, a sztahanovista, valamint az újtómozgalmában résztvevőket, művezetőket, és kértem: segítsenek, hogy a fizikai dolgozók közül is minél többen vegyenek részt a megnyitón. A szakiskolák igazgatóit, tanárait hasonlóképpen felkerestem. Annyi ígéretet kaptam, hogy már azon izgultam, hogyan férünk el majd abban az aránylag nagy teremben is. Kár volt aggódnom, mert a meghívottak közül csak hetvenen-nyolcvan jöttek el. A megnyitó beszédet Szekeres Pál mondta, majd bemutattuk az új könyvtárt. Kissé megvigasztalódtam, mikor láttam, hogy a megjelentek milyen érdeklődéssel nézik a szekrényben elhelyezett könyveket, forgatják a színes, érdekes folyóiratokat, nézegetik a könyv-

állomány füzetkatalógusát. Úgy éreztem, hogy köztük vannak a könyvtár első olvasói és egyben propagandistái is.

Ebben az időben az üzemek nem rendelkeztek műszaki könyvtárral vagy egyáltalán műszaki könyvekkel. Egyszerűen a vagonyárban kezdődött meg — szinte a fiókkönyvtárral egyidőben — a műszaki könyvtár létesítése. A vagonyári könyvtár vezetője *Balázs József* francia szakos középiskolai tanár volt. Könyvállományuk érthető módon még nem volt valami sok, de fordítóik az idegen nyelvű, főleg a szovjet szakfolyóiratokból fordított cikkekkel segítették a gyár műszaki gárdájának munkáját. (*Lásd a Könyvtáros 1979. 2. számában is.* — *A szerk.*) Állandó kapcsolatot tartottam az üzemekkel, iskolákkal. A könyvtár olvasói mérnökök, technikusok, a sztahanovista-mozgalmak résztvevői, az újtóköri tagjai, a szakmunkások, a szakiskolák tanárai és tanulói, valamint gimnazisták voltak.

A tanácsok megalakulása után több változás is történt a műszaki fiókkönyvtár életében. 1951. július elsejével a városi tanács vette át a műszaki könyvtárt, s a szakszervezeti tanács székházából új helyiségbe, a volt rendőrségi épület első emeletébe egy nagyobb, valamint egy kisebb helyiségből álló részébe költöztette át. (A győri városi könyvtár továbbra is a városi tanács épületében működött.) Új helyén a műszaki könyvtár zavartalanul folytatta korábbi tevékenységét; a városi tanácsnál külön költségvetési kerete volt, amely teljes mértékben fedezte kiadásait. 1953. január elsejével a városi, a műszaki és a körzeti könyvtárból megalakult a megyei könyvtár. Igazgatója *dr. Bay Ferenc*, a helyettes igazgató *Mezei György* lett, én pedig a letéti könyvtárakkal való foglalkozásra kaptam megbízást. Így fejeződött be első, de lelejtethetetlen könyvtárosi korszakom.

Három évtized ugyanabban a könyvtárban

Ha valaki harmincöt évvel ezelőtt azt mondja, hogy egyszer könyvtáros leszek, kinevettem volna. A sors útjai azonban kifürkészhetetlenek.

8—9 éves gyerek voltam, amikor a pécsi lencsházából kihelyeztek egy Somogy megyei tanyára. A szürke lencruhán kívül egyetlen vagyonom volt: egy Petőfi verseskötet. Gazdám hamar észrevette, hogy szeretek és jól tudok olvasni, így aztán az én feladatomban lett, hogy a ronggyá

olvasott Petőfiből verseket olvassak fel. Úgyszintén nekem kellett elejétől végig jó hangosan felolvasni az újságokat is, amiket vasárnap vásárolt, természetesen csak este, ha a munkát elvégeztem.

Amikor csak tehettem, átmentem a szomszéd tanyára, ahol egy Józsi bácsi nevű hadirokkant könyveiből kölcsönöztem néhányat. A legnagyobb hatást *Vörösmarty Két szomszédvár* című romantikus elbeszélő költeménye tette rám. De

SZABADI VIKTOR,
a Ganz-MAVAG
szakszervezeti
könyvtárának
munkatársa

Józsi bácsi könyveiből ismertem meg Aranyt, Csokonait, Jókait is. Legjobban a költeményeket szerettem.

Válogatás nélkül elolvastam mindent, ami a kezem ügyébe került. A betű volt az egyetlen szórakozásom, vigaszom és kikapcsolódásom. A bibliát is elolvastam. A földrajzi füzetek — tele voltak képekkel — ismertették meg velem a távoli világot. Segítségükkel bejártam a földet, bár Pécsen kívül még egyetlen nagyobb városban sem jártam.

A felszabadulás szele felsodort Pestre, ahol a nagy munkák időszaka következett.

1946. július 2-án délután két óraker a Ganz vagonygyár 506-os kovácsműhelyében egy izzó vas zuhanása örökre meghatározta életem további útját. 1947 februárjáig kórházban feküdtem. Az akkor kelt orvosi igazolás szerint: „... Szabadi Viktor jobb karja törés és égés következtében megrokkant, eddigi munkáját tovább nem folytathatja. Könnyebb munkabeosztásra javasoljuk... Aláírás: Dr. Vallér főorvos...”

A kovácsműhelybe visszakerültem ugyan, de már csak mosdókezelőnek voltam jó...

Most, visszagondolva azokra az időkre, úgy érzem, hasznos volt a mosdóban eltöltött idő is. Eddig a kovácsműhely zaja nemigen engedte, hogy beszélgessek az emberekkel, de itt, a viszonylag csendes helyen ráértünk erről-arról elcsevegni. Közelebb kerültünk egymáshoz, és ez a kapcsolat bőségesen kamatozott későbbi munkámban. Ebben az időben minden becsületes ember tenni akart valamit az új társadalmi rend megteremtéséért. Én is azon gondolkodtam, miben tehetném magam hasznossá. Így kapcsolódtam be a mindennapi tevékenységnek számító kultúrunkába: szavaltam, „népnevelni” jártam a falujárókkal, színjátszó csoportban szerepeltem, rendezvényekre mozgósítottam az embereket. Már nem fájt annyira, hogy tehetetlen a jobb kezem! Vasárnapjaimat, estéimet, éjszakáimat áldoztam arra, hogy részt vehessek ebben a munkában. Éreztem, hogy szükség van

rám. Újra hasznos embernek tudtam magam...

Aki részt vett ebben a forradalmi mozgolódásban és átélte forrongását, tudja: ezért a tevékenységért soha senkinek sem jutott volna eszébe, hogy a markát tartsa, vagy a túlórákért munkaidőkedvezményt kérjen. Kötelességünknek éreztük, hogy minél többet tegyünk.

Néhány lelkes fiatal kovácslegénnyel létrehoztuk műhelyünkben a „Petőfi” kultúrbrigádöt, amelynek én voltam a vezetője. Több alkalommal szerepeltünk a falujárásokon és a műhely dolgozói előtt. (Két évvel ezelőtt tartottuk találkozóinkat. A legtöbb közülünk — ma így mondják — vitte valamire. Lentről kezdték, s ma már általában vezető pozíciót töltenek be. Akad köztük alezredes, újságszerkesztő, könyvtárvezető, osztályvezető, és ki tudná felsorolni, még hányféle téren és beosztásban tevékenykednek.)

1948 decemberében felkeresett az akkori üzemi kultúrfelelős, Szita Flórián, és így szólt:

— Szabadi elvtárs! Nem volna kedved könyvkölcsönzéssel foglalkozni? Van néhány száz kötetnyi könyvünk, könyvtárat kellene csinálni. Te ebédszünetben és műszakváltáskor kölcsönözhetnél a kovácsoknak.

Természetesen örömmel kaptam a lehetőségen: végre több száz kötet könyvnek lehettem — hogy úgy mondjam — „tulajdonosa”. Természetesen nem voltam képzett könyvtáros, de abban az időben a lelkesedés sok mindenben átsegítette az embereket. Hamar belejöttem a munkába. Ekkor még nem szakcsoporthoz és nem betűrendbe osztottuk a könyveket, hanem beérkezési sorrendben kaptak leltári számot. Így voltak felrakva a polcokra is szám szerint, emelkedő sorrendben, s a leltárnap másodpéldánya egyben katalógus és ajánló jegyzék is volt.

A nagy nekilendülés korszaka: 1949. A megváltozott körülmények már a szakképzettséget is megkövetelték. 1949 decemberében magam is tanulni kezdtem: a Népművelési Minisztérium által szervezett könyvtárosképzésbe kapcsolódtam be. A Gugger-hegyi bentlakásos könyvtárosképző iskola kéthónapos tanfolyamán elsősorban az akkori irdalompolitikai tudnivalókra, másodsorban pedig a szakmai ismeretekre tettünk szert.

A Ganzba visszatérve első dolgom az olvasókörök szervezése volt, amelyek akkor indultak — mondhatom úgy is — kötelező jelleggel. Közösén olvastuk és „dolgoztuk fel” a Rákosi-pert, a Rajk-pert, Sztálin életét, a szovjet irdalom akkori nagyjainak írásait...

Rengeteg író-olvasó találkozót is szerveztünk. Itt találkoztunk Illés Bélával,

Bóka Lászlóval, Devecseri Gáborral, Király Istvánnal, Aczél Tamással, Juhász Ferencel, Jankovich Ferencel, és ki tudja felsorolni, még hány íróval, költővel. 1950—51-ben megalakult irodalmi körünk. Itt mindenki író-költő akart lenni, öreg, fiatal egyaránt.

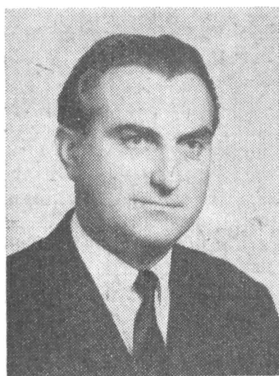
Az 1952—54-es években kaptunk lehetőséget az igazi szakmai felkészülésre, az Apáczai Csere János pedagógiai főiskola könyvtárszakán. Itt kiváló szaktanárok, pedagógusok készítettek fel bennünket hivatásunkra. Így már szakemberként, hozzáértően végezhattük el a ránk háruló feladatokat.

Az ellenforradalom félbeszakította munkánkat. Nehéz volt az újrakezdés,

1957 elején azonban már — ha fületlen helyiségben, halina csizmában és puffakában is, de ismét — kölcsönöztünk.

1957 óta a Ganz-Mávag könyvtárának fejlődése állandóan felfelé ívelt. A kezdő, 300 kötetes könyvvállomány ma 80 000 kötetre növekedett. A könyvtárosok többsége főiskolát végzett. Magamról még csak annyit, túl a nyugdíjkorhatáron sem szűnt meg a kapcsolat a könyvtárral, az olvasókkal: az egyik gyári fiókkönyvtárt vezetem. 30 év gyakorlatával a hátam mögött csak azt tudom mondani fiatal könyvtárosainknak: szeressék az embereket, szeressék munkájukat, mert mi nem csupán állást töltünk be, hanem szakmánk ennél sokkal több: hivatás.

A bölcsőt még ringattam

SLEZSAK IMRE,
az Edelényi
Nagyközségi-Járási
Könyvtár
igazgatója

Nem voltam ott a könyvtárak születésénél, de a bölcsőt még ringattam. Milyenek is voltak az első évek? Hogyan is lettem könyvtáros?

1950-ben a Miskolci Körzeti Könyvtár felajánlotta szülőfalum, Finke tanácsának is, hogy hozzon létre könyvtárat: csak könyvtáros és szekrény kell a könyvek elhelyezésére, a könyvet ők adják. A tanács vezetőinek választása rám esett, de hogy miért éppen énrám, annak oka talán korábbi keletű volt.

1947—48-ban néhányan a fiatalok közül nagy lendülettel fogtunk a kulturális munkához. Színdarabot tanultunk, színpadot állítottunk fel az elhagyott urasági épületben, és, hogy ifjúsági szervezetünknek is legyen valamilyen otthona, a kastélyhoz tartozó istállót tettük rendbe, rendeztük be a lehetőségekhez képest elég szépen.

Ebbe a „klubba” én szereztem néhány könyvet. Akkoriban inas voltam, vasesztergályos tanuló Diósgyőrben. Esténként az üzem ifjúsági szervezetének klubjába jártam, és a szórakozás, a tanulás mellett jutott időm arra is, hogy segítsék a könyvtárosnak. Így aztán már némi gyakorlattal, bátran vállaltam a könyvtár-vezetést. Kb. 200 kötet könyvet hoztunk Miskolcra. Egy régi ruhásszekrényt kaptam a könyveknek, és azt a tanács egyik irodájában helyeztük el. Hetente egyszer, vasárnap kölcsönöztem. A fiatalok szívesen jöttek a könyvtárba, az idősebbeknek meg küldtem vagy magam vittem könyvet.

Elég jól ment a munka. Úgy emlékszem, valamelyik nemzeti ünnepen még dicséretet és jutalomkönyvet is kaptam. Nagyon örültem az elismerésnek. Egyszer viszont elmulasztottam a havi jelentés beküldését. A körzeti könyvtárban — amely akkor Miskolcon, a megyei tanács épületében, a mai levéltár földszinti helyiségeiben működött — a mulasztás miatt azzal fenyegettek meg, hogy máskor kevesebb könyvet kapok, ha nem küldöm be a jelentést. E büntetés végrehajtására soha nem került sor.

1951 telén egyhetes könyvtáros tanfolyamon voltam Miskolcon. Itt ajánlotta fel Szőnyi László, a körzeti könyvtár vezetője, aki a tanfolyamot vezette, hogy vállaltam el a szervezés alatt álló Edelényi Járási Könyvtár vezetését. Szerettem a kulturális munkát, s mint községi könyvtáros, megszerettem a könyvtárosi teendőket is. Elvállaltam.

1952 őszét írtuk akkor, és 20 éves voltam.

Néhány napot a szikszói körzeti könyvtárban töltöttem, utána belekerültem a mély vízbe, és úsznom kellett.

Első feladatom a járási könyvtár berendezése és felavatásának megszervezése volt. Vasúton megérkeztek a bútorok: sötét fenyőfa állványok, két nagy íróasztal, hatalmas kölcsönzőpult és egy gépiróasztal. Két helyiséget tudtunk velük berendezni. Előbb magam láttam munkához, majd néhány hónap múltán már másodmagammal dolgoztam, és egy év múlva a harmadik létszámot is megkaptuk.

Kaptam egy vadonatúj, 125 köbcentis motorkerékpárt. Ez nagy szó volt, rangot adott akkoriban, de télen-nyáron menni kellett a motorral. Rettenetesen rosszak voltak az utak, mégis egyedül alig utaztam rajta, mindig akadt útitársam. Nagyon féltettem ezt a segítőtársat. Sokszor, nagyon sokszor a tankon vagy a hátsó ülésen átdobott zsákban szállítottam vele a járás községeibe a könyveket. Csomagolópapírt, de általában papírt alig lehetett kapni, a boltból vásárolt staniclipapírra írtuk a hivatalos leveleket. Sok levél ment ki ilyesféle szöveggel: „Ha könyvet akar kapni, hozzon vagy küldjön be zsákot.” Ment a könyv, utazott a zsákokban; vonaton, motorkerékpáron, szekéren, mikor hogyan lehetett. A hideg időben éveken keresztül lovas kocsin mentünk a vasútállomástól a távoli községekbe, és hogy gazdaságos legyen az út, cserekönyveket is vittünk magunkkal. Többen mentünk együtt, az egyik munkatárs az egyik községben, a másik a másikban szállt le a szekérről. Visszafelé sorban szedte fel a szekér a munkatársakat. Ha hideg volt, forralt bort tettünk a táskába.

1953-ban 14 új könyvtárat szerveztünk. Nagy feladatot adott egy-egy könyvtár megszervezése, a feltételek megteremté-

se. Akadályt azonban nem ismertünk. A tervet teljesíteni kellett. A nagy cél: minden településen legyen könyvtár. Szekrény és pénz sem volt, mégis valahogy mindenütt megtaláltuk a megoldást. Ládbesenyő község könyvtárának első szekrényét a tanács elnökével együtt egy régi menyasszonyi láda átalakításával, bepolicozásával készítettük. Szendrőládon adóba lefoglalt ruhásszekrényből, Szín községben pedig a padlásról leszedett deszkából készítettünk polcot. A propaganda sem volt könnyű. Villany csak néhány községben világított. A maximámpás vetítógép volt a csábítóeszközünk. De sokan összejöttek egy-egy vetített képes előadásra! Emlékszem, 1953-ban még a csaszustukás korszakban sorra vetítettem Petőfi János vitézének diafilmváltozatait.

A termelés segítségével egyik szorgalmazott eszköze a felolvasás volt. Persze nem a kultúrházban vagy a klubban, hanem a munkavégzés színhelyén, az aratóföldön, a cséplőgépnél stb. Vasárnap pedig, falusi szokás szerint, a kapuk előtt üldögélő embereknek. Ez úgy történt, hogy köszönés után beálltunk a munkába, és amikor az emberek pihenőt tartottak, reggeliztek vagy ebédeltek, előhozakodtunk azzal, hogy tulajdonképpen miért is jöttünk, és elkezdtük a felolvasást.

Közben az olvasók és a kölcsönzött könyvek száma magasra ívelt. A lakosság megszokta a könyvtárakat, kezdett igényeket támasztani velük szemben. Nőtt a könyvállomány is. A könyvszekrények kicsinek bizonyultak. A könyvtárak kinőtték bölcsőjüket. Az ötvenes évek derekán jártunk már akkor. Régen volt, nagyon szép volt, a könyvtárak hőskora volt ez az időszak.

Erős, egészséges könyvtári hálózat létrejöttének ünnepelhetjük a harmincadik évfordulóját, annak reményében, hogy „ünnepeltünk” még szebb, erősebb lesz a következő években.

Hósi idők emlékére ...

avagy író—olvasó találkozó akadályokkal

Az itt következő emlékezés szerzője, BÁNKI GYULA 1949-ben népkönyvtáros volt Somogy-szilban; később a Somogy megyei Könyvtár munkatársa lett, majd a Kaposvári Városi Könyvtár igazgatója. Írása már halála után jelent meg a „Somogyi Könyvtárak” c. megyei híradó 1976/1. számában

Nemrégiben [1976-ban íródott az emlékezés — A szerk.] a Magyar Televízió bemutatta néhai Szabó Pál kétszeres Kosuth-díjas író örökbeűs, szép filmjét, a Talpalatnyi földet. A filmen újra elénk tárult Juhos Marika és Góz Jóska igaz emberi érzésekkel teli, tisztá, szép szerelme és szomorú sorsa. A film bemutatásakor eszembe jutott első találkozásom Szabó Pállal.

A Megyei Könyvtár 1952. évi megnyitásától kezdve a szorosán vett olvasószol-

gálai munka mellett, a „Kaposvári irodalmi szerdák” kívül, vidéken is rendszeresen népművelő munkát végzett. Kaposvári középiskolai tanárokat és a színház művészeit vittük egy-egy faluba irodalmi, történelmi és művészeti előadásokra. Később már országos nevű írókat és költőket is meghívtunk, hogy falusi olvasóink személyesen is megismerkedhessenek az új magyar irodalom jeles művelőivel. Így került sor Szabó Pál Kossuth-díjas író meghívására, amit szívesen el is fogadott.

A találkozót Kazsokban, ebben az alig 500 lelkes kis somogyi faluban 1954 húsvét utáni első vasárnap délután három órára terveztük. A találkozót szervezését idejében megkezdtem Boda Péterrel, a falu lelkes tanítójával együtt, aki egyben a falu népkönyvtárosa is volt.

Elhatároztuk, hogy a találkozó előtti szombaton este könyvkiállítással egybekötve bemutatjuk a Talpalatnyi földet. Vállaltam, hogy a filmet kikölcsönzőm a Megyei Moziüzemi Vállalattól, az előadás előtt kiszállítom, gondoskodom mozigépészről és vetítőberendezésről, plakátokról és meghívókról. Boda Péter pedig arra vállalkozott, hogy a községi hangos bemondón propagálja a mozielődást és a vasárnapra tervezett író-olvasó találkozót.

Minden tervszerűen ment, csak az előadás előtti napokon sűrűsödni kezdtek a bajok. Pénteken délelőtt Pestről felhívott telefonon az író és bejelentette, hogy a vasárnapra találkozósnak nem tud részt venni, mert mint a Hazafias Népfront országos elnökének igen fontos, másirányú elfoglaltsága lesz. Mivel nem akartam csatavesztést lenni, addig kérleltem — nem lehet egy kis falu lakosságának mérhetetlen csalódást okozni —, míg végre megígérte: pontosan ott lesz a találkozósn.

Boldogan készültem a másnapi kazsoki útra. Szereztem egy hátizsákot, ebben vittem ki bádogdobozokban a legalább 10 kilogramm súlyú filmkópiákat. A Moziüzemi Vállalat közölte velünk: értesítette a Büssüben lakó vándor-mozigépészt, hogy a szombatra tervezett ráksi előadás helyett Kazsokra menjen a vetítő berendezéssel, és mutassa be az általam kiszállított filmet.

Látszólag tehát minden rendben volt. De csak látszólag, mert egymás után következtek a bajok.

Amikor szombat délelben beöltöztem a „pilótaruhámba” és vállaimra vettem a nehéz filmtekereszt, még nem gondoltam, milyen viszontagságos útra vállalkoztam. Berúgtam a kivénhedt, agyonnyúzott Csepel motorkerékpáromat, amit elődeim már jóformán kiveséztek. Néhány hörgő krákogás után a motor elindult, s vígan kerekedtem a cél felé. Az idő borongós

volt, hófelhők lógtak a levegőben. Alig hagytam el Taszárt, olyan havaseső kerekedett, hogy alig láttam az orrom hegyéig, a védőszemüveg elhomályosodott, ezért csak lassan haladhattam. A batéi elágazásnál aztán az én hűsleges „kecském” megunt a nyargalást, kettőt horkantott, és úgy megállt, mint egy csökönyös számár. Se előre, se hátra. Megvizsgáltam a motor gyertyáját, megtörölgettem, viszaraktam, rúgtam, megtoltam, a masina csak prűszkölt, zihált, krákogott, mint egy kövér lúd a tömőben, de nem indult el.

Az arcomról folyt a veríték, a havaseső még vadabbul vert, és ott álltam csuromvizesen, maszatosan, lihegve, oly egyedül, mint Toldi Miklós a széles határban. De nem jött Laczfi nádor fényes serege, nem jött még egy árva vándorköszörűs sem, aki bevontatott volna Kazsokba. Fogcsikorgatva káromkodtam, könyörögtem annak az ócskavasnak, amely már régen megérett a selejtezésre: „Édes, aranyos kecském! Ne hagyj cserben, tudod, mennyit toltalak meleg nyárban, hideg télben, esőben és napsütésben, csak még egyszer indulj el, erre a 12—13 kilométeres útra.” Mintha megszánta volna gyarlóságomat, az újabb kísérletekre harsány krákogás és hatalmas durranás után a motor ismét elindult. Nyeregbe pattantam és mint az áldott emléké nemes lovag, Don Quijote az ő csodálatos Rocinantején, fülög sárosan és vígan vágattam a büssüi mozigépész házához.

Vígságomnak hamarosan vége lett, mert kiderült, hogy a gépész nem kapta meg Kaposvárról a Kazsokba szóló átirányítást, és már elment Ráksiba. Ismét lóra, illetve „kecskére” pattanva átnyargaltam Kazsokba. Amikor elmondtam, hogy a mozigépész Ráksiba ment, Bodáné, aki postamester volt, azonnal telefonált Ráksiba: a mozigépész jöjjön Kazsokba a vetítőgéppel. Közben a hangos bemondó „befulladt”, és emiatt elmaradt a szóbeli propaganda. A plakátokat azonban elhelyezték, és a gyerekek kihordták a meghívókat. Közönség bizonyosan lesz, mondta Boda Péter. Hat órára megérkezett a gépész, felállította a szerkezetet, hét órakor a gép be volt fűzve, a terem zsúfolásig megtelt. A film óriási hatást tett, az asszonyok csendesen sírtak.

Vasárnap reggel a tanítóval végigjártuk a falut, és az embereket személyesen is meghívtuk a délutáni író-olvasó találkozóra. Már a találkozó előtt fél órával 250—300 ember gyűlt össze az író fogadására a kultúrotthon előtt. A kazsoki lányok és asszonyok a legszebb ruhájukban pompáztak, a férfiak ünneplő feketében, fényes csizmákban jelentek meg. Közben megérkezett Kaposvárról a megyei könyvtár vezetője, dr. Kerekes András és helyettese, Kellner Béla. Velük jött Berta-

lan Margit (Sziíta Ferencné), a megyei könyvtár munkatársa is.

Ennyi sok akadály legyűrése után izgalommal vártam az író érkezését. Türelmetlenül lestem az igali utat, ahonnan érkeznie kellett volna, de csak nem jött autó. (Akkoriban még nem volt ennyi gépkocsi, mint most.) Már megindultam Igal felé, hogy siettessem a várt vendégeket, amikor végre feltűnt egy hatalmas fekete limuzin. Jött az író a fiával és titkárnőjével.

Pontosan három óraker fékezett az ünneplő közönség előtt a kocsi. Rövid üdvözlés után a vendégek és a falu aprajagya nagya bevonult a szépen feldíszített nagyterembe, ahol Bodá Péter tanítókönyvtáros meleg szavakkal üdvözölte a megjelent írókat, egy nagyon szép kasszoki lány pedig hatalmas virágcsokorral köszöntötte.

Szabó Pál a tőle megszokott közvetlenséggel beszélt az új magyar irodalom útjairól, céljairól és saját maga elkötelezettségéről. Az ötvenperces önvallomás után a megjelentek egymás után intéztek kérdéseket az íróhoz. Szabó Pál válaszá-

ban örömeinek adott kifejezést, hogy ebben a kis somogyi faluban ilyen sok barátja van az irodalomnak. Nagy örömmel hallgatta Maglódi Jolán, egy igen csinos fiatal parasztnyecske szavait, aki arról szólt, mennyire tetszettek neki az író eddig olvasott művei, és kérte Szabó Pált, hogy még sok jó regénnyel gazdagítsa olvasóit.

A hangulat egyre oldottabb lett, sok-sok érdekes kérdést tettek fel az íróknak. A csaknem kétórás beszélgetés után maradandó élménnyel távoztak az emberek.

Az irodalmi délután végeztével Bánki Mihályéknál terítették vacsorára tizenhét személy részére. A kasszoki asszonyok nem vallottak szégyent szakácsművészetükkel. A csaknem sötétedésig tartó együttlét során a kasszokiak szeretetük jeleivel halmozták el az írókat. Gyönyörű háziszóttos kendőt, húsvéti himes tojásokat az unokáknak, kürtös- és fonott kalácsot, a kasszokiak remek készítményeit, egy demizson finom köröshegyi bort és még sok apróságot adtak ajándékkul szívük mellé. Sok nehézséggel indult a találkozó, annál sikeresebben fejeződött be.

Lapozgató

● **MÁTRAI LÁSZLÓ** akadémikust, az Egyetemi Könyvtár igazgatóját 70. születésnapja alkalmából a Világosságban Lukács József főszerkesztő üdvözli, aki a folyóirat patrónusának és mentorának nevezi a kiváló tudóst; az Írószövetség folyóirata, a Kortárs pedig idei első számában megkezdte Mátrai László szépírói kvalitású, rendkívül érdekes emlékezéseinek közlését „Műhelyeim története” címmel. Felhívjuk olvasóink figyelmét arra az interjúra is, melyet Végh Ferenc készített Mátrai Lászlóval állami díjjal történt kintetése alkalmával, s amely a Könyvtáros 1975/5. számában jelent meg.

● A KNIŽNICE A VEDECKÉ INFORMÁCIE című, kéthavonként megjelenő szlovák elméleti könyvtárügyi folyóirat 1978/6. száma közli dr. Nagy Attilának, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ munkatársának *Myšlienky a fakty o psychologii knihovníckeho povolania v Maďarsku* című cikkét, amelyben a szerző a magyar könyvtárosok körében végzett hivatáslélektani vizsgáldásról mondja el gondolatait, tényeket ismertet, és tapasztalatokat közöl.

● A KULTÚRA ÉS KÖZÖSSÉG 1978. évi 3. számában több cikknek is van könyvtári vonatkozása. Az Andor György, Árva László, Nyékiné Gaizler Judit szerzői hármas „Kultúra és presztízis” című cikkében például ilyen sorokat olvashatunk: „A könyvtáros igen alacsony presztízse (fiúk: 72, lányok: 47) elgondolkoztató: hogyan lehet elvárni, hogy a könyvtáros ne csak a ki- és beadott könyvek adminisztrálását végezze, hanem ízlésformáló tevékenységet is... ha a presztízse ilyen csekély?” — Felhívjuk a figyelmet Maróti Andor „Az andragógiai szemlélet érvényesítése a közművelődésben” című tanulmányára, Bánlaky Pálnak és Varga Csabának az olvasótáborokról folytatott beszélgetésére, valamint a párizsi Pompidou kulturális központot bemutató írásra is.

A szabadművelődéstől az Olvasó népert mozgalomig

Beszélgetés Páldy Róberttel, a Könyvtáros nyugalmazott felelős szerkesztőjével

Páldy Róbert annak az egyre ritkuló könyvtáros generációnak egyik, ma is aktív tagja, amely itt, Közép-Kelet-Európában, felépítette a kontinens egyik legkorszerűbb, legjobb közművelődési könyvtárügyét. Az, hogy magától értetődően fogadjuk a kijelentést — „a magyar könyvtárügy fejlődése megelőzi hazánk általános fejlődését” —, a hozzá hasonló emberek megfeszített, nem honorált, nem honorálható, s nem is honorálásért elvégzett munkájának köszönhető.

Akárcsak a kortársainak nagy része, ő sem készült könyvtárosnak. Így alakult a pályája, amely számos egyéb lehetőséget is felcsillantott.

„Hála” annak a korszaknak, amely tehetséges emberek százait, ezreit térítette el az irodalom, a történettudomány, a néprajz, a zene stb. hajlamaiktól kijelölt pályájáról, a magyar könyvtárügy olyan emberekhez jutott, akik különben más szakterületek büszkeségei lehettek volna. Így azonban egy sereg irodal-

már, történész, néprajzos stb. könyvtáros lett, s megtanulván a szakmát, a magyar könyvtárügyet a nemzetközi élvonalba emelte.

Ezeknek az embereknek egyike Páldy Róbert.

— Kedves Róbert! Kérlek, hogy néhány szóval mutasd be azt a családi környezetet, amely útrabocsátott.

— A Székelyföldön születtem, Gyergyóban, apámat, aki polgári iskolai tanár volt, az első világháború után a Dunántúlra helyezték, előbb Csepregre, majd Balatonfüredre. Ifjúságom legnagyobb részét Balatonfüreden töltöttem, ott nevelkedtem. Jól ismerem a Balaton-felvidék községeit, szőlős, gyümölcsös hegyoldalait, útjait, erdeit, patakjait. Sokat barangoltam bennük, közöttük, a lankás vidék otthonommá lett. Apám közvetlenül a felszabadulás előtt halt meg. Anyám évtizedekig volt a balatonfüredi Pedagógus Üdülő vezetője. Nagyon tevékeny asszony volt, sokan ismerték és szerették vendégei, munkatársai. Hetvenéves korában ment nyugdíjba, ő a fűredi „Mamika”.

Apám gazdasági szaktanár, okleveles gazda volt, szerette volna érdeklődésemet a természettudományok felé irányítani, de engem kora gyermekkoromtól az irodalom, a történelem vonzott.

— *Hogyan lettél népművelővé, ki vagy mi indított el?*

— Az irodalom vezérelt a népművelői útra. Gyermekkorom óta sok jó könyv jutott a kezembe, tizenhat évesen negy-

ven kötet Mikszáth-ot olvastam végig. A budai tanítóképzőben — az akkori hivatalos állásponttal ellentétben, irodalomtanárom hatására — *Ady* hívévé szegődtem. Lázasan olvastuk verseit, vitatkoztunk, hogy miként értsük azokat. *Ady* tett fogékonnyá a társadalmi kérdések iránt. Majd a kor nagyhatású írója, *Szabó Dezso* következett. Róla úgy véltük, hogy *Ady*t adja nekünk prózában. Ilyesmit csináltak abban az időben *Darvas József*ek is a félegyházi képzőben. Az irodalmi érdeklődésű fiatalember az első időben természetesen író akar lenni. Én hamar túljutottam az első próbálkozáson, s tizennyolc éves koromra már eldől, hogy inkább jó olvasónak kell lennem. Az motoszkált bennem, hogy a jó irodalom közvetítésére kell majd valamiképpen vállalkoznom.

— *Miért nem lettél irodalomtanár?*

— Akkoriban nem ment az olyan könnyen! 1931-ben, a legsúlyosabb gazdasági válság idején végeztem el a tanítóképzőt. Ezrével csellengetek s jártak szellemi szükségmunkára az állástalan diplomások, köztük különösen sokan a tanárok. A főiskola elvégzése nem volt olcsó, így nem látszott érdemesnek tanári oklevelet szerezni. Állástalan ember tanítói oklevéllel is lehettem s lettem is.

(Az irodalomtanári oklevelet majd csak a felszabadulás után szereztem meg). Egyelőre otthon maradtam, Balatonfüreden. Akkor került haza Milotáról református tanítónak *Újhelyi Kálmán*, aki barátságába fogadott. Ő jól ismerte Móricz Zsigmond szülőföldjét, megvoltak neki Móricz könyvei is, így számomra egy év „Móricz-szeminárium” következett, amíg be nem vonultam katonának. Ekkor ismertem meg Szabó Dezső parasztromantikájával szemben Móricz reális valóságlátását.

Katonaévem után — véletlen szerencse folytán — malomellenőri állást kaptam. Zala falvaiban teljesítettem szolgálatot félévenként tovább vándorolva (Dióskálon, Bánokszentgyörgyön, Letenyén, később Tapolca és Balatonfüred környékén).

— *Ilyen foglalkozás közben mi indított arra, hogy népművelőként is tevékenykedjél?*

— A népművelősködés csak később következett. A malomellenőrség arra volt jó iskola, hogy megismerjem a zalai parasztság helyzetét, életét. A malom különben is a régi falu életének egyik társadalmi központja volt, színhelye a parasztság társas érintkezésének. A malomban mindig el kellett időzni, sokszor fél napot is várni a gabona megőrlésére. Nagy ünnepek, búcsúk előtt valóságos „sokadalom” támadt a malmok körül, az emberek beszélgettek, évődtek egymással. A „nadrágos” malomellenőrt persze nem fogadták bizalmukba, de aki ott élt és nyitott szemmel járt közöttük, sokmindent tapasztalhatott. A szempontokat ehhez az akkor kibontakozó népi irodalomtól és a kezdődő falukutatástól kaptam. Az írói mozgalom lapjaira előfizettem, megjelenő könyveit megvettem. Nagy gyönyörűséggel olvastam, illetve tanulmányoztam a Puszták népét, a Számadást, a Viharsarkot, A néma forradalmat, A tardi helyzetet, meg a többi hasonló művet. Ezek a könyvek — Ady és Móricz nyomán — már pontos társadalomelemzési adtak és tennivalókat is hirdettek. Emberi szabadságot, földreformot, széleskörű művelődést kívántak. Lázba hozott 1937 tavaszán a Márciusi Front 12 pontja, amelyet a Válasz-ban olvastam.

Nos, a népi irodalom által megfogalmazott feladatok közül magamhoz legközelebb állónak az új fajta művelődésben való részvételét találtam. Az volt a tervem, hogy valamelyik faluban majd tanítói állást vállalok, de nem is a gyermekek tanításáért vonzottam elsősorban, hanem a felnőttek között végezhető népművelői munka. Bár malomellenőri fizetésem akkor már több volt mint a kezdő tanítói jövedelem, több ízben pályáztam

tanítói állásra. Valahogy azonban sehol sem sikerült.

— *Tartottál népművelési előadásokat is?*

— Nagyon keveset, csak úgy próbaképpen. Nem elégített ki a lehetőség, amit az akkori népművelés szegényes keretei nyújthattak. Az én mondanivalóm nem is fért bele a hivatalos népművelésbe. Inkább cikkek sajtóléletét kezdtem meg a népi irodalom sajtójában. Ezek voltak tanulmányaim.

— *Melyik lapoknak dolgoztál?*

— Első írásom *Bajcsy-Zsilinszky Endre* Szabadság című hetilapjában jelent meg. Dióskálról rajzoltam benne életképet. Hatása az volt, hogy a pacsai főszolgabíró hivatalába idéztet, és figyelmeztetett, hogy az ő területéről többé ne írjak ilyen cikkeket. (Még élt ott a két évvel korábbi pacsai sortűz emléke). Megírtam mindezt a szerkesztőségnek, ahonnan *Simándy Pál* válaszolt és közölte, hogy aki tollat fogott, annak vállalnia kell a zaklatásokat is.

Több írásom jelent meg a *Szabó Pál* által szerkesztett Szabad Szóban és *Katona Jenő* folyóiratában, a Korunk Szavában. Vidéki lapoknak is küldtem cikkeket, így például a nagykanizsai *Zalai Közlöny*nek. Az első sikeres zalai olajfúrásról én írtam bővebb tudósítást a magyar sajtóban *Pethő Sándor* Magyar-ság című lapjában. Nagyobb tanulmányom jelent meg *Dézlala* címmel a *Kelet Népe* 1938-as évfolyamában. Letenyén két évig voltam malomellenőr, ez idő alatt gyűjtöttem adataimat a falukutatás módszerével. Iszonyúan elmaradt és szegény volt ez a járás, 43 községének nem volt egyetlen vasútállomása sem, törpebirtokos és zsellér többségű parasztsága beszorítva élt a hatalmas birtokok közé. Legtöbben summásmunkára szegődtek, egyik kezünkön meg lehetett számolni, hogy tíz év alatt hányan végeztek középiskolát a parasztság fiaiból. Írásom megjelenése után több levelet kaptam íróktól, baloldali politikusoktól, biztattak a további munkálkodásra.

Sajtópöröm is volt. 1939-ben cikkem jelent meg a Szabad Szóban a zalai mezőgazdasági munkások védelmében. Az akkori zalai alispán ugyanis olyan szabályrendeletet hozott, amely a korábbi évek színvonalán akarta maximálni az időszaki mezőgazdasági munkabéreket. Akkor azonban már háborús konjunktúra volt, jobban értékelték a munkáskezet, külföldi munkára is toborozták az embereket. Az alispán kilátásba helyezte, hogy ha nem vállalkoznak a régi béreért mezőgazdasági munkára, nem engedélyezni a megyei lakosok külföldi munkavállalását. Ezt tettem szóvá a lapban. Én a budakeszi szanatóriumban feküd-

tem, amikor Szabó Pál értesített, hogy a csendőrség keres, és ki akar hallgatni. A földbirtokos osztály elleni izgatás címén emeltek vádat ellenem, s betegem mentem el a tárgyalásra. Meg voltam szep-penve, mert ha elítélnék, elvesztettem volna az állásomat. Erre azonban nem került sor, mert nem ítélték el: megúsz-tam egy figyelmeztetéssel, hogy máskor jobban vigyázzak a tollamra.

Írásaimban előszeretettel foglalkoztam a közművelődési problémákkal. Néhány cikkem a népművelés akkori lapjában, a *Magyar Lélekben* is megjelent.

— *Volt körülöttem valamiféle baráti kör, amelyben megvitathattátok a felis-mert problémákat?*

— Belső-Zalában nem volt. Magánosan dolgoztam. Néhány budapesti író és szer-kesztő támogatott leveleivel (Simándy Pál, Szabó Pál, Féja Géza stb.). Mikor hazakerültem Balatonfüredre, összeho-ztam egy önképzőkört az iparosifjúság szá-mára. Az ipartestület jegyzője, aki kü-lönben tanár volt, de 1919-es tevékeny-sége miatt elvesztette tanári állását, se-gített hozzá, hogy az ipartestületben ösz-szejöhessen a művelődni vágyó ifjúság. A gondolkodó fiatalokat már érdekelte a közélet, felfigyeltek az irodalom tájé-koztató szavára. Sokszor visszatérő té-mánk volt: miért nem szabad nyilasnak lenni. Versek, könyveket olvastunk, szavaltunk, vitatkoztunk. Ez az önképző-kör amolyan kezdő irodalmi színpad-fé-le volt, persze akkor még nem hívták így. Időnként más egyesületekben is tar-tottunk előadásokat. Egy ízben idős, egy-szerű asszonyok előtt Ady költészetét is-mertettük jól válogatott versekkel, meg-felelő bevezetővel. Nagyon nagy sikerünk volt, többen könnyeztek. Bebizonyoso-dott, amit akkor még sokan tagadtak, hogy „egyszerű” emberek is érteni és él-vezni tudják Adyt. Mindezek már a har-mincas évek legvégén voltak.

— *Gondolom, hogy a felszabadulás for-dulatot hozott pályádon.*

— 1945 nyarán nagy lendülettel vetet-tem bele magam a politikai agitációba. Zalában jártam a falvakat, a földreform végrehajtását segítettük és a népi írók pártjának, a Nemzeti Parasztpártnak let-tem egyik szervezője. Dolgunkat nehezít-ette, hogy igen elmaradott volt a sze-gényparasztság, hiányzott társadalmi is-kolázottsága, és emiatt Mindszentyék erősen befolyás alatt tartották. Egy júliu-si vasárnap például reggel négy órakor indultam Zalaegerszegről vonattal, utána gyalog folytattam utam a kis falvak kö-zött. Hét helyen beszéltem az előre meg-hirdetett gyűléseken, forró kánikulában, néhol a napon, míg a hallgatóság behú-zódott a fák alá. Sietnem is kellett, úgy-hogy a gyűlések után azonnal mentem to-

vább. Éjfélkor érkeztem vissza vonattal Zalaegerszegre, s úgy esett, hogy egész nap nem ettem egy falatot sem, még la-kásomon sem volt semmi ennivalóm.

Zalaegerszegen *Új Zala* címmel párt-közi hetilapot indítottunk, én voltam első szerkesztője. A balatonfüredi járás átcsa-tolása után kerültem én is Veszprémbe.

— *Nemsokára főhivatású népművelő lettél. Mit jelentett az úgynevezett szabad-művelődési korszakban népművelőnek lenni?*

— 1945 szeptemberében levelet kap-tam Simándy Páltól, aki akkor már a minisztérium népművelési osztályának vezetője volt, hogy megbíznak Veszprém megye népművelésének megszervezésé-vel. A kinevezéskor kérdőívet kellett ki-töltenem, melyben ilyen kérdés is volt: hogyan akarja megteremteni a falvakkal a kapcsolatot? Beírtam, hogy gyalog. Közlekedés akkor még csak néhány va-sútvonalon volt, valóban gyalog jártuk a községeket. A pedagógusokat kerestük fel, akik érdeklődéssel várták a felvilá-gosító szót. Hamarosan tapasztaltuk, hogy a lakosságban ébredezik a kulturálódás iránti vágy. Külön tanulmány kellene a szabadművelődés természetének és ered-ményeinek számbavételéhez, most csak példánkon tudom jelezni mindezeket.

— Összeírtuk a megyében az analfabé-tákat, s mindenütt megindultak a tanfo-lyamok, még ott is, ahol csak 1–2 em-bert kellett írásra-olvasásra tanítani. Két év alatt a minimálisra csökkent a me-gyében az írástudatlanok száma.

— Újszerű előadásorozatokot is szer-veztünk. Például a kertgazdálkodás fon-tosságát szem előtt tartva kiküldtük *Má-thé János* képzett balatonfüredi kertész-t a devescseri járásba, ahol faluról falura járva megismerkedett a községek kert-és gyümölcsgazdálkodásával, esténként pedig népes közönség előtt elemezte a lá-tottakat, s felvázolta a jövő kertkultúrá-ját.

— Minden évben más-más színhelyen tartottuk meg a városok művelődési cso-portjainak vetélkedőjét. Nagy kulturális eseményszámba mentek ezek a bemuta-tók, Veszprém, Pápa, Várpalota, Ajka és Füzfő művelődési csoportjai gondosan fel-készültek, és soha el nem maradtak a ta-lálkozókról. A falvak művelődési csoport-jai számára pedig úgynevezett kistáji fa-lunapokat tartottunk a művelődési cso-portok részvételével (például bakonyalji falunap).

Veszprémben megszerveztük a párt-közi vitaesteket. Téli esteken hétről hé-tre vitára tűztünk valamely fontos közé-leti, gazdasági, társadalmi vagy művelő-dési kérdést, amely megoldás előtt állott, s a négy koalíciós párt kijelölt előadói el-

mondották véleményüket a problémáról. Eleven viták alakultak így ki.

— *Voltak intézményei is a megyében a szabadművelődésnek?*

— Siófokon *Molnár István* vezetésével megszerveztük a Balatoni Népfőiskolát. Ide elsősorban néptáncos fiatalok jöttek. Gicen a kastély rendbehozása után Bakonyi Népfőiskolát nyitottunk. Itt kezdte oktatóként működését a fiatal *Horváth Géza*, a Tatabányai Megyei Könyvtár mai igazgatója is, ki különben a megye első vándormozijának munkáját is irányította. Egy kastély rendbehozása után Pápa mellett, Békáson szintén megindult a népfőiskola munkája. Kastélyokat kezdtünk rendbehozatni Küngösön és Kertán is. Ezeket a kastélyokat később tömegszervezeti iskolák céljára adtuk át.

Volt egy emlékezetes kiadványunk is. Az 1848-as szabadságharc századik évfordulójára Bakony—Balatoni Kalendáriumot adtunk ki. (Nemcsak mi, a legtöbb megye). Ez a megyei évkönyv tükrö volt a művelődésnek, a megye közéletének. Nagy példányszámban jelent meg, és gyorsan elfogyott. *Dr. Nagy László* múzeumigazgató, *Rácz Aranka* és én szerkesztettük. Ma is jóleső érzés kézbe venni: irodalmi színvonalra igényes, progresszívítása erőteljes, tartalma változatos. Érdekes dokumentum a megye művelődésének múltjából.

— *Hogyan szerveztétek meg a szabadművelődés munkatársi gárdáját?*

— Kitűnő munkatársaink voltak. A veszprémi szabadművelődési felügyelő-ségen dolgozott *Könczöl Imre*, *Rácz Aranka*, *Dr. Kiss Gyula*, *Balogh János* és *Karsai Károly*. Ők ma is ismert és megbecsült munkatársai a közművelődésnek vagy a felsőoktatásnak. Szövetségeseket kerestünk és találtunk a pedagógus-szak-szervezetben, valamint a veszprémi és a pápai népi kollégiumban is, a falvakban pedig a pedagógusok leghaladóbb rétege vállalta a szabadművelődési munkát. Ennek az a magyarázata, hogy mi jelentkeztünk elsőnek, új művelődési feladatra kerestünk vállalkozókat, és sikerült is a legmozgékonyabb nevelőket kiválasztanunk. A kulturális forradalom későbbi kibontakozása során elsősorban azok lettek a megye oktatásügyének is irányítói, akik korábban a szabadművelődésben aktivizálódtak. Mi is segítettünk az oktatásügynek, például az iskolák államosításában.

A csúcspontot akkori munkánkban az 1948-ben rendezett *Szabad Föld Téli Esték* előadássorozata jelentette. Abban az időben már néha autót is kaptunk, s az volt a gyakorlatunk, hogy többen kelünk útra egy-egy este, és különböző községekben szálltak ki munkatársaink. Biztosra mentünk: a tervezett előadások

kat mindig megtartották, mindig népes hallgatóság előtt folytak az élénk eszmecserék. 1948 nyarán Pápan és a gici népfőiskolán több turnusban szabadművelődési tanfolyamokat tartottunk Veszprém, Győr, Sopron, Vas és Zala megyék társadalmi munkás népművelői számára. Ezek a tanfolyamok már a marxista művelődéspolitikai jegyében folytak, bevezetői voltak a kulturális forradalomnak. Akkor már mi is a kommunista párt tagjai voltunk.

— *Mit tett a szabadművelődés a könyvtárak ügyében?*

— Először a minisztériumtól kapott 70 kötetes *szabadművelődési vándorládák* válogatott könyvanyagát cserélgettük gondos menetrend szerint a falvak között. A könyvek iránt élénk érdeklődés mutatkozott. 1949-ben *Sebestyán Géza* irányításával *Rácz Aranka* megszervezte Veszprémben az ország első körzeti könyvtárát. (*Rácz Aranka visszaemlékezését lapunk 133—137. oldalán közöljük — A szerk.*) Ezután került sor áprilisban Mezőszentgyörgyön az ország első új típusú községi könyvtárának — akkori nevén: népkönyvtár — felavatására. Ebben az időben azonban már benne voltunk a kulturális forradalomban...

— *Hogyan jellemeznéd a szabadművelődés tevékenységét?*

— A szabadművelődés a koalíciós korszak népművelése volt. Munkáját a TV-korszak előtti régi módon, hagyományos népművelői eszközökkel és módszerekkel végezte. Szárnyakat adott neki a felszabadulás után jelentkező szellemi felpezsdülés, a tömegek bontakozó művelődési vágya. Ez a lehetőség sok tehetséges, hozzáértő és eredményesen dolgozó népművelési munkást is csatasorba állított. Mindazonáltal a művelődési tevékenység országosan nem volt egyöntetű, megyénként más-más arculatot mutatott, aszerint, hogy milyenek voltak ottani vezetői és munkatársai. Ha elővennénk az 1948-as népművelési kalendáriumokat, azok tartalma és színvonala jól árulkodnék a művelődés megyei tevékenységéről. Mindenesetre *Oláh István* Pest megyében, *Dobos Zoltán* Szatmárban, *Hadnagy László* Zalában, *Bognár György* Zemplénben, *Moharos István* Komáromban és mások kitűnő művelődési életet szerveztek.

Az ötvenes években azonban visszaesett a népművelés. Ennek fő oka, hogy a szabadművelődés átszervezése során nem vették figyelembe a kulturálódás sajátos természetét. Túlzott központosítással mindent gépiesen írtak elő: a témákat, az előadásszövegeket, az elvégzendő feladatokat. S igen sok, addig jól dolgozó munkatársat váltottak le méltánytalanul,

s cseréltek ki nem eléggé hozzáértő emberekkel.

Ennek hatását jól szemlélteti egy 1954-es tapasztalatom. Akkor — mint Fejér megyei könyvtáros — a székesfehérvári irodalmi színpaddal előadásra utaztunk Cecére. *Illyés Gyula* költszövetéből akartunk bemutatót tartani, tekintettel a költő cecei kapcsolataira. Tárva-nyitva volt a művelődési otthon ajtaja a szép, nap-sütéses tavaszi délután, hogy a téli dohosságnak menekülési utat adjon, a hallgatóságot pedig invitálja. Előtte az utcán népes csoportok sétálgattak, de a művelődési otthonba csak nem akart bérteni senki. A kultúrház igazgatója elkezdte szólíthatni az embereket, hogy jöjjenek be a műsorra. Akkor eléje állt egy fiatalasszony és azt mondta: *Kérem, az én uram rendőrként jár az mindenféle szeménárúmról, elmondja nekem is, miről hallott. Tudom én már ezeket.*

Így fejezte ki azt a tapasztalatát, hogy azokban az időkben — akárhová hívták is az embereket — mindenütt ugyanannak a brosúrának szövegét olvasták fel...

— *Hogyan lettél könyvtáros?*

— A könyvtárosság régi, titkos vágyam volt, de hogyan gondolhattam volna könyvtárosi állásra, mikor még köz-könyvtárakat sem találtam arra, amerre jártam. Így még könyvtári olvasó sem lehettem. Egyedül Letenyén sikerült a kaszinó könyvtárából megkapnom a múlt századi orosz klasszikusokat, de újabb könyv ott sem volt, azokat úgy kellett megvennem.

Ahogy azonban magam is közreműködtem az új közművelődési könyvtárhálózat szervezésében, megerősödött bennem a könyvtárosság szándéka. A minisztériumban *Barabási Rezső* értesülvén erről, Csongrád megyébe ajánlott, a szentesi körzeti könyvtár vezetésére. Nagy volt azonban a meglepetésem, mert Veszprém megyéből olyan véleményt küldtek rólam, amely miatt Szentesen nem fogadtak el. Ez 1951-ben történt. Akkor a Veszprém megyei népművelésben már egyedül maradtam a régiék közül. Egyesek már korábban más, vezető állásba kerültek (Könczöl Imre, Rác Aranka, Karsai Károly), mások pedig elmentek tanítani. Úgy éreztem, hogy az eredményes népművelési munkához már nincsenek meg a feltételeim, ezért én is iskolához kértem magam, s Balatonfüredre kerültem az általános iskolához. Másfél évig voltam tanár Balatonfüreden, onnan hívott meg Könczöl Imre Székesfehérvárra, az általa vezetett megyei könyvtár munkatársának. Így ez az intézmény lett könyvtári gyakorlóéveim színhelye. 1955-ben azután visszahívtak Veszprémbe, a megyei könyvtár vezetésére; ez

amolyan rehabilitációféle volt. Egy zülalt intézményt és hálózatot kellett talpra állítani. Nagy szerencsém volt, hogy olyan segítők akadtak ebben, mint *Gróf Ervin* és *Varga Béla*, mindketten régi könyvtárosok. Közös erővel sikerült egyrészt megbízhatóan megszervezni a megyei könyvtár tevékenységét, másrészt nagyobb számban megnyerni fiatalokat, akikből évek munkájával hozzáértő könyvtárosokat neveltünk a megyei hálózatnak. Ez utóbbit tartom a veszprémi könyvtárosi évek legnagyobb eredményének: a jó új munkatársi gárda kialakítását. Egyébként a veszprémi könyvtárosi munkákról a *Könyvtáros* olvasói régebbi cikkeimből már értesülhettek. 1957-ben neveztetett ki *Szekeres Pál* könyvtárügyi osztályvezető az *Országos Könyvtárügyi Tanács* tagjává, attól kezdve a közművelődési könyvtárügy központi munkájában is részt vettem.

— *Pályád utolsó másfél évtizedét a szakma lapszerkesztőjeként a fővárosban töltötted.*

— Az újságírással egész életemben kapcsolatban voltam. Pályám betetőzésének tartom, hogy összekapcsolhattam a népművelői hivatást, a könyvtárosi szakmát és az újságírói érdeklődést. A folyóirat szerkesztőségében az volt a legfőbb törekvésünk, hogy közreműködünk a hivatástudattal telített, korszerű könyvtárosi elveket valló könyvtáros gárda és közvélemény kialakításában. Ebben értünk is el némi eredményt, az évek során többször tapasztaltuk bizonyítékát.

— *Nyugdíjasként hogyan gondolsz vissza pályádra?*

— Jó érzéssel is, meg elégedetlenül is. Jó érzéssel, mert a kezdeti nyolc évi malomellenőri „bőjtölés” és titokban való készülődés után sikerült olyan munkakörökben működnöm, amelyeket szerettem, olyan munkát végezhettem, amelyet ingyen, kedvtelésből is szívesen csináltam volna. Ez kitöltötte életemet, és megfelelően foglalkoztatta alkotói kedvemet. De elégedetlen is vagyok, mert a nekünk legnagyobb dologban, a könyvtárügy társadalmi megbecsülésében nem sikerült a legutóbbi évtizedben megfelelően előre lépünk, pedig ezért voltam odaadó munkása az *Olvasó néptől* mozgalomnak is.

— *Milyen kívánságaid vannak ezek után?*

— A fiatalabbaknak, az utánuk jövő könyvtárosnemzedéknek kívánom, hogy több sikert érjenek el, mint mi. Magamnak pedig? Ha kicsit későn is, de könyvtáros feleségem segítségével jó családi légkört alakíthattam ki magam körül. Valamivel több egészséget kívánnék, hogy megérhessem és nyugodt örömmel szemlélhessem lányaim felnövekedését.

Bereczky László

Hogyan készülünk a Móricz-évfordulóra ?

Bár Móricz Zsigmond születésének 100. évfordulója jelentőségének megfelelően országos figyelmet kap, a megemlékezések sorában szép feladatok várnak megyénk, Szabolcs-Szatmárra, az író szülőföldjére is. Az utókor megbecsülését Móricz életművéhez, emlékéhez méltó programsorozattal kívánjuk kifejezni, ezzel járulni hozzá az író munkásságának alaposabb megismeréséhez, műveinek további népszerűsítéséhez.

A program összeállítására, a tennivalók irányítására 1978. április 12-én megyénkben Móricz-emlékbizottság alakult a párt-, az állami, a tömegszervezetek és a társadalmi szervek képviselőinek, valamint az intézmények vezető munkatársainak részvételével. Az emlékbizottság a tennivalók összehangolását a megyei könyvtárra bízta. Könyvtárunk, a Móricz Zsigmond Megyei Könyvtár mind az országos, mind a megyei rendezvényekben fontos szerepet kapott. Az országos rendezvényekből például a következőképpen vesszük ki részünket:

A Kulturális Minisztérium, az írószövetség, valamint Szabolcs-Szatmár megye közösen Móricz-fordítókkal — elsősorban a szocialista országokból érkezettekkel — Nyíregyházán nemzetközi tanácskozást szervez, s ehhez bibliográfiát állítunk össze a szocialista országokban megjelent Móricz-művekből, illetve szemelvénygyűjteményt Móricz műveinek külföldi fogadtatásáról. Tiszacsécsén az író születésnapján, a centenáriumi emlékünnepek keretében felavatják Móricz Zsigmond egész alakos szobrát, Varga Imre alkotását.

Könyvtárunk fotódokumentációt és Móricz-művek első kiadású példányait bemutató kiállítással vesz részt a szoboravatási ünnepségen. Tervezzük továbbá, hogy a nyíregyházi nyári egyetem Móricz életével és munkásságával foglalkozó programjának támogatására a propagandaanyagon kívül szemelvénygyűjteményt is kiadunk a megyei illetésű Móricz-írásközből (például Ebéd, Forró mezők stb.).

Könyvtárunk az áprilisi gyermekkönyvhónapot nagy részben az író gyermek- és ifjúsági írásainak népszerűsítésére szánja. Ennek során Móricz-olvasmányélmények alapján megyei gyermekrajzpályázatot hirdetünk, amelynek nyertesait a KISZ-szel, a Népfronttal és más szervezetekkel közösen jutalmazzuk. A pályadíjat nyert rajzokat kiállítjuk, és a kiállítást a megyei könyvtárhálózatban is vándoroltatjuk.

Végül az írószövetség és a Móra Könyvkiadó közreműködésével tanácskozást szervezünk „Móricz Zsigmond és a gyermek- és ifjúsági irodalom” címmel.

A megyei rendezvényekbe is bekapcsolódunk: Résztvesszünk például a „Móricz Zsigmond és világa”, „Mai riportok Móricz nyomán” címmel meghirdetett irodalmi pályázat gondozásában, és a megyei könyvtárban műhelymunkát végző Szabolcs-Szatmár megyei írócsoporttal közösen népszerűsítjük a nyertes pályaműveket. Elképzelésünk szerint a legjobbakat kiadványban tesszük közzé.

Móricz Zsigmondról és írásairól a szocialista brigádok részére a TIT-tel közösen irodalmi ismertetéseket, találkozókat szervezünk a megye ipari és mezőgazdasági üzemében, valamint a munkásszállásokon. E találkozókat elsősorban a megyei feladattervben megjelölt tíz legfontosabb üzemben és a tanyai, külterületi részeken, valamint a csatolt kisközségekben kívánjuk megrendezni.

1979 novemberében ugyancsak a TIT-tel közösen irodalmi vetélkedőt, júniusban pedig a megyei SZMT közreműködésével reprezentatív kiállítást rendezünk Móricz Zsigmond irodalmi munkásságáról a megyei könyvtárban.

Könyvtárunk Móricz-művekből olvasónapló-pályázatot írt ki; ennek eredményhirdetése az év végén lesz. A rendezvényt a megyei SZMT és a Hazafias Népfront is támogatja.

A Móricz-művek alapján készült filmekből megrendezésre kerülő ünnepi filmhét minden alkotásához irodalmi ismertető füzetet készítünk.

1979 nyarán a szokásos gyermek-olvasótábort Ibrányban, a munkásfiatalok olvasótáborát pedig Tivadaron rendezzük meg, s ezek programjában kiemelt szerepet szánunk a Móricz munkásságát bemutató tevékenységnek. A táborozókat Móricz-emléktúrára visszük: a megyében felkeressük a szülőházat és azokat a helyeket, ahol Móricz-emléktábla van, illetve az írsaiban szereplő helyszíneket.

Mivel könyvtárosi törzsgárdajelvény nincs, a centenáriumi évében Móricz-plakettet kívánunk készíttetni és ajándékozni a megyei könyvtárhálózatban 10, 20 és 30 éve dolgozó könyvtárosoknak. Bízunk benne, hogy a fenntartók vállalják a plakettek elkészítésének anyagi fedezetét. (Horváth Gabriella)

A Móra-centenárium és a Csongrád megyei könyvtárak

Móra Ferenc születésének századik évfordulójára változatos, tartalmas programokkal és értékes kiadványokkal készülnek Szeged és Csongrád megye könyvtárai. Az első megemlékezésre már áprilisban sor kerül, s az ünnepi est színhelye a Juhász Gyula Tanárképző Főiskola lesz. Májusban a Somogyi Könyvtár és a Móra Ferenc Múzeum közösen mutat be kiállítást a közművelődési palota kupolatermében. A kiállítás anyagát Móra-dokumentumokból: kéziratokból, fényképekből, az író különböző kiadású műveiből állítják össze. Május 28-án emléktáblát avatnak a Móra Ferenc Általános Iskolában, s ugyanezen a napon Móra-művekből összeállított irodalmi esten emlékeznek az íróra.

Az ünnepi események legnagyobb rendezvényére Móra születésnapján, július 19-én kerül sor: emlékszoba nyílik a múzeumban, megkoszorúzzák a városban levő Móra-emlékhelyeket, a városi tanács dísztermében pedig irodalmi emlékülést tartanak. A *Tiszatáj* és a *Kincskereső* c. folyóiratok különszámot állítanak össze, a Magyar Televízió szegedi stúdiója pedig filmet készít Móráról.

Szeptembertől kezdve folyamatosan előadásokat tartanak a városi gyermekkönyvtárban a sokoldalú Móra Ferencről, a Balázs Béla gyermekszínpad pedig Móra Ferenc műveiből összeállított műsort mutat be. Decemberben lesz a helyi olvasómozgalom keretében a „Ki mit tud Móra Ferencről?” vetélkedő megyei döntője.

A városi fiókkönyvtárakban mindenütt szerveznek megemlékezéseket, szellemi vetélkedőket Móra Ferencsel kapcsolatban. Főként a móravárosi fiókkönyvtár tűnik ki e téren a Móra-alakok báljával, valamint a *Névadónkra emlékezünk* című vetélkedővel, amelyben a Móra Ferenc szocialista brigád tagjai vesznek részt.

A rendezvények természetesen nem korlátozódnak Szegedre, hanem a megye könyvtárai is kiveszik részüket az ünnepekből. Így például márciusban Mindszinten *Móra Ferenc gyermekhősei* és *Allathősök Móra meséiben* címmel szerveznek foglalkozásokat gyermekek számára. Áprilisban Kisteleken Péter László tart előadást *Ki volt Móra Ferenc?* címmel, májusban pedig Domaszéken prózamondó versenyt bonyolítanak le Móra Ferenc elbeszéléseiből.

Az ünnepi könyvhét idején több településen lesz író—olvasó találkozó Móra-kutatókkal: Balástyán és Ásotthalmon *Tóth Bélával*, Ruzsán és Pusztamérgesen *Péter Lászlóval*. A megye területén működő, Móra Ferenc nevét viselő intézmények (művelődési házak, tsz-ek) és szocialista brigádok szintén valamennyien terveznek megemlékezéseket, műsorokat. Júliusban Mórahalmon vetélkedőt bonyolítanak le Móra Ferenc műveiből; Ásotthalmon pedig Móra Ferenc ásatásai adják a rendezvény témáját.

A gyermekévet és a Móra Ferenc évfordulót összekapcsolva az egész év folyamán több rendezvény foglalkozik Móra Ferenc életművével, könyveit a helyi olvasómozgalom hangsúlyozottan javasolja olvasásra, s a második félév vetélkedői, versenyei is az ő munkásságára épülnek.

A helyi kiadványterv szintén gazdag: Tóth Béla *Móra Ferenc betűösvényein* című munkája már nyomdában van. A Somogyi Könyvtár Péter László szerkesztésében bibliográfiát ad ki *Írások Móra Ferencről* címmel. Összeállítói: Vajda Lászlóné és Gyuris György. A gyermekeknek ajánló bibliográfia készül Sáráné Lukátsy Sarolta összeállításában. Sokszorosításban jelenik meg *Móra Ferenc leveleinek bibliográfiája*, melyet Péter László állított össze. A *Somogyi-könyvtári Műhely* 1979. évi összevont számát Móra Ferenc emlékének szenteli. E folyóiratszám visszaemlékezéseket, tanulmányokat, adalékokat tartalmaz. (S. L. S.)

Kitüntetések

A Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa *dr. Medgyes Bélának*, az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum főigazgatóhelyettesének nyugállományba vonulása alkalmából, eredményes munkája elismeréseként a MUNKA ÉRDEMREND arany fokozatát adományozta.

A kulturális miniszter *Csáthy Albertnét*, a Rétsági Nagyközségi-Járásai Könyvtár vezetőjét a nemzetiségi szövetségek kongresszusa alkalmából, *Gál Istvánnét*, a Medgyesegyházi Nagyközségi Könyvtár (Békés m.) vezetőjét pedig nyugállományba vonulása alkalmából, eredményes munkájuk elismeréséül a SZOCIALISTA KULTURÁÉRT kitüntetésben részesítette.

Fűtetlen helyiségek, pusztuló könyvek

A megyei könyvtárhálózat gondjai

Fűtetlen apró helyiségek. Az egyik egy magánháznál, a másik a kultúrház leválasztott sarkában. Községi könyvtárak a siklói járásban. Könyvek egymás előtt három sorban, némelyik már megzöldülve a penésztől. Baranyahídvég, Kísszentmárton, Páprád, Drávacsépegy — és még folytathatnám a sort. A siklói járás könyvtárhálózata „híres” arról, hogy a legrosszabb helyzetben van az egész megyében.

Eddig tíz községben szüntették meg az ellátó helyeket, az alapvető működési feltételek hiányában. Január elsejétől [1979] újabb négyre, a luzsokira, a nagycsányira, a sósvertikeire és a szaporcaira vár hasonló sors. A statisztika szerint a látogatottság szinte a nullával egyenlő, de hát a körülmények sem vonzóak. Hiányoznak a megfelelő szakemberek is, minimális a tiszteletdíj.

Nincs jó helyzetben a siklói járási-városi könyvtár sem. Miután a könyvtár városi könyvtárrá vált, megkapták az iroda melletti régi Hírlap-presszó termét. A könyvtár vezetője, Rozsnyai Ilona hírlap-olvasónak rendezné be, áthozná a kézikönyvtári anyagot is, és a fennmaradó üres sarokban mini-fonotékát rendezne be. Jelenleg azonban a teremben mindössze egy falat betöltő polcrendszer van, a többi berendezési tárgy hiányzik. Nincs rá pénz. Pedig égető szükség lenne a helyiségre, annál is inkább, mert nincs raktáruk. Még a megszűnt letéti helyek anyagát sem tudják behozni a községek-ből.

A megyei tanácsi könyvtárhálózat helyzete, ha nem is mindenütt ennyire elégtelen, mint az említett siklói járásban, korántsem nevezhető kielégítőnek. Hasonló gondok merülnek föl a Pécs városi hálózatot és magát a megyei könyvtárat tekintve, de problémáikról már több írásunkban szoltunk.

Ahhoz, hogy egy könyvtár jól működhessen, megfelelő ütemben és mennyiségben kell növelni az állományát. Az utóbbi években emelkedtek a beszerzésre fordítható összegek, de ezzel együtt is nehéz a lépéstartás. A könyvtáraknak nincs

könyvkötő részlegük, emiatt évről évre több könyvet selejteznek. A meglévő állomány is meglehetősen szomorú képet nyújt. A tapasztalatok szerint egyes könyvtárosok egyéni ízlésüket követve vásárolják a könyveket, nem veszik eléggé figyelembe a szakmai ajánlásokat és a települések sajátosságait. Bár öt évvel ezelőtt kidolgoztak egy gyűjtőköri modellt, ennek megvalósítását a fenntartók sehol sem követelték meg...

A temérdek gond közül is kiemelkedik az együttműködés hiánya. Megteremtése az egész közművelődés fejlesztésének alapvető pontja, és pénzbe sem kerül... Elsősorban a könyvtárak közötti kapcsolatot kiépítése lenne fontos. Egyesíthetnék a személyi és a tárgyi feltételeket. Ugyancsak szükség van a könyvtárak és az iskolák, a művelődési házak, a múzeumok együttműködésére. A megyei tanács művelődésügyi osztálya kidolgozta az iskola-könyvtár összevonaásának tervét, de a megvalósítás vonatottan halad. S ugyancsak létrejött évekkkel ezelőtt a Pécs-Baranyai Könyvtárközi Bizottság, amely azonban gyakorlatilag nem működik már. Újjászervezése időszerű feladat, éppen a felsorolt tényezők miatt.

Hogyan lehetne javítani a könyvtárhálózaton?

Újra elő kell venni a 15 éves könyvtárfejlesztési tervet. Igazítani kellene a településfejlesztési és a közigazgatási szerepkörökhöz. Nem lehet a mérlegelésnél kihagyni az iskolakörzetiesítési terveket sem. A nagyobb központokhoz nem csatolható helyeken a mozgókönyvtári ellátás látszik megoldásnak. Meg kell vizsgálni, mely járási-városi könyvtárak alkalmasak centralizált szerepkör betöltésére. Harmadik járható útként a körzeti könyvtárak kínálkozásnak. Erre példa is van már. A siklói járás egyetlen kivétele: a beremendi körzeti könyvtár az ilyen típusú egységek modelljeként is tekinthető.

A hiányosságokat, gondokat és tenni-valókat a közművelődési bizottság is megtárgyalta. A jelek szerint várható a megyei könyvtárhálózat helyzetének javulása.

Barlahidai Andrea
(Dunántúli Napló)

A GYŐRI MEGYEI KÖRHÁZ új szárnyában levő két tágas helyiségben január 15-én felavatták Győr-Sopron megye első betegkönyvtárát, melynek létrehozásához az Egészségügyi Minisztérium is hozzájárult anyagiakkal. A szabadpolcos berendezést a megyei könyvtár adta, a 2000 kötetes állomány beszerzésének költségeit az SZMT könyvtár és a körház viselte, s ők közösen gondoskodnak a könyvtár fenntartásáról is.

RÉGI KÖNYVEK ÉS NYOMTATVÁNYOK címmel rendeztek kiállítást az elmúlt év végén az Egyesült Izzó váci gyárában. A bemutatott 56 kötet régi könyvet — többek között Istvánffy Miklós, Pázmány Péter, Szenczi Molnár Albert műveit, a váci könyvnyomtatás múltjából származó kiadványokat és a váci Vörös Ujság 1919. május 4-i számának megsárgult példányát — Bánhidi Péterné válogatta és állította össze a Vak Bottyán Múzeum anyagából. A kiállítás látogatói és az üzemi könyvtár olvasói számára dr. Holl Béla irodalomtörténész a váci könyvnyomtatás múltjáról tartott előadást. (P. L.)

NYUGDÍJBA VONULT CSANÁDI JÓZSEFNÉ, a Csongrád megyei SZMT Központi Könyvtár igazgatója. 1956 óta volt könyvtáros, s 1958 októberétől, az SZMT Könyvtár megszervezésétől kezdve irányította az intézmény munkáját. Tevékenységének elismerését jelzi a Szocialista Kultúráért és a Munkaérdemrend arany fokozata kitüntetés is, melyeket 1970-ben, illetve 1978-ban érdemelt ki. Utóda dr. Csúry Károlyné lett, a szegedi József Attila Tudományegyetem könyvtárának volt munkatársa, aki két év óta az SZMT Könyvtárban dolgozott Csanádi Józsefné helyetteseként.

Hírek

HALÁLOZÁSOK. Életének 39. évében, csaknem kétéves betegség, szenvedés után, január 8-án elhunyt **BÁNÓ ZSUZSA** (Gróf Ervinné), a Szombathelyi Megyei Könyvtár munkatársa. Fiatal kora ellenére nemcsak sokat ígérő képviselője volt az ötvenes évek végén jelentkező könyvtárosnemenzedéknek, hanem két évtizedes munkásságát értékes, maradandó teljesítmények egész sora is jelzi. Pályafutását 1958-ban Pápan kezdte, majd Veszprémben dolgozott, s 1963-ban került a szombathelyi könyvtárba. Előbb az olvasószolgálati, majd a feldolgozó osztályon tevékenykedett, közben pedig az egyetemen irodalom-könyvtárszakos diplomát szerzett. Országosan elismert munkát végzett a helyismereti feltárásban; ő dolgozta ki a megyei könyvtár fénylyukkártyás nyilvántartásának tárgyso- rendszerét. Éveken keresztül szerkesztette a Vas megye helyismereti irodalmát számba vevő kurrens bibliográfiát, lelőhely-jegyzéket állított össze, legnagyobb munkája pedig az országos elismerést kiváltó „Celldőmők irodalma” című bibliográfiája volt, amelyet a Könyvtáros 1977/11. száma ismertetett és méltatott. — A Fejér megyei Könyvtáros 1978/2-es száma egy tiszteletdíjas falusi könyvtáros haláláról ad hírt: **GÁBOS BÉLA**, nádasdladányi könyvtáros 82 éves korában hunyt el. Nemcsak az egyik legidősebb, hanem a leg hosszabb ideig munkálkodó falusi könyvtárost is gyászoljuk elhunytával: 50 évig volt tanítója és könyvtárosa a kis dunántúli falunak.

SVIENTEK SÁNDOR, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár nyugdíjasa 64 éves korában hunyt el. 1954 óta dolgozott a könyvtár könyvkötő-műhelyében, amelynek 1957-ben vezetője lett. 1974 végén ment nyugdíjba, de egészen haláláig dolgozott az intézménynek: a Budapest gyűjtemény nagy értékű könyveit restaurálta.

TÁRSADALOMTUDOMÁNYI INFORMÁCIÓ, könyvtárak, társadalmi igény címmel tartott előadást és konzultációt **Rátki András**, az MSZMP KB tudományos kutatói és közoktatási osztályának munkatársa a Könyvtárosegylet társadalomtudományi szekciójának rendezésében. A január 24-én lebonyolított összejövetelen ötven könyvtáros vett részt.

BOLDOG KÖZSÉGBEN (Heves m.) 140 négyzetméter alapterületű könyvtárat avattak január 14-én. A művelődési ház és tszszékház emeleti részén létesített könyvtár helyiségét a Lenin Mgtsz bocsátotta a községi tanács rendelkezésére, a berendezésről pedig a megyei könyvtár gondoskodott, de a megyei tanács és Hatvan város tanácsa is hozzájárult a költségekhez. A 3500 lakosú községben olyan, 8000 kötetes könyvtárat alakítottak ki, amelyben különválasztották a gyermekek és a felnőttek részlegét, és hangtárat is létrehoztak.

KÖNYVESHÁZAT

AVATTAK ÜLLÖN, december 1-én. A 2 millió 200 ezer forint költséggel kialakított épületben 174 négyzetméter alapterületű gyermekkönyvtár, könyvesbolt és klubszoba található. A könyvtár felszerelését a Ferihegy Tsz és a Pest megyei Könyvtár is segítette hanglemezek, sztereó lemezjátszók és televízió ajándékozásával.

33 év világirodalma magyarul

A felszabadulás óta csaknem 190 ezer könyv és füzet jelent meg Magyarországon, 1,7 milliárd példányban. (33 év átlagában évente 6 ezer könyv és füzet.) A háborút követően az évente megjelenő kötetek száma még alig érte el a 3 ezret, az 50-es évek elejére azonban — első sorban a sok füzetes kiadvány megjelenése miatt — ez a szám megkétszereződött. (A füzetes kiadványok száma később visszaesett, a könyveké azonban tovább emelkedett. A füzet-(brosúra) kiadás ma már nem számottevő. 1977-ben a könyvek és füzetes kiadványok aránya százalékban 89:11 volt.) Itt említjük meg, hogy mivel az UNESCO nemzetközileg elfogadott iránymutatása szerint a könyvkiadásba a kiadott füzetek számát is be kell számítani, ezért a továbbiakban a „könyv” vagy „mű” megnevezés alatt a könyvek és a füzetes kiadványok együttes számát, illetve példányszámát közöljük.

A 60-as években az évi könyvmegjelenés 5000 volt, az 1970—74-es években megközelítette a 7000-et. A kiadott könyvek (művek) száma a hetvenes évek második felében elérte a 9000-et.

Megháromszorozódott a külföldi irodalom

A teljes magyar könyvkiadás tehát arányosan és dinamikusan fejlődik. Azt sem érdektelen azonban megvizsgálni, hogy a könyvkiadás egészében milyen helyet foglalnak el a külföldi szerzők szépirodalmi alkotásai, az ifjúsági és gyermekkönyvek, továbbá az ugyancsak külföldi tudományos, szakirodalmi vagy ismeretterjesztő munkák. A vizsgálandó eredménye arra ad választ, hogy 33 év alatt milyen szélesre tárta kapuit a magyar szellemi élet más nyelvterületek belletristái és szakírói előtt. S mivel a felszabadulás előtt Magyarországon a könyv árucikk volt, közművelődési célú könyvkiadás politikai és szervezett könyvkiadás sem létezhetett. Ezért most, a világirodalom jelenlétének arányvizsgálatakor nem feledkezhetünk meg arról, hogy a szocialista magyar könyvkiadásnak mind a XX. századi írók műveinek megjelentetése, mind a klasszikusok kiadása terén sok adósságot kellett törlesztenie (1. sz. táblázat).

1. sz. táblázat

A kiadott könyvek és fordítások számának alakulása

Év	Az összes kiadott könyvek és füzetek	Ebből a fordítások	A fordítások aránya az összeshez viszonyítva, százalékban
	száma		
1945—1977 összesen	189 904	25 669	13,5
ebből az ötéves átlagok illetve évek			
1945—1949	3 446	419	12,2
1950—1954	7 310	938	12,8
1955—1959	4 716	580	12,3
1960—1964	5 164	692	13,4
1965—1969	5 010	727	14,5
1970—1974	6 926	1 013	14,6
1975	8 603	1 157	13,4
1976	9 393	1 370	14,6
1977	9 048	1 305	14,4

Amíg napjainkban az évenkénti könyvkiadás mintegy két és félszerese a felszabadulást követő évekének, a fordítások aránya ezen belül még magasabb. Ma már *háromszor annyi külföldi szerző műve van jelen évenként a könyvpiacon, mint 30 évvel ezelőtt*, és ez a tény azt mutatja, hogy a szocialista magyar

2. sz. táblázat

Néhány nyelvterület fordulásának alakulása az 1960 és 1977 közötti években

A szerző nemzetisége	A fordított könyvek és füzetek	
	száma	példányszáma (millióban)
1960—1977 összesen	15 938	213,0
ebből:		
amerikai (USA)	965	23,7
angol	1 012	26,9
bolgár	116	0,9
csehszlovákiai*	937	8,1
francia	1 360	35,5
jugoszláviai*	220	1,6
lengyel	482	6,4
NDK és klasszikus német	1 333	21,1
NSZK	522	6,0
olasz	333	5,0
orosz és szovjet	3 020	37,6
osztrák	155	2,2
romániai*	1 031	3,5

* Ezekben a csoportokban az illető országban élő, de magyar nyelven író szerzők hazánkban kiadott művei is szerepelnek.

könyvkiadás egyre szélesebb utat nyit a külföldi irodalom beáramlásának. A különböző nyelvekből fordított könyvek száma a 70-es évektől évente már 1000 fölélt van, összes példányszámuk pedig — az elmúlt több mint három évtizedben — meg is haladta a 300 milliót, vagyis minden 100 megjelent példányból 19 külföldi író műve volt (2. sz. táblázat).

A második táblázatból kitűnik, hogy a más országokból beáramló kultúra első számú reprezentánsa az orosz és a szovjet irodalom. A legtöbb fordítás (összesen és évenként) szovjet népek szerzőinek könyveiből, leggyakrabban orosz nyelvről történik. (Évenként 200 mű — cím —, 3 millió példány.) Ezt követi szinte azonos számban a német, a francia, az angol és az amerikai szerzők műveinek magyar nyelvű kiadása. Egy-egy nyelvterület, illetve ország íróinak évente 70—80 könyve gazdagítja a könyvvásztékot, 2—2 millió példányban.

A szépirodalom és a szakirodalom arányainak megváltozása

A 33 év összesített könyvkiadási adatai azt tükrözik, hogy a fordítások leg többje — 37 százalék — szépirodalmi mű. E megállapítás azonban az utóbbi évek fordítási arányaira vonatkoztatva már nem érvényes: mindinkább csökken ugyanis a fordításokon belül a szépirodalom aránya, így ma már az összes fordításoknak csak negyedrészt képezi. E folyamattal egyidejűleg, ezt ellensúlyozva *emelkedik a szakirodalmi fordítások száma*: jelenleg megközelíti a fordított művek 30 százalékát. Csak az ifjúsági és gyermekirodalom fordítási aránya állandó: évenként 10 százalék. (Példányszáma azonban nő: az 1945—1977-es évek összesített adatai 19 százalékos arányt jeleznek, az 1977. évi már 28 százalékot mutat.)

A Magyarországon évente megjelenő tudományos művek mintegy 20 százaléka fordított mű. (Részesevésük a példányszámból 41 százalék.) A felszabadulás óta eltelt időszakban a tudományos irodalom nemzetiségi, nyelvi összetételében nagy változás ment végbe. Az első évtizedben — elsősorban a marxizmus klasszikusainak nagy példányszámú és sokféle kiadása következtében — ebben a kategóriában a fordítások példányszáma igen magas volt. Sokkal több mint az eredeti magyar műveké. A magyar szerzők által írott tudományos könyvek száma csak az 50-es évek közepétől kezdett számszerűen emelkedni. Ez a növekedési irányzat ma is érvényesül, a legutóbbi években megjelent tudományos jellegű irodalomnak már 70—80 százalékát képezték az eredeti magyar művek. A for-

dított irodalom legnagyobb része azonban ma is orosz és szovjet szerző könyve.

Az ismeretterjesztő irodalomban a fordítások és az eredeti magyar művek százalékos aránya 10:90. Ez a mutató mind a művek számára, mind a megjelenési példányszámra vonatkozik. A fordítások között ebben a csoportban is a szovjet-orosz szerzők művei állnak az első helyen, de kiadóink számos amerikai, angol, francia és NDK-beli német szerző ismeretterjesztő könyvét is megjelentetik.

A szakirodalomra vonatkozó több mint 30 éves összesített adatok azt mutatják, hogy e csoportban csak 6 százalék a fordítás. Az utóbbi években valamivel kedvezőbb alakult ez az arány a külföldi irodalom javára. (Jelenleg 8—10 százalék.) De ez az emelkedési tendencia viszonylagos, mert a kiadott szakirodalmi művek száma is állandóan nő.

A továbbiakban érdemes azt is megvizsgálni, hogy a tudományos, a szakmai és az ismeretterjesztő irodalomból melyik témakörökben fordult a külföldi irodalom felé a magyar könyvkiadás, valamint azt, hogyan alakult az egyes témaköri csoportokon belül a fordítások száma és aránya.

A legmagasabb fordítási arány az 1945—1977-es évek összesített adatainak tükrében a harmadik táblázatban szereplő témacsoportokban mutatkozik.

3. sz. táblázat

Ismeretágak	A fordítások	
	száma	az azonos témacsoportba tartozó művek számának százalékában
Filozófia, pszichológia	536	43,7
Matematika	274	22,3
Honvédelem, hadtudomány	152	22,3
Természettudományok	1183	19,6
Vallás, valláskritika	175	18,4
Történelem	751	17,5
Irodalomtudomány	365	15,8
Államtudományok (politika, politikai gazdaságtan, közgazdaság)	2697	14,1
Földrajz, utazás	328	13,8
Művészetek	1019	12,3
Műszaki tudományok	2226	10,1

Külföldi szerzők — magyar szerzők

A felszabadulás óta eltelt 33 esztendőben hazánkban összesen 21 ezer szépirodalmi munka jelent meg, közülük 10 ezer volt a magyarra fordított mű. A háborút követő években elsősorban a magyar szerzők írásai jelentek meg; a szépirodalomnak csak mindössze egyharmada

volt külföldi szerző műve. Később és fokozatosan alakult ki az az arány, amely napjaink szépirodalmi könyvkiadására is jellemző: *szinte azonos mértékben szerepelnek a könyvújdonságok között a magyar és a külföldi szerzők művei.* A példányszámok tekintetében a külföldi irodalom van előnyösebb helyzetben, mert a lefordított irodalom példányszáma — néhány százalékkal — minden évben magasabb mint a magyar. Ebből következik, hogy a külföldi szerzők könyveinek átlagpéldányszáma is nagyobb.

A magyar és a külföldi szépirodalmi művek átlagos példányszáma 1945 és 1977 között:

Eredeti magyar művek (ezerben)	11,5
példányszáma (millióban)	146,1
átlagpéldányszáma (ezerben)	12,7
Fordított művek (ezerben)	9,6
példányszáma (millióban)	158,3
átlagpéldányszám (ezerben)	16,4
Összes szépirodalmi művek (ezerben)	21,1
példányszáma (millióban)	304,4
átlagpéldányszám (ezerben)	14,4

Az utóbbi évek könyvkiadási adatainak elemzések feltűnik, hogy a szépirodalmi művek átlagpéldányszáma erősen emelkedik. Különösen szembetűnő ez a növekedés 1976-ban és 1977-ben. Ebben a két esztendőben a szépirodalomba sorolt minden könyv átlagosan 23 ezer példányban került a könyvesboltokba és a könyvtárakba. Ezen belül a lefordított művek átlaga 27 ezer volt, egy-egy eredeti magyar műre viszont lényegesen kevesebb, 18 ezer példány jutott.

A magyar és a külföldi szépirodalom számadatainak összehasonlításakor nemcsak az átlagpéldányszámokban találunk a magyar irodalomra nézve kedvezőtlen különbséget. A magyar és a külföldi csoportokban ugyanis egészen különbözőek az arányok a kortárs és a nem élő (illetve klasszikus), írók vonatkozásában. Igaz ugyan, hogy az eredeti magyar műveknek mintegy 70 százaléka kortárs írótól származik, és a fordítások esetében a megjelent könyvek íróinak csak a fele a kortárs író (a külföldi irodalom bemutatásakor tehát inkább a nem élő vagy a klasszikus írók alkotásaihoz fordul könyvkiadásunk), de ha összevetjük az eredeti magyar művek átlagpéldányszámát a külföldi írók műveinek átlagpéldányszámával, azt tapasztaljuk, hogy igen erősen eltérnek az átlagok.

A külföldi klasszikus írók műveinek van a legmagasabb példányszámuk. A magyar klasszikusok művei csak körülbelül ugyanolyan példányszámban jelennek meg, mint a külföldi kortársak munkái. A magyar kortárs írók műveinek átlagpéldányszáma a legalacsonyabb.

A gyermek- és ifjúsági irodalom

Hazánkban 1945 és 1977 között több mint 7 ezer ifjúsági és gyermekkönyv jelent meg. Közöttük egyharmad részt képviselnek a külföldi irodalomból átvett, klasszikus és kortárs íróktól származó művek. Ez az arány szinte állandónak tekinthető. Mivel ez az egyharmados arány egyaránt érvényes a művek számára és a példányszámra, az ifjúsági és gyermekirodalmi művek átlagpéldányszáma egységesebb képet mutat, mint a szépirodalomé. Alapvető különbség — az, hogy az ifjúsági és gyermekkönyvek átlagpéldányszáma lényegesen magasabb, mint a szépirodalmi műveké. A 33 évi átlagpéldányszámuk 24 ezer a szépirodalmi alkotások 14 ezres átlagával szemben. Ez a magas átlagpéldányszám egyaránt vonatkozik az eredeti magyar művekre és a fordításban megjelent ifjúsági és gyermekkönyvekre.

Lényeges eltérést tapasztalunk viszont, ha az átlagpéldányszámokat kortárs és klasszikus szerzők szerinti megkülönböztetésben vizsgáljuk. (Lásd a 4. sz. táblázatot.)

4. sz. táblázat

Év	Az eredeti magyar		A fordított	
	ifjúsági és gyermekirodalomból			
	kortárs	nem élő és klasszikus	kortárs	nem élő és klasszikus
írók műveinek átlagpéldányszáma (ezerben)				
1945–1977				
összesen	22,1	34,0	18,0	34,4
1975	34,8	53,9	23,0	61,6
1976	39,3	56,8	34,7	62,5
1977	38,7	52,5	29,5	50,4

A nem élő írók műveinek átlagpéldányszáma ebben a kategóriában is — mind az eredeti magyar műveknél, mind pedig a fordításban megjelentek esetében — a kortárs íróké fölött van (5. sz. táblázat).

A külföldi szépirodalom csaknem 50 százaléka a szocialista országokból átvett mű (a példányszám egyharmad része). Ezen belül az orosz és szovjet irodalmi művek a fordítások 24 százalékát teszik ki 2300 kiadásban, 31 millió példányban. Magas a francia szerzők műveinek száma mind a címek, mind a példányszám tekintetében, és a francia eredetű könyvek átlagpéldányszáma szintén magas, 26 ezer. Hasonlóan alakult az amerikai és az angol fordítások átlagpéldányszáma is. Az utóbbi években tovább nőttek az átlagpéldányszámok, így például a francia

A fordítások alakulása 1945-től 1977-ig a szépirodalomban és az ifjúsági, illetve gyermekirodalomban

A szerző nemzetisége	A fordított			
	szépirodalom		ifjúsági és gyermekirodalom	
	száma	példányszáma (millióban)	száma	példányszáma (millióban)
1945—1977 összesen	9622	158,3	2436	58,4
ebből:				
amerikai (USA)	681	17,9	154	6,4
angol	905	23,3	171	6,3
bolgár	90	0,6	16	0,2
csehszlovákiai	499	4,3	231	3,3
francia	1326	33,9	147	6,0
jugoszláviai	146	1,1	44	0,4
lengyel	240	4,2	70	1,8
NDK és klasszikus német, NSZK*	786	14,2	307	8,8
olasz	232	4,5	29	0,8
orosz és szovjet	2301	30,6	717	11,2
osztrák	89	1,6	19	0,5
romániai	721	2,4	169	1,0

* Ebből 1980-tól választható külön az NSZK irodalma: a szépirodalom 101 mf, 2,3 millió példány; az ifjúsági és gyermekirodalom 19 mf, 0,5 millió példány

művek esetében 48 ezer, az amerikaiakéban pedig 56 ezer. A népi demokratikus országok íróinak művei általában kevesebb példányban jelennek meg. Kivételek évenként akadnak, 1977-ben például az NDK-beli és a klasszikus német szerzők műveinek kiemelkedően magas (34 ezer) volt az átlagpéldányszámuk.

A külföldi ifjúsági és gyermekirodalmi művek több mint 60 százaléka népi demokratikus eredetű. Nagy számban szerepelnek közöttük csehszlovákiai és NDK-beli írók művei. A felszabadulás óta sok amerikai, angol és francia ifjúsági és gyermekkönyv jelent meg, példányszá-

muk átlagosan meghaladta a 40 ezret (6. táblázat).

Az utóbbi években mind a szépirodalmi, mind az ifjúsági fordítások átlagpéldányszáma nőtt, így jóval magasabb számérték adódik mint a csaknem 20 éves összesítésben.

Akik vezetnek

A továbbiakban néhány külföldi író szépirodalmi és ifjúsági műveinek magyar fordítását tekintjük át, illetve azokat az írókat emeljük ki, akiknek legtöbb művét vette át, azaz jelentette meg

A fordított szépirodalmi és ifjúsági—gyermekirodalmi művek átlagpéldányszáma 1960-tól 1977-ig és 1977-ben

A szerző nemzetisége	A szépirodalom		Az ifjúsági és gyermekirodalom	
	átlagpéldányszáma (ezerben)			
	1960—1977	1977	1960—1977	1977
Összesen	20,0	27,4	29,0	37,3
amerikai (USA)	34,8	55,9	54,0	72,9
angol	35,6	46,4	50,3	45,3
bolgár	8,4	8,2	16,3	12,5
csehszlovákiai	8,6	9,0	14,8	29,1
francia	31,8	47,6	50,2	67,5
jugoszláviai	7,3	7,0	9,6	2,5
lengyel	19,8	23,1	27,9	33,9
NDK és klasszikus német	21,8	33,8	36,4	59,6
NSZK	22,4	23,3	27,6	—
olasz	23,0	28,3	27,3	35,7
orosz és szovjet	17,9	24,2	23,6	27,2
osztrák	28,1	8,4	28,7	28,8
romániai	3,1	4,5	5,9	13,4

az 1945—1977 közötti években a magyar könyvkiadás.

(A szerzők neve után az első szám a művek kiadási számát, a második a könyvek összesített példányszámát jelenti.)

Amerikai írók: Cooper, James Fenimore (36; 2 553 300), Hemingway, Ernest (51; 1 780 900), London, Jack (49; 1 605 600), Twain, Mark (53; 1 573 300).

Angol írók: Brontë, Charlotte (19; 1 258 900), Christie, Agatha (20; 1 951 400), Dickens, Charles (42; 1 235 200), Shakespeare, William (72; 1 235 400), Thackeray, William Makepeace (24; 663 100).

Francia írók: Balzac, Honoré de (83; 2 154 000), Dumas, Alexandre père (44; 2 520 000), Flaubert, Gustave (24; 740 500), Hugo, Victor (54; 1 353 300), Maupassant,

Guy de (51; 1 554 300), Molière (40; 618 500), Stendhal (56; 1 756 600), Verne, Jules (90; 4 213 200), Zola, Émile (58; 2 131 100).

Német írók: Feuchtwanger, Lion (32; 1 001 200), Goethe, Johann Wolfgang (41; 314 500), Mann, Thomas (83; 1 803 500), May, Karl (22; 1 471 200), Seghers, Anna (25; 464 900).

Orosz és szovjet írók: Csehov, Anton Pavlovics (73; 866 100), Dosztojevszkij, Fjodor Mihajlovics (61; 1 189 000), Gorkij, Makszim (175; 2 338 900), Puskin, Alekszandr Szergejevics (77; 1 212 600), Solohov, Mihail Alekszandrovics (46; 1 087 000), Tolsztoj, Alekszej Nyikolajevics (68; 1 111 100), Tolsztoj, Lev Nyikolajevics (119; 2 219 500).

Iszlainé Merkovszky Erzsébet — dr. Varga Alajosné

Pályázati felhívás

A Magyar Könyvtárosok Egyesületének gyermekkönyvtáros szekciója, valamint olvasáskutatói és -pedagógiai szakbizottsága a nemzetközi gyermekév alkalmával pályázatot hirdet *A gyermekirodalom és olvasói* címmel. A pályázaton bárki részt vehet olyan 5—20 oldalas írással (esszével, esettanulmánnyal, szociográfiával, elemzéssel, kutatási beszámolóval és kutatási tervszöveggel), amely három kiemelkedő értékű irodalmi alkotás, Milne: *Micimackó*, Saint-Exupéry: *A kis herceg* és Lázár Ervin: *Bikfi-bukfenc-bukferenc* világképével, esztétikai értékével, fogadtatásával, hatásával és újraalkotásával foglalkozik.

Pályázni lehet:

a) olyan írásokkal, amelyek az egyik mű és olvasóinak találkozását érzékeltetik, elemzik, értelmezik. Olyan tanulmányokkal, amelyek az olvasás folyamatát, az élmény alakulását, a mű értékelését és értelmezését vizsgálják egy vagy több gyermek-, illetve felnőtt-olvasóval történt beszélgetés alapján;

b) műelemzésekkel, amelyek tárgya lehet a három mű valamelyikének világképe, értékalakzata, szerkezete, értelmezési lehetőségei, esztétikai értéke stb.;

c) olyan kísérletek eredményeinek ismertetésével, amelyek tárgya, eszköze, kerete a három mű valamelyike (például a gyerekek eljátsszák, tovább folytatják vagy más módon újraalkotják ezeket a műveket);

d) olyan írásokkal, amelyek a három mű vagy a művek valamelyike ismertségével, elterjedtségével, olvasottságával, kedveltségével foglalkoznak — saját felmérésük vagy mások adatainak elemzése alapján;

e) olvasásszociológiai vagy olvasáslélektani kutatások tervezeteivel, amelyekben előfeltevések, vizsgálati szempontok, módszerek, ötletek szerepelnek.

A pályázatokat két példányban 1979. június 15-ig a következő címre kérjük megküldeni: *Kerekes Pálné, Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, hálózati és módszertani osztály, Budapest 1088, Szabó Ervin tér 1.*

A pályázók — a pályamunkák minőségétől függően — 1000—5000 Ft-os díjazásban részesülnek. — Eredményhirdetés: 1979. július 15-ig.

*Magyar Könyvtárosok Egyesülete
gyermekkönyvtári szekció*

*Magyar Könyvtárosok Egyesülete
olvasáskutatói és -pedagógiai
szakbizottság*

Kik a magyar könyvtártörténet jeles alakjai?

Egy közvéleménykutatás tanulságai

A Magyar Könyvtárosok Egyesületének könyv- és könyvtártörténeti bizottsága a közelmúltban körkérdessel fordult tagjaihoz: jelöljék meg azt a tíz személyt, akinek munkásságát a legjelentősebbnek tartják a hazai könyvtári kultúra fejlesztésében. A kiválasztott személyek között lehettek könyvtárosok vagy a könyvtárosi szakmához szorosan kapcsolódó területen működők (például bibliográfusok), sőt mindazok, akik magyarországi könyvtárakkal kapcsolatos tevékenységet fejtettek ki, ide értve a könyvtáralapítókat is. Azoknak a megnevezését kértük, akik a könyvtárosok véleménye szerint a legtöbbet tették a magyarországi könyvtárak alapítása, szervezése, fejlesztése, megismertetése és népszerűsítése terén, előmozdítva ezzel a hazai közművelődést, továbbfejlesztve a kulturális értékek megőrzésének és közvetítésének ügyét.

A felmérés arra volt kíváncsi, milyen módon él az elődök munkássága a mai könyvtárosnemzedék tudatában, kiket ismer és tart számon, kiket tekint példaképének. Az a vita, amely az utóbbi időben arról folyt, hogy a könyvtáros foglalkozása szakma vagy hivatás-e, véleményünk szerint a hiányos történeti tudatból is fakadt. Meggyőződésünk, hogy az a szakma, amelynek tagjait nem fűzi össze eléggé a történeti folytonosságnak és a társadalmi hasznosságnak tudata, nem képes művelőiben a hivatástudatot ébren tartani, s ennek következtében kívülről sem számíthat nagyobb megbecsülésre. Mivel az írott dokumentumok gyűjtése, őrzése és szellemi tartalmuk közvetítése az emberiség történetének egy bizonyos fejlettségi fokától kezdve a társadalom alapvető és nélkülözhetetlen tevékenységei közé tartozik, az ebben hivatásszerűen közreműködőknek is át kell érezniük szerepük fontosságát. Erre pedig csak akkor képesek, ha a társadalmi munkamegosztásban rájuk háruló szerepet történeti folyamatosságában képesek látni és értékelni.

A könyv- és könyvtártörténeti bizottság 184 tagjának küldtük ki a kérdőívet, s a válaszok névtelen beküldését kértük. Visszaérkezett 45 kitöltött kérdőív, a megkérdezetteknek tehát mintegy egynegyede válaszolt. Nem biztató, de nem is túlságosan rossz az arány: a legkülönfélébb felmérések áradatában természetesen csökken a reagálók száma. A 45 válasz kevés ahhoz, hogy általánosítható és végleges következtetéseket vonjunk le, arra azonban mindenképpen alkalmas, hogy a tendenciákra és arányokra felfigyeljünk. Föl kell tételeznünk tehát, hogy a mintegy 2600 szervezett könyvtárosból (ennyi az MKE tagjainak száma) az elsődlegesen történeti érdeklődésűek már tagjai a bizottságnak, s a 45 válaszadó ezek között is az aktívabb részt képviseli. Ilyen összefüggésben tehát érdemes felfigyelni szavukra, hiszen a szakma történelmi tudata bennük a legerősebb, s véleményük, múltértékelésük e közvéleménykutatáson kívül is hatással lehet környezetükre. Az, hogy a keretet tíz személyre korlátoztuk, kétségkívül önkényes szám volt, éppúgy lehetett volna több, illetve kevesebb. A meglehetősen korlátozott számmal éppen annak kiderítése volt a célunk, hogy a tíznél mindenképpen több szóba jöhető személy közül végül is kire esik a választás. Mérlegelésre, valamint értékelésre akartuk ösztönözni ezzel a válaszadókat, s ez többé-kevésbé sikerült is. (Ennek ellenére 6 kérdőíven a válaszadó tíznél kevesebb személyt jelölt meg, hárommal egyel több nevet írtak.) A kiválasztás megkönnyítése érdekében kértük, hogy élő személyt ne szerepeltessenek. Itt is akadt kivétel: több megjelölt személy még az élők sorában van.

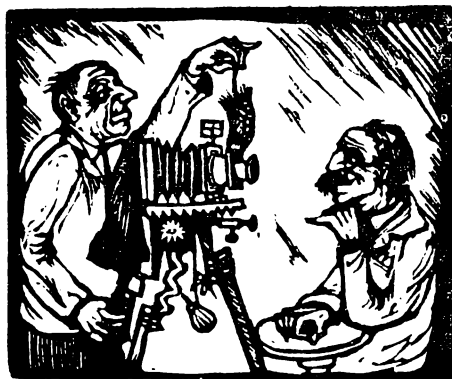
A kérdőíveken összesen 92 nevet jelöltek meg, a válaszok megoszlása az alábbi képet mutatja: Szabó Ervin 37, Kőhalmi Béla 34, Széchenyi Ferenc 27, Szinnyi József 27, Gulyás Pál 26, Sebastyén Géza 22, Szabó Károly 21, Fitz József 21, Petrik Géza 19, Kovács Máté 19, Dienes László 12, Apponyi Sándor 10, Klimó György 9, Teleki Sámuel 9, Káplány Géza 9, valamint Teleki József 6 alkalommal szerepelt. Öt-öt szavazatot kapott Mátyás király, Bod Péter, Festetics György, Dezsényi Béla és Móra Ferenc, négy-négy szavazatot Ferenczi Zoltán, Ráday Gedeon és Sándor István, három-három szavazatot Czvittinger Dávid, Eötvös József, Nyireő István, Somogyi Károly és Toldy Ferenc, két-két szavazatot kapott Erdélyi Pál, Gombocz István, Gyalui Farkas, Madzsar József, Pikler Blanka, Polzovits Iván, Pray György, Teleki László, Todoreszku Gyula és Veredy Gyula. Végül egy-egy szavazat esett a következőkre: Apponyi Rudolf, Batthyány Ignác, Batthyány József, Batthyány Tódor, Biró Márton, Braun Róbert, Goriupp Aliz, Halász Gábor, Harsányi István, Hellebrant Árpád, He-repei János, Horányi Elek, Horvát István, Horváth Vera, Isoz Kálmán, Iványi Béla, Jajczay János, Kardos Ferenc, Károlyi Mihály, Kaufmann Dávid, Kelényi B. Ottó, Kertbeny Károly, Kiszlingstein Sándor, Kner Andor, Kosáry Domokos, Kozocsa Sándor, Lorántffy Zsuzsanna, Mátyra Gábor, Miller Jakab, Ferdinánd, Németh László,

Pável Agoston, Pázmány Péter, Pongrácz József, Prahács Margit, Ráday Pál, I. Rákóczi György, Ráth György, Schwaridan Zsigmond, Schneller Vilmos, Semmelweis Ignác, Szász Károly, Szilágyi Sándor, Szinnyei Gerzson, Szobathy János, Sztripszky Hiador, Tasnádi Kubacska András, I. Tóth Zoltán, Varga Zsigmond, Vasváry Ödön, Vécsey Jenő, Trócsányi Zoltán, Wartha Vince, Weszprémi István.

A listáról első pillantásra megállapítható, hogy az első tíz személy megjelölésében viszonylag magas az egyezések száma, hiszen az őket választók szavalékaránya 82 és 42 között mozog. Szabó Ervin és Kőhalmi Béla „abszolút győzelme” azt mutatja, hogy a könyvtárosok értékrendjében a szocialista könyvtárügy képviselői állnak az élen, a múltból elsősorban ezt az örökséget vallják magukénak. Az értékelés ezután a nagy könyvtáralapítók közül emel ki egyet, a nemzet számára kétségtelenül a legjelentősebbet: a nemzeti könyvtár alapítóját. Széchényi Ferenc után a valóban nagy bibliográfiai-biográfiai életmű létrehozója Szinnyei József következik. Őt követi Gulyás Pál, aki folytatta — de nem fejezhette — Szinnyei nagy biográfiai művét, és akinek nevéhez nem egy jelentős bibliográfiai munka fűződik. Sebestyén Géza, Fitz József és Kovács Máté kiemelése pedig annak bizonyossága, hogy a közelmúlt jeles könyvtáros egyéniségeit a szakmai köztudat már magasra értékeli, jóllehet életművük, jelentőségük történetileg még koránt sincs felmérve. (A felmérés óta Sallai István is meghalt. Személyét minden bizonnyal sokan jelölték volna az első tíz közé. — A szerk.) A bibliográfiai munka nagyra értékelése fejeződik ki Szabó Károly és Petrik Géza jelölésében is. Az egyik kérdőív kitöltője, aki kizárólag bibliográfusokat sorolt fel, megjegyzésében közli, hogy a maga részéről a „gőzhangyákat” részesíti előnyben. (Ezt a „jelzőt” Ambrus Zoltán adta az idős Szinnyeinek.) A tizenegyedik helyet újra a modern magyar könyvtárügy egyik nem eléggé méltányolt úttörője, a Tanácsköztársaság könyvtárpolitikájának megalapozója, Dienes László foglalja el, utána a hungarikagyűjtő, Apponyi Sándor következik.

A tíznél kevesebb szavazatot kapott személyek száma nyolevan. A skála felső végén még országon ismert nevek találhatóak, de már az egyetlen szavazatot nyertek névsorában ismert tevékenységű személyeké mellett kevésbé ismert, csak szűkebb körben ható személyek nevei sorakoznak, illetve nemegyszer olyanok kerültek a listára, akiknek neve hallatára nem elsősorban a könyv vagy a könyvtár jut eszünkbe. (Károlyi Mihály, Semmelweis Ignác.) Ugyanakkor olyan nevek is szerepelnek, amelyek esetében az egy-két szavazat éppen csak azt jelentheti, hogy viselőinek ismertsége jelentőségük alatt van. (Pl. Erdélyi Pál, Gyalui Farkas.) A könyvtárosok jó tájékozottságára vall, hogy a nemrég elhunyt Vasváry Ödönre, a legteljesebb amerikai vonatkozású hungarika gyűjtemény létrehozójára is gondoltak. Az, hogy az értékrend első tíz-tizenkét „helyezettje” után még további 80 név következik, azt mutatja, hogy nagy a szóródás, nincs kialakult értékrend. Az egy kérdőíven sorakozó nevek egyértelműen tükrözik az egy-egy könyvtártípuson vagy hálózaton belüli ismereteket és értékeléseket, amelyek a legismertebb nevek után következő személyek esetében már nem vagy alig esnek egybe egy másik hálózat vagy könyvtártípus ismertebb személyiségeivel.

A kérdőíven a határokat kétségtelenül túl távan értelmezve húztuk meg, a nagyfokú szóródás bizonyos mértékig ennek is következménye. A könyvtáralapítók külön kategóriát alkothattak volna — egy válaszadó erre fel is hívta figyelmünket — a

•PHOTO •DIMENY•

könyvtárosok-bibliográfusok pedig egy másik kategóriát. Ebben az esetben a szavazatok jobban koncentráltak volna. A tágabb értelmezés a nagyfokú szóródáson kívül azt is eredményezte, hogy alig található a hazai könyvtári kultúrához kapcsolódó jelesebb személy, akinek neve legalább egyszer nem fordulna elő. (Aki nagyon keres, az természetesen talál hiányzót is, például nincs említve Esterházi Károly, az egri főszékesegyházi könyvtár alapítója, a neves könyvgyűjtők közül Jankovich Ferenc stb.)

A felmérés, ha még oly szűk körű volt is, szolgál bizonyos tanulságokkal. A kialakult értékelési sorrend tárgyilagos szemléletet tükröz, és az általánosan elfogadott értékek szerint alakult. A kifejezetten könyvtáros foglalkozásuak közül elsősorban azokra esett a választás, akiknek életét, munkásságát, jelentőségét érdemük szerint már sokszor és sok helyen ismertették, illetve a közelmúlt alakjaira, akiknek munkásságát még a személyes emlékezés tartja számon. Talán nem tévedünk, ha úgy véljük, hogy a kevesebb szavazatot kapott könyvtárosok szélesebb körben való megismertetésén kellene elsősorban fáradoznunk, másrészt a közelmúlt eltávozottainak munkásságát kellene felmérnünk. A Könyvtáros a magyar könyvtárosok és bibliográfusok megismertetéséhez jelentős mértékben járul hozzá azáltal, hogy immár huszonhárom éve sorozatban közöl róluk életrajzi cikkeket. Természetesen nem lehet minden újabb könyvtárosnemzedék kedvéért megismételni a sorozat korábban megjelent írásait, ráadásul azok hozzáférhetőek, s a Könyvtáros tovább folytatja a portrék közlését, de lehetne újabb formákat is találni. Jó lenne, ha a könyvtárügy egyszer feladatának érezné, hogy összefogással — esetleg szerény formában, sokszorosítva — közreadja a neves magyar könyvtárosok életrajzi gyűjteményét, valamiféle arcképcsarnokát. Hisszük, hogy ez a mű nagyon népszerű kiadvány lenne.

Somkuti Gabriella

a könyvtárak történetéből

Az Országközi Könyvtár a forradalmak korában

A képviselőháznak az 1860-as évtized második felében megalapított könyvtára az első világháborúig a nehézségek ellenére is — elég, ha csak a viszonyviszonyoknak az új Országközbe való költözöködésig, 1902-ig tartó súlyos rendezetlenségére utalok — szépen fejlődött. 1913-ban, az utolsó békeévben állománya már meghaladta a 80 ezer kötetet. (A könyvtárról bővebb cikk olvasható a szerző toliból lapunk 1977. évi júliusi számában is. — A szerk.) A háború kitörése megbénította tevékenységét: a tisztviselők hadba vonultak, a gyarapodás visszaesett, a könyvtár működése egy évig szünetelt (mindössze egy könyvkötő maradt az összes munka elvégzésére). 1916-ban a könyvtár vezetését a frontról hazaérkezett Nagy Miklós könyvtárnok vette át az évek óta betegeskedő és 1916 januárjában nyugdíjba vonuló Fülöp Arontól, és két altiszt segítségével megkezdte a munkát. Az 1915-ös mélypont után a könyvtári gyarapodás és forgalom emelkedést mutat. 1917-ben ismét jelentős volt a forgalom, bár a háború kedvezőtlen hatása továbbra is érvényesült.

Hogyan alakult a könyvtár élete a 60 évvel ezelőtt lezajlott történelmi jelentő-

ségű események, az 1918—19-es forradalmak idején?

A Károlyi-időszak

A következő táblázat a vizsgált időszak néhány jellemző adatát tartalmazza:

Év	Gyarapodás	Állomány az év végén	Kölesönzés (kötet)	Helyben-olvasás (kötetforgalom)
1913	3056	80 886	1257	6 285
1917	2682	89 239	1342	23 511
1918	2057	91 296	968	13 628
1919	1164	92 460	620	14 887

A két forradalmi év adatai a könyvtár tevékenységének, forgalmának csökkenését mutatják. Ennek okai: A képviselőház könyvtára zárt jellegű könyvtárként szolgált a törvényhozás érdekeit. A forradalmi események hatására 1918 novemberében feloszlott az országgyűlés, a könyvtár szervezeti kerete megváltozott, hiszen megszűnt a házelnök vezette könyvtári bizottság működése, irányító, felügyelő sze-

repe. A háborús károkhoz járuló gazdátlan-
lanság csak fokozta az intézmény bizonyta-
lan helyzetét. A képviselőház november
16-i feloszlata után a könyvtár, mely-
nek neve ettől kezdve nem Képviselőhá-
zi Könyvtár, hanem egyszerűen Ország-
házi Könyvtár vagy „volt képviselőházi
könyvtár”, a belügyminiszter felügyelete
alá került. *Gróf Batthyány Tivadar* és
Nagy Vince belügyminiszterek irányítása
alatt a nagyfokú takarékoság meghatá-
rozta szűk keretben folyt a könyvbeszer-
zés. A Károlyi-időszakban főleg volt kép-
viselők és a minisztériumok törvényelö-
készítő osztályának munkatársai látogat-
ták a gazdag jogi gyűjteménnyel rendel-
kező könyvtárt.

1918. november 16. után a volt képvisel-
ők is a magánosok számát gyarapították.
1918 első felében a látogatottság havi
átlaga 240 volt. Október 31. után — nyil-
ván a politikai zűrzavar hatására — erős
csökkenés mutatkozott (decemberben már
százzal az átlag alatt), januártól azonban
ismét emelkedést jeleztek az olvasófor-
galmi adatok, noha a könyvtárt látogatók
száma továbbra is 200 alatt maradt. (1919
januárjában 32 hatóság, 145 magános, feb-
ruárban 52 hatóság, 146 magános, márci-
usban 37 hatóság, 150 magános.)

A volt képviselőházi könyvtár tehát to-
vább működött, személyzete a helyén ma-
radva próbált alkalmazkodni a változá-
sokhoz.

A Tanácsköztársaság idején

A Tanácsköztársaság 1919 márciusi gyö-
zelme után a könyvtári életben bekövetke-
ző változások az Országházi Könyvtárt
is alapjaiban érintették. Ennek előzmé-
nyei korábbi időre nyúlnak vissza. Dienes
László és Köhalmi Béla már februárban
elkészítették a „Könyvtárügyi program”-
ot: Az egész könyvtárügy forradalmi át-
szervezésének jegyében — egy nagy szak-
könyvtári rendszer kialakítása érdekében
— Budapest nagy könyvtárainak egyesít-
ését is célul tűzték ki, s programjuk sze-
rint „a Képviselőház könyvtára is átadan-
dó a nyilvánosságnak”. A könyvtárügy
átszervezésének részletes tervét „Az or-
szágos könyvtárügy rendezésének általá-
nos alapelvei” című dokumentum tár-
mazza, amely 1919 márciusában jelent
meg. Ennek szellemében indult meg a for-
radalmi művelődéspolitikának egyik fon-
tos részét alkotó könyvtárügyi munka.

A Károlyi-rendszert követően a belügy-
miniszternek a könyvtár feletti hatáskörét
a *Belügyi Népbiztosság* vette át, s ez ha-
marosan intézkedett a könyvtár további
sorsáról. 1919. április 5-én a 3875. sz. bel-
ügyi népbiztosi rendelet a volt képviselő-
ház könyvtárát a társadalomtudományi

sakkönyvtári rendszer központjának, a
Szabó Ervin Könyvtárnak adta át április
15-i hatállyal, hogy anyagából „a tanácsok
országos gyűlése részére szükséges gyűj-
teményt” — az új törvényhozást segí-
tő jogi, politikai, közgazdasági, történelmi
és országgyűlési anyagokról van szó — ál-
lítsanak össze. A Szabó Ervin Könyvtár
lett tehát (több más beolvasztott könyv-
tár mellett) az állományával, felszerelé-
sével és személyzetével átadott Országhá-
zi Könyvtárnak — rendelkezési joggal
felruházott — felügyeleti szerve. Ezt a
rendelkezést kezdetben, úgy látszik, nem
vették figyelembe a „Ház” könyvtárában.
Erről tanúskodik az a levél, amelyet a
Szabó Ervin Könyvtár küldött Nagy Mik-
lósnak április 29-én, s amely nyomtatéko-
san hangsúlyozta a volt képviselőházi
könyvtár szervezeti hovatartozását, vala-
mint a Szabó Ervin Könyvtárnak minden
kérdésben való egyedüli rendelkezési jog-
körét, beleértve a személyi ügyeket is.

A könyvtár személyzete, mint ezt *Plechl
Béla* „Országházi Könyvtár személyzete”
című, 1919. április 12-i jelentésében olvas-
hatjuk, a háború után új emberekkel ki-
egészülve a vezető könyvtárossal (az igaz-
gató új megnevezése) együtt három
könyvtárosból, továbbá egy levéltárosból
(Takáts Sándor!), két gépirónőből (egy-
kük Takáts Sándorhoz volt beosztva, má-
sikuk pedig a kölcsönzési nyilvántartást
is végezte), egy laboránsból (könyvkötő-
mester), egy könyvkötősegédből, 3 kezelő-
munkásból (raktárosok) és 3 takarító-
kézbesítő alkalmazottból állt.

A könyvtár az áprilisi rendelet után is
az Országház épületében maradt, a ter-
vezett átköltöztetés megfelelő hely hiá-
nyában (a Szabó Ervin Könyvtár csak ké-
sőbb kapta meg a Hazai Bank Erzsébet té-
ri palotáját, ide a kommün korai bukása
miatt már nem költözhetett át) nem való-
sulhatott meg, noha a parlament épületé-
nek elhagyását az Országház gondnoksá-
ga több ízben szorgalmazta, mert igényt
tartott a helyiségekre. A könyvtárügyi
politikai megbízottak május 16-i panaszá-
ra a Belügyi Népbiztosság a könyvtár
helyben maradásáról intézkedett.

A volt Képviselőházi Könyvtár — mint
Nagy Miklós főkönyvtárnok írta augusz-
tus 20-án kelt levelében Palmer Kálmán
képviselelőház elnöki tanácsosnak — jú-
nius 21-ig volt „a Szabó Ervin Könyvtár
országházi fiókja”. Ekkor a Történelmi
Materializmus Kutató Intézet, melynek
létrejöttéről a Vörös Újság június 18-án
írt először, vette át az Országházi Könyv-
tár irányítását.

A Történelmi Materializmus Kutató In-
tézet a Tanácsköztársaság tudományos
intézetei közül elsőként jött létre. Az in-
tézet célja — miként a Vörös Újság 1919.
június 18-i számában olvashatjuk —

„egységes irányt adni a történelmi kutatásnak, kijelölni és megoldani azokat a feladatokat, melyek egyrészt a történelmi materializmus elméletének teljes kiépítésével, másrészt annak alkalmazásával kapcsolatosak”. Legfontosabb feladatának tekintette Magyarország történetének revízió alá vételét és történelmi materialista szellemben történő tudományos feldolgozását, valamint azt, hogy „a szellemi élet egész világát a marxizmus nézőpontjain át elemzés tárgyává” tegye. E tömör megfogalmazásokat részletesen fejti ki az intézet szervezeti szabályzatának I. része, amely szerint: a munka és a proletariátus tudományos felderítése mellett a történeti kutatás és történeti irodalom materialista szellemű irányítása, a materialista történetfelfogás elméleti kidolgozása, gyakorlati alkalmazása, a történelmi materialista módszerek tanítása és eredményeinek népszerűsítése a fontosabb célkitűzések, de „az intézet munkaprogramja kiterjed az emberiség fejlődésének egész folyamataira: a gazdasági élet, a munkamódszerek, a technika, a társadalmi tagozódás, a politikai viszonyok, a művészet, az irodalom, a vallás, a világfelfogás és a tudomány történetére”, s ezért „összegyűjti és materialista szempontok szerint feldolgozza a forrásanyagot a történelmi fejlődés nagy problémáira nézve”. Ilyen nagyszabású, nagy forrásanyagra támaszkodó, hosszútávú kutatómunka csak jól szervezett, a célnak megfelelő állományú társadalomtudományi könyvtár segítségével végezhető el. Nem véletlenül esett a választás a volt képviselőházi könyvtárra, amely bőségesen el volt látva a szükséges dokumentumokkal, és közlése is kedvező körülményeket teremtett a használók számára (a Történelmi Materializmus Kutató Intézet is az Országházban működött).

Az Országközi Könyvtárnak a Tanácsköztársaság életében, illetve a Történelmi Materializmus Kutató Intézet tervében játszott fontos szerepéről egy, az Országgyűlési Könyvtár régi iratai között a közelmúltban felfedezett, Nagy Miklós akkori könyvtáros által javítgatott, nem iktatott korabeli feljegyzés tanúskodik. Egyebek között ez áll benne: „A kormányzótanács hivatalainak egyik nélkülözhetetlen s kiegészítő részét képezné a közel százezer kötetet tartalmazó volt képviselőházi könyvtár is.

Amint a múltban az országgyűlés törvényhozási és a kormányhivatalok törvényelőkészítő és szabályrendelet-alkotó munkálataiknál nem nélkülözhetők a képviselőházi könyvtár, mint az ország egyik első szakkönyvtára a külföldi törvényeknek és a parlamenti nyomtatványoknak, a jog- és államtudományi, közgazdasági, társadalomtudományi, történelmi, statisztikai műveknek kiváló szak-

tudással összeállított, gazdag gyűjteményét, úgy a most kialakult új tanácsrendszer hasonló funkciót végző szerveinek, korszakalkotó munkái végzésénél is valóságos életszükségletét kell képeznie a könyvtárnak, mely évtizedek óta a törvényhozás és kormányzás minden igényének figyelembevételével fejlesztett, s amely épp úgy felöleli a marxizmus teljes irodalmát, mint a legmodernebb szociálpolitikát. Az ilyen művekben való gazdagságánál fogva választotta a könyvtárat alapítványul a Történelmi Materializmus Kutató Intézet is, mely szellemileg van hivatva előkészíteni a tanácsok rendszerén alapuló társadalmi berendezkedést, melynek gyakorlati kiegészítésül fog szolgálni a szovjetek törvény- és rendszeralkotó tevékenysége.

A könyvtárnak ezelőtti kettős hivatása a szovjetek és a kormányhivatalok tagjainak kiszolgálása, jövőre a Történelmi Materializmus Kutató Intézetének vezetői, dr. Bolgár Elek h. külügyi népbiztos, és dr. Felek Gyéza külügyi osztályvezető és dr. Dienes László könyvtárügyi megbízott között létrejött megállapodáshoz képest újabb kettős hatáskörrel bővülne, és pedig a Tört. Materializmus Kutató Intézet könyvszükségletének ellátása és a könyvtárnak a közvélemény számára való nyitvatartása.”

Az idézett feljegyzésből — mely egyértelműen vázolja a Tanácsköztársaság elképzeléseit a könyvtárról — kitűnik, hogy a volt képviselőházi könyvtár szerepének, tevékenységének megítélése változott a korabeli könyvtárügyi tervekben: mind a Kormányzótanács, mind a Közoktatásügyi Népbiztosság egésze alatt működő Történelmi Materializmus Kutató Intézet alapvetőnek tartotta a munkájához, feladatvégzéséhez szükséges, rendszeres és folyamatos könyvtári szolgáltatásokat. 1919 júniusában megszűnt tehát a Szabó Ervin Könyvtár felügyeleti jogköre, illetve a Belügyi Népbiztosság hatásköre az Országközi Könyvtár felett. A Történelmi Materializmus Kutató Intézet a szervezeti szabályzatban (III. pont) — hacsak általános megfogalmazásban is — kitér a könyvtár vezetésére, irányítására, ez is bizonyítja, hogy az intézet már létrejöttkor eleve terve vette a könyvtárnak, mint a kutatóintézet szerves részének tevékeny közreműködését az intézet tudományos feladatainak végrehajtásában.

A Történelmi Materializmus Kutató Intézet júliusban *Lukács György A történelmi materializmus funkcióváltozásai* címmel tartott nyitó előadása (júl. 6.) után előadássorozatot rendezett *Bolgár Elek, Felek Gyéza, Fogarassy Béla, Révai József* és más előadók részvételével, s ezekhez a könyvtár anyagát is igénybe vették. A Tanácsköztársaság korai buká-

sa miatt az intézet csak rövid ideig állott fenn, a könyvtárral való együttműködése mindössze 40 napra tehető, így a komolyan ígérkező közös munka a kezdeti szakaszon sem juthatott túl.

A proletárdiktatúra négy és fél hónapja alatt — mint az eddigiekből láthattuk — a könyvtár nagy változásokat ért meg: a forgalom azonban a változó könyv s ezért bizonytalan helyzet ellenére sem szünetelt.

Az adatok azt mutatják, hogy — áprilist kivéve — ismét emelkedik az olvasóforgalom, két hónapban meghaladta a 200-at is. A hatóságok közül a Külügyi, a Közoktatási és az Igazságügyi Népbiztonság vette igénybe leggyakrabban a könyvtárt.

A forradalmi időszakban a könyvtár nem szenvedett lényeges kárt, a könyvtári

bizottság utólagos jelentése szerint mindössze 20 kötet került az elveszett könyvek listájára. A veszteség inkább azon mérhető le, hogy a könyvbeszerzés (gyarapodás) a zűrzavaros állapotok, a háború végi és utáni kényszerű takarékoság miatt nagy nehézségekbe ütközött, a Tanácsköztársaság alatt pedig teljesen szünetelt.

Ismeretes, hogy a Tanácsköztársaság nagy tervei a könyvtárügy területén sem valósulhattak meg, a feladatok teljesítése valamennyi területen csak az első lépcsőfokot érte el. A bukás után a Ház könyvtára ott folytatta tevékenységét, ahol a forradalmak előtt abbahagyta: tovább szolgálta a törvényhozást, immár a Horthy-korszak körülményei között.

Jónás Károly

Lapozgató

● A MAGYAR MŰZEMOK KIADVÁNYAINAK BIBLIOGRÁFIÁJA nevű nagyszabású könyvészeti vállalkozás újabb kötete jelent meg a *Múzeumi Restaurátor- és Módszertani Központ* kiadásában. A debreceni Déri Múzeum munkatársai 1975-ben jelentkeztek először retrospektív bibliográfiai feltáró munkájuk első — az említett központ által kibocsátott — termékével, az I-es jelzésű sorozattal, amelynek aztán 1975 és 1977 között öt kötete látott napvilágot: az 1945-től 1974-ig megjelent múzeumi évkönyvek és folyóiratok repertóriumai. (A vállalkozást *Bényei Miklós* mutatta be és méltatta a *Könyvtáros 1976. évi 5. számában*). A II-es jelzésű kötetben (1978. 259 l. soksz.) az összeállítók ugyancsak a felszabadulástól 1974-ig terjedő időszak természetét tárták fel, mégpedig a sorozatokat és az önálló kiadványokat. (A III-as sorozat két kötete a kiállítási vezetőket és katalógusokat veszi majd számba.) A most kiadott kötet *Héthy Zoltán*, *T. Horváth Ildikó* és *Ormosi László* munkája.

● A „DER BIBLIOTHEKAR”, az NDK könyvtárosainak kéthavonta megjelenő központi folyóirata 1978. októberi (5.) számában folytatja az állami közművelődési könyvtárak magyar irodalmi anyagát áttekintő sorozatot. *Marianne Jonzeck* összefoglalója a német nyelven megjelent magyar lírai és drámai gyűjteményes kötetekről szól, s a cikkben közölt szerzői névsor irodalom- és kiadás-politikánk irányítóit éppúgy érdekelheti, mint az irodalomtörténészeket és a könyvtárosokat.

● GONDOLATOK A TIPOGRÁFIARÓL, NYOMDARÓL, KASS JÁNOS KÉPZŐMŰVÉSZ ÉLETMŰ-KIÁLLÍTÁSA ALKALMÁBÓL címmel bibliofil kötetet adott ki az Alföldi Nyomda. Az 1977-es impresszummal, valójában azonban 1978-ban megjelent összeállítás a debreceni egyetemi könyvtár és a nyomda együttműködésének eredménye: 1972 óta rendeznek az egyetemen a hallgatók és a város lakóinak művelődését szolgáló, egyben a magyar tipográfia és könyvkultúra seregszemléjét és fejlődését is dokumentáló közös kiállításokat. A rendezvények sora a debreceni nyomdászat 400. évére emlékeztető összeállítással indult, majd évről évre olyan kiváló illusztrátorok és könyvművészek munkássága kapott méltó nyilvánosságot és elismerést, mint *Borsos Miklós*, *Hincz Gyula*, *Lengyel Lajos*, *Reich Károly*, *Erdélyi János*. A mostani kiadványban a szerkesztő, *Bot Györgyné Juhász Ferenc* prózáján és versén kívül *Kass János* több írását szedte csokorba: ezek a magyar nyomdai kultúra jövőjével, a szép könyvvel foglalkoznak, illetve jeles tipográfusokra emlékeznek (*Kner Imre*, *Lengyel Lajos*), vagy napjaink könyvtervezőjét mutatják be (*Molnár László*). A nagyon szép kötetet *Kass János* ars poeticája és a szerkesztőnek az elmúlt nyolc évre visszatekintő összegezése zárja.

VALLOMÁSOK A KÖNYVTÁRRÓL

Semmiféle oktatás nem pótolja az olvasást

LIGETI LÁSZLÓ, a SZOT alelnöke

Gyermekkoromban nemigen találkoztam a nyomtatott betűvel, mindaddig, míg iskolába nem kerültem. Szüleim földhözragadt szegény emberek voltak, akiknek legnagyobb gondjuk az volt, hogyan teremtik elő négy gyermek számára a mindennapi kenyeret. Édesapám elesett a háborúban, amikor még egészen kicsike voltam. Őt csak képről ismerem, s még ma is csak úgy él emlékezetemben, mint ahogy azon a fiatalkori, katonaruhás képen láttam.

Nevelőapám egyszerű szabómunkás volt. A mai fiatalok el sem tudják képzelni, hogy ez a mesterség annak idején mennyi egészséget nyomorító munkát s milyen kevés fizetést jelentett. Újságra, könyvre hogyan is telhetett volna, de azt hiszem, igény sem nagyon volt rá.

Így azután nem tudom, kitől örököltem a betűkhöz való vonzódást, de ahogy megtanultam olvasni, ez a vonzalom egyre növekedett bennem. Tizennégy éves koromban már kemény munkát végeztem. Kereskedő tanulóknak adtak — így mondanák ma —, de akkoriban bizony inassors volt az, keserves élet. Napi 12 óra az üzletben, majd zárás után az inasnak kellett a nehéz csomagokat a vevők-

lakására szállítania. Mire este hazaértem, szinte összerogytam a fáradtságtól. 1928 telén — sohasem fogom elfelejteni — Nyiregyházán a hőmérő higanyszála —25 fokot mutatott. Olyan idő volt, amire azt szokták mondani, hogy az ember a kutyáját sem kergetné ki a szabadba. A kutyát nem, de a gyereket igen. A csomagokat akkor is vinni kellett. Vékony gönceimben kékre-zöldre fagytam, két fülem úgy megfagyott, hogy orvosi kezelésre volt szükségem. Szóval, nem véletlenül írta Marx annak idején, hogy a kereskedelmi dolgozó sorsa még a legkiszákmányoltabb proletárénál is proletárabb.

Mi köze ennek a könyvhöz? Nagyon sok. Bensőmben már akkor éreztem a világ igazságtalanságát, és lázongani kezdtem — szinte még gyerekemberként — az egész világ ellen. Korán megismerkedtem a munkásmozgalommal. Tizenhat éves koromban már rendszeresen feljártam a szakegyletbe — akkor így hívták a szakszervezetet —, amelynek akkor már viszonylag szép könyvtára volt. Itt azután volt alkalmam olvasni, ismerkedni a könyvekkel. A szakegylet könyvtárosa hamar felfigyelt rám, segítette olvasmányaim megválogatását. Ő adta kezembe Upton Sinclair műveit, elsőnek — ez is megmaradt élelken emlékezetemben — a Kutató Sámuelet, és tőle kaptam Jack London Vaspátját is.

Ma már nem emlékszem a könyvtáros nevére, de ma is hálás vagyok neki. Nemcsak azért, mert bevezetett a könyvek világába, hanem azért is, ahogyan tette, hiszen az ajánlott olvasmányokon keresztül a mozgalom eszméit is mindjobban magamba szívtam, s nemcsak tanultam a könyvekből, hanem a későbbiekben a mozgalmi munka gyakorlatában is felhasználtam olvasmányaimat. Így ismerkedtem meg a népi írók műveivel, a falukutató mozgalommal. Ezekben a munkákban saját korábbi tapasztalataim tükröződtek. A parasztság mérhetetlen nyomora, de felvillant a kibontakozás lehetőségére is.

Móricz, Mikszáth, Kosztolányi, Németh László könyvei mellett olvasmányaim között Feuchtwanger, Zola, Thomas Mann, Egon Ervin Kisch művei csakúgy szerepeltek, mint Gorkij, Tolsztoj, Hašek, Hemingway könyvei, de sorolhatnám tovább is a neveket.

Akkoriban rengeteget olvastam, de a könyv iránti szeretetem azóta sem csök-

kont. Vallom: a könyv nélkül nincs műveltség. Semmiféle szervezett oktatás nem pótolhatja az olvasás hiányát. Mostanában sokat beszélünk az önművelés jelentőségéről, fontosságáról. Nos, azt hiszem, hogy ennek legfontosabb eszköze mindig is a könyv marad. S oly sokszor halljuk vezetői poszton álló emberektől is, hogy nem érnek rá olvasni. Pedig sokan váltak olvasmányaikon keresztül művelt, közéleti emberre, viszont maradtak ennek hiányában az értelmiségi réteghez tartozók is szakbarbárok. Sokszor úgy érzem, hogy lebecsüljük az önművelés jelentőségét, mert beszélni ugyan beszélünk róla, de mivel kézzel foghatóan nem mérhető, kevésbé ösztönzünk rá, s csak a tanfolyami oktatásra „megyünk rá”, talán túlzott mértékben is.

Tizenhét-tizennyolc éves lehettem. Marx politikai gazdaságtanát tanulmányoztam a Schönstein-füzetekből. Így ismerkedtem meg először Marx Tőkéjével, amely később egyik fontos olvasmányom lett. Ebből tanultam meg a marxizmus alapjait olyan mélyen, hogy életre szólóan vérebbe ivódott.

Nemcsak a könyvtáros figyelt fel „az olvasó fiúra”, hanem az idősebb szaktársak is, s egyre-másra kaptam kisebb-nagyobb megbízásokat. Körülbelül erre az időre esett párttagságom kezdete is. Azt hiszem, nem véletlen, hogy a Kommunista Magyarországi Pártjának megbízásából azt a feladatot kaptam pártmunkaként, hogy a szakegylet könyvtárában dolgozzam. Nagyon alaposan kioktattak az olvasás jelentőségéről, az olvasóvá nevelés fontosságáról és arról, hogy a könyvtárlátogatóknak milyen könyveket ajánljak. Nagy szenvedéllyel javasoltam olvasásra a haladó írók munkáit, és akkor tanultam meg társadalmi könyvtárosként tisztelni és becsülni a könyvtárosok munkáját.

A könyvnek, az olvasásnak mérhetetlen nagy tudatformáló ereje volt akkor is. Annál is inkább, mivel abban a korokban — a harmincas évek elején — nem voltak szakszervezeti iskolák, tanfolyamok, ahol megfelelő ismereteket szerezhettünk volna. Ilyenekről még csak nem is hallottunk. E körülmények között az emberek öntudatosává válásának, a tudatformálásnak valóban egyik legfontosabb eszköze volt a könyv.

A szakszervezetek mellett a szociáldemokrata párt is igen nagy fontosságot tulajdonított az olvasómozgalomnak. A szakszervezetekben és a szociáldemokrata párt helyiségeiben feliratok hirdették a könyvolvasás és általában a művelődés fontosságát és azt a szép jelszót, hogy „A tudás hatalom, amit senki sem vehet el tőled.” Napi munkám végeztével rohantam az egyetbe, hogy könyvtárosi

feladatomban eleget tehessek. Ez az időszak igen hasznos volt számomra. Sok emberrel kerültem közeli kapcsolatba. Öröm és élmény volt számomra, ha egy újabb olvasóval gyarapodtunk, vagy ha éreztük, hogy a könyvek tartalma gondolkodásra készítette egy-egy munkástestvérünket.

Később, amikor a Margit körüti fegyház lakója voltam, — túlzás nélkül mondhatom — jobban hiányzott nekem a könyv, mint a kenyér. Pedig ez utóbbiból is nagyon szűken jutott. Könyvet a fegyházba tilos volt bevinni. Mindenféle furfangos eszközzel próbáltunk könyvhöz jutni. Néha a hozzátartozóknak sikerült megvesztegetniük a foglárokat, vagy valahogyan becsempészni egy-egy könyvet. Ilyenkor szinte hajbakaptunk azon, hogy ki olvassa el elsőnek. Bár az olvasás sem volt veszélytelen, hiszen bármikor bejöhettek, vagy a kukkantón betekintettek az örök. Néha felolvasásokat rendeztünk, és minden könyvet aprólékosan elemeztünk, megvitattunk. Ilyen alapossággal talán azóta sem foglalkoztam egyetlen művel sem.

Az emberek viszonya az olvasáshoz rendkívül sokféle lehet. Vannak, akik szórakozásból olvasnak, vannak, akik így akarják műveltségüket gyarapítani. Vannak alkalmoszerű, időszaki — például szabadságuk idején — olvasók, vannak, akik érdeklődési körüknek megfelelően bizonyos fajta könyveket olvasnak első sorban, s vannak, akik azért olvasnak, mert létszükségletük az olvasás. Nos — azt hiszem, szerénytelenség nélkül mondhatom — én az olvasóknak ebbe a csoportjába tartozom. Hiányérzetem van azon a napon, amikor valamilyen oknál fogva a napi sajtó nem kerül a kezembe.

Itt megállok egy pillanatra, mert véleményem szerint az olvasás iránti igény felkeltését, a tájékozódás szükségességének érzését, a művelődés majdani bővítésének lehetőségét valahol itt kell kezdeni. Akit nem érdekelnek a világban történő dolgok, aki a közügyek, a közösségi gondok iránt érzéketlen, az nehezen

válík a tartalmas, emberi gondolatokat hordozó művek olvasójává.

Albérleti szobában laktam ifjú éveimben. Előfizettem a Népszavára, és a mindennapi tejre is befizettem a sarki fűszeresnél. Akkor még nem volt munkaerőhiány, s örült, aki a házhoz szállításból pár filléres munkához jutott. De most nem erről akarok beszélni, hanem azt akarom elmondani, hogy először mindig a Népszavát néztem át, s csak azután fogyasztottam el a reggeli tejemet. Ez nem dicsekvés akar lenni, csak annak illusztrálása, hogy a tájékozottságot mindig fontosnak ítélttem. Amit az újságban olvastam, azt ismerttettem munkatársaim előtt is. Erre mindig kerítettem időt. Az újság, a folyóirat, a könyv nagy segítséget adott mindenkori munkámhoz. Bár sok vezető felismerné ennek hasznosságát!

Említettem már, hogy olvasó embernek tartom magam. Nos, mit is olvasok, hogyan válogatom meg az olvasnivalóimat? Napi sajtó — erről már szoltam —, folyóiratok, szeretem az ÉS-t, olvasom az Új Tükör, Nagyvilág, Kortárs, Új Írás, Magyarország című lapokat. És a könyvek: nekem is vannak kedvenc íróim és kedvenc műfajaim, de alapjában véve olvasmányaim skálája rendkívül széles.

Szeretem a politikai tárgyú könyveket, a munkásmozgalommal foglalkozó írásokat. Szeretem a történelmi tárgyú szépirodalmi munkákat, a történelmi, irodalmi, művészi, zenei életrajzokat. Szeretem a klasszikusokat és a moderneket, illetve a pontosság kedvéért: nincs előítéletem, amíg egy-egy művet nem olvastam, de az már előfordult, hogy kevésbé ismert író művében is sok nagyszerű gondolatot fedeztem fel, s világhírű író egyik-másik művét bizony megkérdőjeleztem.

Legkedvesebb íróim Lion Feuchtwanger, a magyarok közül: Passuth László, Fejes Endre, Déry Tibor.

A versek szeretetét mozgalmi ifjúságomból hoztam magammal. Ebben két-ségkívül nagy szerepe van azoknak az élményt nyújtó alkalmaknak, amelyeket a József Attilával való személyes találkozások jelentettek. A szigetmonostori erdei telepen, ahol ifjúságom legszebb nyarait töltöttem, ahol sok-sok társammal együtt a munkásmozgalom eszméi mellett a kultúra erőt adó, szívet-lelket melegítő, az életet gazdagító hatásával is megismerkedtünk. Haladó nézeteket valló neves művészek, írók terjesztették a műveltséget a Természetbarátok Turista Egyesületének akkori telepén, amely azokban az időkben a munkásmozgalom egyik bázisa volt. A telep ma is él, őrzi a múlt hagyományait, neveli a mai ifjúságot, az elmúlt

év július 30-án ünnepelte fennállásának 50. évfordulóját...

Majdnem elfelejtettem, hogy újabban ismét olvasmányaim közé sorolhatom a meséket. Mióta nagyapa lettem, ezt a műfajt egyre intenzívebben gyakorolom, bár főként felolvasói minőségben. És elárulom azt is, hogy sok örömet lelek benne. A kisgyermek nyiladozó értelme, a szépen csengő szavak, rímek varázsa... Aki nem olvasott képeskönyveket, meséket gyermekeknek, nem is tudja, milyen élménytől fosztja meg magát, gyermekét, unokáját. A mesélés pusztá ténye mellett a megbeszélés, a kérdés, a magyarázat, amely a gyermek formálását játékosan segítheti, semmi mással nem pótolható. Nem pótolja a tévé néhány perces esti meseje sem, amely, valljuk meg, néha nem is a leg-szerencsésebb. Oly sok szép magyar mesénk van, sokszor, amikor egy-egy zagyva, értelmetlen külföldi rajz- vagy bábfilmvetítenek, mindig eszembe jut, miért nem dolgozzák fel Benedek Elek vagy Pósa Lajos meséit.

Bevallom, a könyvet nemcsak olvasni szeretem, de magam is foglalkozom írással. Eddig három kötetem jelent meg. Az egyik válogatott beszédek és írások összefoglalója. A második kötet, amelynek címe „Múltakra emlékezve”, önéletrajz formájában a magyar munkásmozgalom életét, küzdelmeit eleveníti meg 1930-tól 1945-ig. A harmadik kötetben azokról a jeles személyiségekkel való találkozásaimról írok, amelyekre utazásaim közben lehetőségem volt. Sok évtizedes munkásságom során számos országban megfordultam, és sok olyan emberrel ismerkedhettem meg és válthattam szót, akikkel a találkozás életre szóló élményt adott számomra. Ilyen volt többek között Károlyi Mihállyal, Salvador Allendével való találkozásom. Hát ezeket írtam meg „Küldetésben” c. könyvemben, gondolván, hogy mások számára is érdekesek lehetnek élményeim.

Ez utóbbi két kötet megjelenése után számos helyre hívták „író-olvasó” találkozóra. Érdekes, hogy főként a fiatalok ostromoltak kérdéseikkel a nemegyszer késői órákba nyúló beszélgetéseken.

Természetesen saját könyvtárral is rendelkezem, amelyet igényes válogatással állítottam össze. Kezdetben egy-egy új könyvnek örültem, később már rangsoroltam. Ma már megnézem, mivel gyarapítom könyveim gyűjteményét.

Nem vagyok sem önző, sem irigy, de könyvet — őszintén szólva — nem szívesen adok kölcsön. Még ma is fáj a szívem néhány kedves — pótolhatatlan — könyvért, amelyet barátaim kölcsönképpen vittek el, és aztán elfelejtettek visszahozni.

Sallai István

1911—1979

Január 8-án elhunyt a szocialista magyar közművelődési könyvtárügy egyik alapítója és kiemelkedő munkása, könyvtárosnemzedékek tanítómestere, hazánk könyvtárügyének külföldön is a legtöbb elismerést szerzett nagy alakja. Ravatalát és sírját a rákoskeresztúri új köztemetőben január 17-én a dermesztő hideg ellenére is százak állták körül: az egész magyar könyvtarostársadalom képviselői, a falusi könyvtárosoktól a tudományos könyvtárakban és a könyvtárügyi irányításban dolgozókig, az ország könyvtárosai Nagykanizsától Tiszalököig és Szombathelytől Békéscsabáig.

A gyászbeszédék Sallai István emberi és szakmai arculatát más-más szavakkal ugyan, de lényegében azonos szemléleti alapon idézték fel: ez az alap a könyvtárügy egysége és az egységes könyvtárosi közgondolkodás volt, amelyért éppen Sallai István tett a legtöbbet, utóljára távozván egy nagy nemzedék tagjainak sorából, Kóhalmi Béla, Kovács Máté és Sebestyén Géza nemzedékéből. A Kulturális Minisztérium nevében búcsúbeszédet mondó *Futala Tibor* minisztériumi tanácsos, mb. könyvtárügyi osztályvezető arról szökött, hogy Sallai István annak a nemzedéknek volt a munkása és egyik vezéregyénisége, amely — Lenin és Szabó Ervin tanításától vezéreltetve — a szocializmus építésének kezdeti időszakában könyvtárügyet és több ezer közművelődési könyvtárat alapított Magyarországon, majd pedig lankadatlanul fáradozott ennek az ügynek és ezeknek a könyvtáraknak a felvirágoztatásán. Egyéniségének hatása alól senki sem vonhatta ki magát, aki olvasta írásait, hallgatta előadásait, véleményét és vitáit; mindannyian, akik az ő évtizedeiben voltak könyvtárosok. Híre-neve átlépte az országhatárokat is: a külföldi szakemberek gyakran jártak hozzá tanácsért és segítségért, s megtiszteltetésnek vették, ha egy-egy tanácskozáson megjelent és felszólt. Cikkeit, tanulmányait sűrűn fordította és referálta a külföldi szaksajtó.

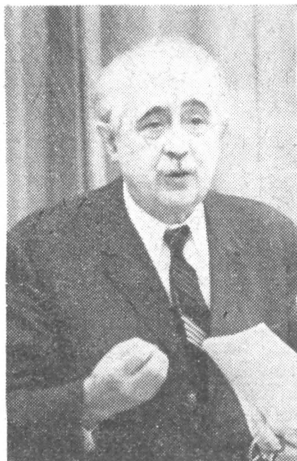
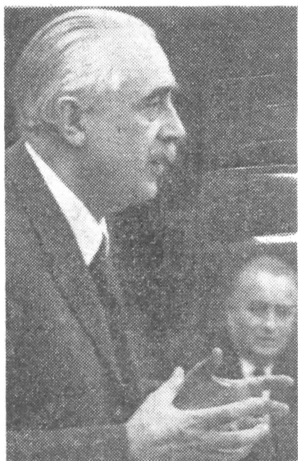
A Magyar Könyvtárosok Egyesületét képviselő *dr. Csúry István*, a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtárának főigazgatója Sallai István magatartásából a tanító, a kutató, a szervező és a közéleti ember jellemvonásait, a nép-

művelő szenvedélyt emelte ki, amelyen sok-sok magyar könyvtáros fogott tüzet, s kötelezte el magát a szocialista kulturális forradalom ügyének. Kiemelte, hogy Sallai István világából számúzve volt az idegenség és a távolságtartás, s az idegen is barátként szegődött melléje már az első találkozás után. Emberi alakja rokon volt a magyar szocialista könyvtárügy legnagyobbjainak alakjával: Dienes Lászlóéval, Kóhalmi Béláéval, Sebestyén Gézáéval.

A közművelődési könyvtárosok búcsúszavait *Lipták Pál* Kossuth-díjas, a Békéscsabai Megyei Könyvtár igazgatója tolmácsolta: Hiányzik majd valamennyiünknek a lényéből áradó meleg bizalom, amellyel az emberek felé fordult, s amely mindig bizalmat, őszinteséget, megbecsülést kapott válaszul szinte mindenkitől — mondotta, és Sallai Istvánnak azt a tulajdonságát emelte ki, hogy mindig kész volt felfigyelni az újra, módosítani a meghaladott tételeket, de a régiekben is megbecsülni az értéket. Aligha akad a magyar könyvtárügynek olyan kérdése, amellyel nem foglalkozott volna. Helyesen ismerte fel a könyvtárak szerepét változó világunkban, és fáradszatólan volt az új feladatok megfogalmazásában, a megoldásukra irányuló törekvések összehangolásában, irányításában.

A munkahely, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ közössége nevében szökö *Papp István* igazgató búcsúszavaiból idézünk: „Harminc év alatt többször változott névsorunk, jöttek, mentek a munkatársak: Sallai István maradt, s így vált az állandóság biztosítékává a változásban, miközben mindig képes volt a megújulásra. Könyvtárosgenerációk jártak iskolájába, s ha szólhátunk munkahelyünk jellegzetes légköréről, közösségünk egységes szelleméről, az neki köszönhető. Lett légyen bármilyen beosztása, házi értékrendünk szerint mindig a hierarchia élén állt. Munkatársa volt mindenkinek, s munkatársul kért mindenkit. Mindenkit tanított, és senkitől sem szégyelltt tanulni. A szellemi szabadság, a tényleges teljesítmény szerint való megítélés, a szolgálat vállalásának kötelezettsége, az igaz értékek tisztelete volt az a közös nevező, amelyet ő állapított meg körünkben, és tett a munka és a közösségi élet alapjává.”

A sírnál *Bereczky Lászlóné* — aki a Könyvtártudományi és Módszertani Központ dolgozói közül a leghosszabb ideig volt Sallai István munkatársa — mondta el a végső tiszteletadás utolsó szavait. Arról szökött, hogy mit jelentett Sallai István körében lenni, szeretetét élvezni, tudásából gyarapodni — sokszor áttételekkel is —, nemcsak a szakma, hanem az

emberi bölcsesség és tapasztalatok bőséges tárából merítve: mesékből, anekdotákból, az ifjúkor vidékeinek, a bácskai tanyáknak, falvaknak és Bajának felejthetetlen történeteiből. A lélektől lélekig vezető út rövidségében rejlett hatásának titka. Örökségével kötelességünk jól sáfárkodni, tovább vinni és tovább adni.

A Könyvtáros szerkesztősége a jeles könyvtárosok elvesztése alkalmából nem a gyászeset miatti megrendülés szubjektív szavainak tolmácsolásával szokott búcsúzni az elhunytól, hanem hosszabb-rövidebb, objektív pályakép megrajzolásával igyekszik írásos emléket állítani a könyvtárügy érdemes munkatársainak, helyet teremteni számukra a könyvtárosok panteonjában. Sallai István esetében sem életrajzra, sem helykijelölésre nincs szükség. A szakmában elfoglalt helye elvitathatatlan, pályafutásának, életrajzának állomásairól maga Sallai István emlékezik meg részletesen abban az interjúban, amelyet vele *Katsányi Sándor* készített a Könyvtáros számára (1977. február, 71—75. oldal). Szakmai életrajza a lap huszonnyolc évfolyamában is pontosan nyomon követhető: egyetlen év, de szinte évnegyed sem található, amely nélkülözne gondolatgazdag cikkeit. Legutolsó írását, egy országos gondra, könyvtárügyi elmaradottságra figyelmeztető jegyzetet a tavalyi nyár végén, a kórházba indulása előtti órákban írta és juttatta el hozzánk. Még novemberben is több téma megírását vállalta el, ezek — méltó utód híján — alighanem hosszú ideig gazdátlanok maradnak. Nagyon hiányzik munkánkra figyelő tekintete is. A Könyvtárosnak szinte alapításától szerkesztőbizottsági tagja volt, rengeteget segített józan tanácsaival a szerkesztésben, ebben a na-

gyon sok tapintatot, „diplomáciai” készséget, de határozottságot is követelő, emiatt gyakran akaratlanul is sebeket ejtő közhasznú munkában. A szerkesztő bevallja, még most, egy hónappal a temetés után is néha rajtakapja magát, hogy azal hessegeti el egy-egy gyötörő szakmai gondját: majd megkérdezi Tőle, mi most a teendő? Aztán persze az idegsejtek reflexeit a valóságba visszatérítő rándulások gyorsan figyelmeztetik: legfeljebb annyit tehet, hogy megpróbálja elképzelni, milyen megoldást sugallna most Sallai István. Bevallja azt a szorongását is, amelyet január 17-én a régi gárda és a fiatalok megriadt gyűrűjében érzett a sír mellett: a bevezetőben már említett korszakos jelentőségű nemzedék utolsó tagjának elmentével vajon nem ez volt-e az utolsó pillanata az egységes könyvtárosi közgondolkodásnak, annak, amely a legtöbb fontos kérdésben azonos hullámhosszra állította az 1949 óta igen dinamikus, de sokágúan, az érdekek sok szálán fejlődő szakmánkat... Szeretnénk remélni, hogy Csúry István hitének lesz igaza: Sallai István gondolati hagyatéka tovább él ittmaradt sok-sok barátjában, munkatársában, s — Csúry szavaival szólva — élő erővé válik az egyénben kihunyt fény és meleg az új hétköznapi virradtával.

Végül hadd adjuk át a szót Fodor András költőnek, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ munkatársának. Száját érzéseit tolmácsoló, lírai megemlékezése — úgy érezzük — több egy barát visszatekintő sorainál. Százával vannak ugyanis az országban könyvtárosok, akikben elevenen élnek a Sallai Istvánnal történt hasonló találkozások életreszóló indíttatásai, a jó beszélgetések ízei, emlékei. Helyettük, nevükben is szól Fodor András vallomása.

Egy igazi tanító

Vallomás Sallai Istvánról

Ha elvesztünk valakit, akit nagyon szeretünk, ha az elmulasztott utolsó találkozás rossz lelkiismeretével állunk a koporsójánál, a kapcsolat könyörtelen lezárulásakor gondolhatunk-e másra, mint fogantató kezdetére? Kivált, ha ebben a kezdetben benne van minden következmény, ha a tér és idő metszetei közt a körülmények és személyek véletlen egymásra találása oly sorsszerűvé válhatott, oly jellemzővé a korra s a csaknem három évtizedes korszakra is, melyben olykor éppen a szorongató légkörben lelt barátság hívott létre elszakíthatatlan erejű vonzalmakat.

1951 októberében, nem sokkal korábban kinevezett népművelési iskolai előadóként, két hivatalom kényszerű szünetében, a minisztériumba jártam be szolgálattételre. Ott határozták el rólam egyik napról a másikra, hogy vegyek részt én is az éppen elrendelt országos brigádvizsgálatban, menjek két hétre könyvtárakat ellenőrizni Szolnok megyébe. Mire baljós kétségekkel odavonatoztam, egyik társam már elfoglalta helyét a Tisza Szálló háromágas szobájában. A kreol arcú, várakozást keltően lassú szavú békéscsabai könyvtárossal hamarosan kiderült, hogy elgondolni se tudtam volna nekem valóbb embert: viselkedésében nyoma sincs semmi hivatalosságnak, sőt, lelke mélyén művész. A szinte közösen kimondott hívó szavak: Egry, Barcsay, Nagy István neve minden bizalmatlanságot feloldott közöttünk. Az első napi munka után, a zöldesbarna folyó partján szemlélődve, szobátársam, Lipták Pál már szenvedélyes nyíltsággal vallotta meg: képtelen festői törekvéseit az elrendelt egyetlen irányzat siralmas uniformisába kényszeríteni, s hogy a kibontakozásra, javulásra nem lát semmiféle reményt. Merész kijelentések voltak ezek akkoriban, amikor egyebet, mint napi győzelmet, fokozatos fejlődést nem volt szabad észlelni, amikor az újság-cikkek és szónoklatok csak az eredmények adatait sulykolták. Holott a tények rideg kiserítete telepedett ránk mindenütt. Mőgöttünk az őszi várost többféle tilalom közt még a fűtési takarékoság szigora is dermesztette. A következő napokban, a megyébe történő kiszállásaim során már a vonaton megtudtam helybéli útítársaimtól, hogy a karcagi szövetkezet 900 emberéből 400-an hagyták el a mezei munkát, hogy nemcsak a krumpli fölszedetlen, de sokhelyütt most csépelnek, hogy a gyapotot leszedni immár képtelenség, hogy Jászboldogházán a cséplő-

géptől elkergették a kultúrbrigádokat: ne táncoljanak itt nekik, hanem adják ki a tanács-elkobozta tizenöt kiló szalonnát. És a falusi tudat változása sem igazodott a minisztériumi illúzióhoz. A sáros úton kezükben birsalmát szorongató gyerekek egyszerre köszöntek „Dicsértessék”-et, „Előré”-t és „Kezétcsókolom”-ot. Az egyik gépállomás széltől cserzett arcú könyvtárossánya mélyseges keserőséggel panaszkolta, nem engedik tanulni. De nehogy grimbuszt csináljak emiatt — szolt utánam —, mert abból még nagyobb baj lesz. Másutt a titkárhelyettes kedélyesen szolt a szükségszerű kezdeti nehézségekről: „A közös gazdálkodás nálunk még gyerekcipőben jár”... de az ablaka előtt támaszkodó állapotos asszony ácsorgó gyereken — október 26-án — még cipő sem volt. A harmadik helyen kiderült, hogy a könyvtárhelyiségben nincsenek bútorok, a tanács nem segít, a pártszervezet nem adja át a régebben megígért szépirodalmi műveket.

Tapasztalatainkat este fanyar vigaszként cserélgettük Liptákkal, de aztán áment is mondtunk a szabad eszmecserére. Jön a szoba harmadik lakója. Abszolút hivatalos ember: a Népkönyvtári Központ vezetője, kivel előzőleg egyönk sem találkoztam. Jól megnéztem az ajtón belépő, kissé félszeg tartású, negyvenes férfit. Izgatott érzékenysége mögött sok minden lehet — gondoltam —, de a hang csakugyan hivatalosabbá vált köztünk... Másnap délutánig! Akkor ugyanis, mihelyt Kunszentmártonból visszatérve, 4. számú szobánkba benyitottam, pillanatra úgy éreztem, eltévedtem. Merthogy meglepetve látom, hallom, hogy társaim egymással szemben ülve az ágyon, szinte a kalevalai dalnokok módján szerb, magyar és szlovák népdalokat fújnak. A lelepleződés egyértelmű volt. Magyarázata sem késett. Vacsora közben Lipták szája elé téve tenyerét, hogy illetéktelen fül ne hallja, odasúgta: „Jót beszélgettem Sallaival. Kellemesen csalódtam... Rendes ember!”

Vacsora után a szobánkban késő éjjelig folytatódott a közös dalolás: bácskai magyar és szerb dalok, viharsarki nóták, román kolinda, gregorián ének, református zsoltár, angol és finn népdal, Eines Festes unser Gott! S méghogy nekem is kedvensem a „Magos kösziklának ódalából nyílik...”, meg a „Magos a rutafa, ága elágazik”? — Én még ilyen emberrel nem is találkoztam! — csodálkozik rám Sallai. Mit feleljek erre — hogy én is egyetlen ha-

sonló embert ismerek: Fülep Lajost? Mert mintha az ő szavaiból rakná össze közbetett summázó mondatát „Mindebből pedig az a tanulság, hogy csak az a kultúra igazi, amelynek gyökere van.”

S máris következett a vallatás: honnét jöttem, ki vagyok, mit csinálók tulajdonképpen. Említem, hogy fordítottam Chaucert. S rajtam a meglepetés sorja: a volt uradalmi tanító ismeri a Canterbury mesék szerzőjét. Végül már azt is elárulom, amiről két éve hallgatnom kell, hogy igazából költő vagyok. Verseim jelentek meg a Válaszban. — „Aha! — nyújtja ki hosszú ujjú kezét Lipták felé —, hallottad Pali? Kígyót melengettünk a keblünkön!” Aztán kisvártatva a groteszk háromszögbe fölfutó szemöldökök hirtelen csak leereszkednek, a tekintet meleggé simulása jelzi, hogy vége a tréfának. — „Hát én pedig járattam Ilyés folyóiratát, a Választ.”

Közös kiszállásainkon már akkor láttam, mint később annyiszor, Sallai lelkes föllángolások utáni összeroskadó elkeseredését. Láttam őt — 1951-ben a kétezredik népkönyvtár létrehozóját —, amint a felelősség nyomása alatt elárvultan megáll az egyik utcasonon, s torz arccal, torz hangon, púpos háttal, leejtett fejfel mondanja: „Tudod, kinek jó? Annak, aki egész nap csak rubrikákat töltöget.”

Láttam, neki, a nép organikus kultúrájáért elszántan küzdő nevelőnek — aki tanyai tanítóként a ferde szemmel néző Knoll intéző előtt is énekelte iskolásai-val: „Rászállott a páva valamegyeházára...” — milyen lelkiismereti kínokat okoz: a voluntarista elvárások közt miként mentse a lényegét, a főlemelkedést ígérő, valódi értékeket érvényesítő szellemi gazdagítás ügyét. Mert hiszen az előre megadott szempontok szerinti, szigorú határidőre készülő jelentéshez — melyet evés, ivás, alvás nélkül, nappal, éjjel a Pestről hozatott gépirónőnek diktáltunk egyvögében — nekem kellett elkészítenem a statisztikai kimutatást. A vizsgált huszonhárom népkönyvtárban száz tényleges parasztolvasót sem találtunk...

Amikor hajnali álmatlansággal, az értelmetlen erőmutatványtól kimerülten zötyögtünk vissza Pestre, Sallai utolsó mondata is ez volt: „Gyere te el mihozzánk, a Népkönyvtári Központba!” Tudtam, hogy akarva se mehetnék, de azt is éreztem, hogy egymást többé nem veszítjük el az életben. Az Operaház színpadáról leparancsolt Bartók Béla első, visszaengedett táncjátékára, A fából faragott királyfi-ra én szereztem neki jegyet; találkoztunk Kodály születésnapjához hangversenyén, meglátogattam családját, a három kislányt, akikről már Szolnokon is, szinte könnyekig megindultan mondta, valamelyik hidegháborús beszélgetésünk

végén: „Egyik négyéves, a másik hat, a harmadik hét.” Nem lett volna nehéz megjósolnom, hogy a három kedves teremtest hallani fogom még együtt énekelni. Nála, a hajdani tanyai népművelőnél megvoltak a Kodály, Bartók, Basilides-féle His Master's Voice-lemezek, melyeket a körúton már csak véletlenül halmozódó kilós árúként mértek ki a bukásra álló lemezantikváriumban. Megkaptam Sallaitól egyik féltve őrzött kincsét, a „Három árva” balladáját.

Sorsom úgy alakult, hogy pár évre visszahívtak, rehabilitáltak, majd ismét elutasított az irodalompolitika. A Csillag folyóirat, ahol 1957-ig szerkesztősködtem, megszűnt, második verskötetemet kemény támadások érték. Sürgősen állás után kellett nézmem. „Talán vedd elő a könyvtáros diplomádat!” — biztatott egyik pártfogóm, Kőpeczi Béla. De az 1959 tavaszán adódó felemás (kritikai fogadtatásom miatt eleve viszolygó) ígéretek közül csak egyetlen ajánlatból csendült ki a bizonyosság reménye. Sallai jelentkezett telefonon. Intett, legyek önmagamnak jó diplomomatája, mert hiszen, ha sikerül...: „Én lennék a te főnököd.” A hang örömteli melegsége volt a fontosabb, nem a föltételes mód. Igaz ugyan, hogy fél évig csupán hónapról hónapra kicsikart szerződéssel lehettem a Könyvtártudományi és Módszertani Központ egyik alapító munkatársa, s volt közben olyan fordulat is, hogy figyelmeztették főnökömet, küldjön haza, mert erre a napra már nem érvényes a szerződés. Akkor azonban hallottam a napi gondok, alkudozások kényszerű taktikájától egyre hajlottabb hátú férfit szikrázó indulattal védelmemre kelné. Azóta tudom, hogy szívós következetességgel, szolid, de fogyhatatlan érvekkel, a belső meggyőződés hitében ártatlan csellel is, ha kellett, más munkatársai becsületét is hasonlóképpen legalizálta.

Fizikuma szerint gyenge volt, a betegségek, halmozódó feladatok s a túlzott alaposság közt örökös késésben sínylődött. Lehet, sohasem is volt érzéke az időhöz, de kinyilvánított gesztusok nélkül, a lényéből eleve áradó sugárzás, a bensőséges intelligencia és kedély révén kivételes érzéke volt az emberi materiához. Képes volt domesztikálni a gyanakvó vagy éppen ellenséges indulatokat is. Személyiségének fluiduma, mint a falakban láthatatlanul cirkuláló áram, állandóan melegítette környezetét. Arra, hogy szellemiségének mennyire foglyává lettem, akkor döbbenem rá, amikor ő maga nem is volt jelen, amikor közös munkatársainkkal esténként barátilag összejöttem. „Úristen! Nem elég velük naponként nyolc órát

együtt tölteni?!” — hangzott egy-egy hivatali keserveken okult régebbi barát óvása. S különben is — mondták később —, kereshetnék már magamnak valami kényelmesebb, kötetlenebb munkahelyet. S valóban, nem abszurdum-e olyan tudományos intézményben dolgozni, ahol a szobának olykor nincs ablaka, s nincs négyzetméternyi terület, ahová a velem tárgyalókat biztonsággal leültethetném.

Amiért érdemes volt hűséggel ott maradni az oszlopokkal föltámasztott, lebontásra érett épületben, az éppen a húsz éve alakult intézmény Sallai személyiségéből eredő emberséges légköre. S ezt a légkört vitte ő magával, bárhová ment — akik vele voltak, tanúsíthatják — a nemzetközi, szakmai konferenciákra is. Nem egyszer láttam meghitt fogadtatását, nagy családjá, a megyék, falvak, városok könyvtárosai között. A felhúzott szemöldökök alól csillanó feltétlen bizalom, a fogyhatatlan derű, a szellemi és gyakorlati bölcsesség, a célkitűzés egzisztenciális vállalásának hitele, mindig ott tükröződő hallgatóságán. Nem a népszerűség kínálkozó kapuit kereste. Újításai, a művelődés egészét önkínzó következetességgel maga előtt tartó igyekezete, olykor falakba ütközött. Am a lassanként megtalált partnerek újra és újra igazolták legbecesebb szerzett tulajdonságát, a másokért magát iskolázó, Németh László-i ér-

telemben vett előtanuló szakadatlan buzgalmát. Mert előtanuló sem lehet akárcik. Olyan, mint ő, nem is lesz egyhamar. Bármiről kezdett szólni, szemléletes szavai-
ból az összetartozó dolgok organikus egymásrautaltsága világott. A kisszállási major mezejétől a szoláris szél titkáig, a bibliától a história tudományáig, a cimbalmot pendítő parasztkéztől Pablo Casals csellóvonójáig.

Tanító volt és tanító maradt, a magyar népművelésnek csak ebből a mi korszakunkból kinőhetett páratlan jelensége. Erdeme, minőségteremtő ereje mindig több volt, mint amennyit bármely intézmény — a sajátját is beleértve — számon tarthatott. Alkata, sorsa nem engedte, hogy tényleges vezénylő tiszt legyen, de mindig tudta, honnan jó és hová megy a sereg.

Tanultam tőle egy ritka szép, netán Rákóczi korabeli éneket:

Körtéfa, körtéfa
gyöngyösi körtéfa,
sok gyalogkatonája
megpihent alatta...

Ha Csokonai módján hihetek én is a lélek halhatatlanságában, kívánom, hogy kultúránk sok gyalogkatonája közt az ő méltán megpihent, de holtában is eleven szellemét sohase veszítsük el.

Fodor András

Dr. Pajkossy Györgyné, dr. Manninger Olga

1921—1978

A magyar tudományos könyvtárügy nagy nemzedékének egyik példamutató egyénisége távozott el körünkől dr. Pajkossy Györgyné halálával.

Latin—történelem szakot végzett a Pázmány Péter Tudományegyetemen, s egy esztendeig még ott dolgozott gyakornokként: Szebfű Gyula választotta segítőnek maga mellé. Amikor fizetett státus kínálkozott számára, nem utasíthatta vissza, így került az Egyetemi Könyvtárba. Ott mint az akkor már európai hírű Manninger professzor lányának napról napra bizonyítania kellett, hogy nem protekcióval, hanem rátermettségével és hivatástudatával érdemelte ki az állást. Harmincöt esztendeig bizonyított, és maradandó eredményeket hagyott maga után.

Egyik kezdeményezője volt annak a munkának, amelynek eredményeként a teljesen elavult szakrendben álló könyvek feltárására megszületett a könyvtár tizedes rendszerű és tárgyszavas katalógusa. Részt vett a tájékoztató-szolgálat megszervezésében is, legnagyobb munkája azonban a periodikum-gyűjtemény új rendjének megteremtése volt. Megszervezte az új raktárak építését, a folyószámos raktározási rendet, pusztuló periodikumok tízezreit köttette be, munkatársaival együtt új katalógust készített. A gyűjtemény gyarapításában végzett munkája nagyon-nagyon sokáig pótolhatatlan maradt. Tapasztalatai az egész könyvtárügy segítőjévé váltak a közreműködésével készült periodikum-címleírási szabvány révén. Értékes tudományos dolgozatokat alkotott az Egyetemi Könyvtár történetének első századáról.

Dr. Pajkossy Györgyné nagy műveltségű, humanista egyénisége minden nehéz helyzetben erőt tudott adni munkatársainak is, akik vele együtt igyekeztek élő és hatékony intézménnyé tenni az ország legrégebbi és legértékesebb gyűjteményét.

Segítséget a gyermekév propagandájához!

Az idei esztendőzt az UNESCO a gyermekek évének nyilvánította, érthető tehát, hogy a könyvtári rendezvények között a korábbinál jóval több gyermek-program szerepel: játékos vetélkedők, kötött foglalkozások, író-olvasó találkozók ifjúsági könyvek szerzőivel.

A játékos vetélkedő végén a győztes csapat vagy az egyénileg győztes gyerekek valamilyen jutalmat kapnak. Ugyan mit? Országos jelenség a könyvtári könyvbeszéresi keretek csökkenése vagy stagnálása — azzal a ráadással súlyosbítva, hogy a sajtótermékek ára is emelkedett a közelmúltban. Az író-olvasó találkozókra megjelenő írók a könyvtárak rendelkezésére álló pénzforrásokhoz képest csillagászati összegeket kérnek, és szükösek az egyéb beszerzésre, így az ajándékkönyvek beszerzésére szánt összegek is.

A Szépirodalmi, a Műszaki vagy a Helikon Kiadó, de a többi kiadó is drága propagandaanyagokat állít elő új kiadványai népszerűsítésére, s ezeket a könyvtárak megkapják. A Móra Kiadó viszont egyelőre várat magára. Pedig célszerű lenne olyan mesefigurás órarendet, papír-

anyagú füzetborítókat készíttetnie, melyek hátlapjára egy-egy ifjúsági mű ismertetése kerülne. Vagy fűlszöveges színes könyvjelzőket nyomtathatna.

Azt hiszem, ezeket a propagandaeszközöket akkor is szívesen fogadná minden közművelődési könyvtár, ha a Könyvértékesítő Vállalat könyvtárellátó főosztályán keresztül kellene megvásárolni őket. Beszerzésük valószínűleg olcsóbb lenne, mint a könyvtárak által készített propagandaeszközök előállítására.

Ez a csekély ajándék hathatósan népszerűsítene a gyermekek körében a megfelelő irodalmat, mert a könyvjelzőn vagy a borítón levő rövidített könyvismertetés alapján minden bizonnyal sok gyerek keresné a művet.

Reméljük, hogy javaslatunkat — amelynek ötletét részben a Könyvtárosban olvasott gyermekévi cikkek adták — kedvezően fogadja a Móra Kiadó, s kérésünk termékeny talajra hullanak. Idő még van, hiszen a gyermekév elején vagyunk.

Emődi-Kovács Ibolya.

a debreceni MÁV Járműjavító
Művelődési Házának könyvtárosa

Lesznek – de már vannak is – propagandakiadványok

Emődi-Kovács Ibolyának kérés szavai nemcsak termékeny talajra hullanak, de már megvalósításukról is beszámolhatunk.

Könyveink propagálásának legfontosabb eszközei a kiadó gyermek- és ifjúsági könyvszolgálatának kiadványai, a *GYIK-Híradók*. Az *általános iskolások* részére évente négy alkalommal négy fajta: 1–2., 3–4., 5–6. és 7–8. osztályosoknak szóló híradó jelenik meg — fajtánként és alkalmanként 200 000 példányban. *Szaktanulmányoknak, középiskolásoknak, dolgozó fiataloknak* szintén évi négy híradó készül, fajtánként ugyanennyi példányban. Mindezek évi példányszáma összesen 5 600 000.

Évente kétszer *Tájékoztatót* adunk ki, *óvónőknek, úttörővezetőknek, kisdobosvezetőknek és KISZ-vezetőknek*. A híradókban a képekkel illusztrált könyvismertetéseken kívül keresztretjvények, szellemi totók hívják fel a figyelmet a legújabb könyvekre. Célunk nem a kereskedelmi propaganda, hanem az olvasás népszerűsítése, az értékes, hasznos alkotások megszerettetése, a válogatás megkönnyítése. Ezeket a kiadványokat az Úttörőszövetség és a KISZ-szervezetek se-

gítségével az ország legtávolabbi részébe is igyekszünk eljuttatni.

Már az 1978. december 4. és 9. között megrendezett I. országos gyermekkönyvhétre is, mely a gyermekév hazai programjának nyitánya volt, készítettünk könyveink népszerűsítését szolgáló egyéb propagandakiadványokat: prospektusokat, órarendet, Móra-képeket, GYIK-Híradó különszámokat. Hasonló eszközöket ez évben is adunk. Melyek ezek?

Irodalmi játékok óvodásoknak, prospektus a nemzetközi gyermekév kiadványairól, könyvjelzők, órarendek, közlekedési tárcsa, kivágható mesefigurák. Mindezek a kiadványok természetesen — különböző módon — könyveinkre, sorozatainkra hívják fel a gyerekek figyelmét. Azt nem tudjuk ígérni, hogy az ország valamennyi közművelődési könyvtárához közvetlenül eljuttatjuk az említett propaganda-kiadványokat, de azt igen, hogy *minden megyei könyvtár megkapja őket*, és a könyvkereskedelmi hálózaton keresztül a könyvesboltokba is eljutnak.

Szigetvári Jánosné
a Móra Kiadó sajtóreferense

Gácsi Mihály

Az ex librisek és alkalmi grafikák világát az ötletek, formák, megoldások kimeríthetetlen változatossága jellemzi. Ebben a sokszínű képművészetben tekintélyes helyet foglal el rengeteg árnyalatával a humor. Az itt bemutatott grafikusművész a humornak maró, szarkasztikus, néha akasztófa-humorszerű változatát műveli. Nagyobb méretű, kiállításokon gyakran szereplő grafikáit, amelyekből néhányat a közelmúltban mappaként is kiadtak, jól ismeri a művészetkedvelő közönség. Ezek társadalomkritikát is tartalmaznak, szót emelnek a békéért, az emberiségért, tiltakoznak az erőszak, a jogtalanság, a háború ellen. Kisgrafikáinak csúfolódó szelleme azonban inkább öncélú, játékaik egy csibésznek, aki lapjaiból szinte kikacsint a szemlélőre. Maró gúnnyal ábrázolja toprongyos, nyomorult, ravasz alakjait, de nem tagad meg tőlük egy kis részvétet, együttérzést sem.

Gácsi Mihály (lakik: Zalaegerszeg, Báthory u. 56/a) Budapesten született 1926-ban. A középiskola elvégzése után gyárakba ment dolgozni, de magánúton már akkor is képezte magát a művészetben. Első munkáit *Novotny Emil* festőművész korrigálta. 1949 és 1952 között a Képzőművészeti Főiskolán folytatta művészeti tanulmányait. Itt *Domanovszky Endre*, *Hincz Gyula* és *Koffán Károly* voltak a mesterei. 1954 óta rendszeresen részt vesz a magyar és a külföldi grafikai kiállításokon. Két éve a besztecebányai (Banská Bystrica) grafikai biennálén négy linó-

leummetszetére harmadik díjat kapott. Több egyéni kiállításon is bemutatta műveit, így például Szolnokon, ahol a művésztelepen évekig élt.

A kisgrafika vonzó világát hamar megkedvelte. A hatvanas évek elejétől egyre-másra kerültek ki kezéből ex librisek és alkalmi grafikák: üdvözlő lapok, értesítések. Pár kezdeti lapjától eltekintve szakított a szokványos exlibris-témákkal, és meghökkentő gondolatársításokkal, kiélezett anakronizmusokkal derítette fel a kisgrafika kedvelőit. Kedvelt technikája a linóleummetszés, amit olyan aprólékos gondnal, részletező pontossággal végez, hogy egyik-másik művét sokan fametszettek nézik. A rézkarc adta lehetőségeket is jól ki tudja használni, így nehéz volna eldönteni, melyik technika felel meg a legjobban egyéniségének.

Szolnoki lakóhelyét évekkal ezelőtt Hódmezővásárhellyel cserélte fel, de itt nem tudott gyökeret verni. Most Zalaegerszegen él és alkot, mint a város megbecsült művészegyénisége, és az utóbbi évek alkotásaiból joggal következtethetünk arra, hogy megtalálta a neki megfelelő környezetet. Csak a kisgrafika szorul háttérbe — majd egy évtizede mintha hűtlenné lett volna az ex librisek világához is —, csupán egy-egy üdvözlőlapon, no meg szellemes, meghökkentő ötletekkel teli, bővérű újsívi lapjai jelzik, hogy nem idegenedett el ettől a területtől.

Az exlibris-világkongresszusokon többször kiadták már a nemzetközi összefogásból születő művet, *Az ex libris művészei*-t. Második kötete a budapesti kongresszus alkalmával látott napvilágot 1970-ben. Az elmúlt nyáron a svájci Luganóban megrendezett XVI. kongresszuson a résztvevők megkapták ennek a sorozatnak a IV., Portugáliában sajtó alá rendezett kötetét, amely magyar részről Gácsi Mihályt mutatta be. Az ismertetést a művész 8, eredeti dűcrről nyomott linóleummetszete kísérte. (Néhányukat az olvasók is megtalálják e számunkban.) Mondanunk sem kell, hogy szokványostól eltérő, eredeti humorú lapjai osztatlan tetszést arattak a nemzetközi gyűjtők körében. Ezek a kisgrafikák korukat tekintve tízévesek vagy még annál is régebbiek. Gácsi Mihály egy levelében nemrég így írt: „...ki vagyok éhezve a kisgrafikára...” A magyar kisgrafika barátai — akik egyben Gácsi Mihály egyéni ízű grafikusművészetének is csodálói — bíznak abban, hogy ez a „kiéhezés” előbb-utóbb újabb kisgrafika-sorozatnak lesz elindítója, és könyvjegyeken, valamint alkalmi grafikákon ismét találkozunk ezzel a hasonlíthatatlan, csibészes, harsányan nevető, tekintélyt nem ismerő és szívünkbe belopakodó szellemmel.

Semsey Andor

Horváth Tibor—Varga Dénes: Információs teauruszok

— Egy olvasmányos szakkönyvről —

Az a baj, hogy Magyarországon a könyvtárosok egy része teauruszt csinál — a másik része pedig a teauruszról vitatkozik. — Így kesergett a napokban filosz barátom, aki kutatómunkája során nap mint nap megfordul a könyvtárakban. Aztán még szomorúan hozzátette:

— *Ahelyett, hogy odaadnák nekem a könyveket, a legégetőbben szükséges könyveket!* (A „történelmi hűség” kedvéért említtem meg: az én kesergő emberemnek a Széchényi Könyvtárban mondták már néhányszor, hogy szíves türelmét kéri, de a kért könyvet csak néhány nap múlva tudják „prezentálni”.)

A szakma belső berkeiben mozgókat természetesen tudják, hogy mindkét keserűségben van némi túlzás. Jól ismerjük nemzeti könyvtárunk nehéz, már-már tarthatatlan helyzetét. Abban azonban kicsit igaz van a tudós laikusnak, hogy az elmúlt években hazánkban valóban „divatba jött” a teaurusz. Igaz, néhány magvas közlemény is megjelent e tárgyban, de a szakmán belül szinte „sikké” vált a kérdéssel kapcsolatos vélekedés, vagy néha „kinyilatkoztatás”. Valamirevaló könyvtáros-embernek még akkor is van erről valamilyen véleménye, ha csak éppen hallott róla.

Most aztán végre megjelent egy vékonyka könyv, amely — úgy érzem — „helyére teszi” a teaurusz-ügyet. (Megjegyezzük, hogy a könyv szóhasználatával szemben mi teauruszt írunk, mert régebbi szaknyelvünk is ezt az alakot használta, másrészt a szó görög írásmódja, az „éta” betű is ezt sugallja.) A szerzők négy tömör fejezetben és egy rendes bibliográfiai függelékkel — néhány hazai és számos külföldi szakirodalmi munka felsorolásával — a közölvető számára is érthetően, sok helyen élvezetesen tárgyalják a kérdést.

A fejezetek címét is érdemes felsorolni: *A teaurusz fogalma, célja, feladata; Szógyűjtési módszerek; Relációk; A teauruszkészítés menete.* És a már említett gazdag, de nem naprakész bibliográfia. (Később még szólok róla, miért nem naprakész.)

Az olvasót már az Előszó okossága és szerénysége is megejtí „...a könyvet a

szakmai mérséklet jellemzi — írják a szerkesztők — több tekintetben is. Egyrészt a szerzők nem állítják, hogy az indexelő-osztályozó feladatok egyetlen üdvöztető megoldása a teauruszokon nyugszik. Csak abban foglalnak állást, hogy ha a teauruszok mellett születik döntés, akkor annak milyen követelményei vannak. Másrészt korántsem kívántak ideális megoldást, mindenhol, mindenre alkalmas elméletet kidolgozni. Ellenkezőleg, hangsúlyozzák, hogy az általános elvek konkrét funkciók alapján telnek meg élettel, s a jó teaurusz mindig adott feladat számára készül...”

De *határozottak* is a szerzők, mert közlik: „...mindenképpen igyekeztek elkerülni a teaurusz-kérdés leegyszerűsítését — sajnos ilyen megalkuvásokkal találkozni lehet a hazai szakirodalomban is. Igénytelen teaurusz nem biztosítja hatékonyabban a szakirodalom feltárását a hagyományos eljárásoknál, tehát nincs szükség rá. Másfelől a túlságosan bonyolult, a feleslegesen szaporított relációk sokaságával felépített teauruszok nehézséggé tehetik a visszakereső rendszer működését... Az optimális teaurusz e két szélsőség veszélyeit kerüli el, és a jelen könyv ezeket a megoldásokat igyekezett felmutatni.”

Az idézetek mértéktartó hangvétele mellett az egyes, valamennyi részletkérdésre kitérő fejezetekben azonban a szerzők sok esetben *polemizálnak* is. Követik a magyar és a legjobb külföldi szakirodalom példáját és történelmi hagyományait: vitatkoznak — ha kell élesen —, de nem vagdalkoznak látványosan. (Amely utóbbi sok esetben a szakmai monopolhelyzet kétes értékű és ingatag sáncjai mögül történik!)

Meg kell említeni, hogy a könyv kézírata már öt éve elkészült — mégis *minden lényeges problémát felölel.* (A szerzők is részt vettek egyébként az 1978-ban életbe lépett teaurusz szabvány — minden bizonnyal hosszú időt igénybe vevő — előkészítésében.) A kötet fő erénye: a világos megfogalmazás és a tömörség következtében igen *könnyen és gyorsan* olvasható. (Ezért nem ismertetem — még

kivonatossan sem — a tartalmat. A fejezetcímek felsorolása érzékelteti ezt.)

Helyette kiemelem a szerzők leleményét — ámbár nem ők találták ki, de őket dicséri alkalmazása —, hogy minden fejezet elé a szak- vagy a szépirodalomból mottót választottak. A legszívesebben visszaidézném mind a négy fejezetindító okosságot, de a helyszúke miatt csak a Szógyűjtési módszerek című fejezet Goethétől vett mottóját írom le:

Mephiszto: Mi fő — kapaszkodjál a szóba

megnyílik záros kapu módra
A bizonyosság temploma.

Diák: A szónak maggal is kell bírnia.

Mephiszto: Igaz, de ezért magad gyötrőni káros,

Mert hol a fogalom hiányos
Idején lelhetsz kellő szót oda.

Lehet szavakon lovagolni

Szövből egész rendszert koholni,

Hitet építeni rá előre

S van úgy, hogy egy betűt sem csenhetsz el belőle.

Hát ilyen munka ez a Horváth—Varga-féle szakkönyvecske is. Szavai „maggal bírnak” — következésképpen nem „gyötrik” az olvasót. Jó felkészültséggel „koholták” a tézaurusz-rendszert, annak problémáit megismertető írásukat. „Hitet” építhetünk „előre” is, hogy folytatják munkájukat — és lehetőleg nem félezer oldalas, „rangos”, megfellebbezhetetlen definícióktól hemzsegő monográfiákban, hanem ilyen tömör és okos írásokban. Hogy az olvasó könnyűszerrel végére juthasson, s a majdani recenzens is azazl zárhassa írásait, amivel ezt is befejezi:

„...egy betűt sem csenhetsz el belőle.”

(1977. NPI 80 l. 10 Ft)

Bóday Pál

bibliográfiák

A Vasi Szemle repertórium 1933—1976

A Vasi Szemle bemutatásakor említettük (1978/6. sz.), hogy készül a folyóirat repertórium. Nem is váratott sokáig magára: az újraindulás 20. évfordulója alkalmából megjelent a folyóirat 30 évfolyamát felölelő repertórium. A három évtized bő termése így egybegyűjtve — olvassuk bevezetőjében — „híven dokumentálja azt a szerepet, amelyet a folyóirat a megye helytörténetének szolgálatában, a szülőföld hagyományainak megismertetésében és megszerettetésében, valamint — főleg az utolsó 20 évben — a szocialista építőmunka értékeinek felmutatásában betöltött”.

A repertóriumot *Dalmi Kálmán*né, a megyei könyvtár munkatársa és *Takács Miklós*, a megyei könyvtár igazgatója készítette — éppoly alaposággal és gondossággal, mint a folyóirat többi számához a bibliográfiát Vas megye irodalmáról, továbbá az éves mutatókat.

A folyóirat bemutatása alapos, elemző bibliográfiai leírással, voltaképpen a sajtótörténeti adatokkal kezdődik, s így a kiadványt teljes történetiségében láthatjuk. (Kár, hogy a főszerkesztők vagy szerkesztők névsorából hiányzik *Bendefy-Benda László* neve, aki az első szám szerkesztői triumvirátusának élén állt, s igen

sokat tett a folyóirat megindításáért.) Az időrendi részben — mint erre a cím is utal — a folyóirat jellegének és a használok igényeinek figyelembevételével a megjelent valamennyi tanulmányt és közleményt a közlés sorrendjében tüntetik fel a szerkesztők, folyamatos sorszámmal ellátva a tételeket. Válogatás nélkül feldolgoztak minden közlést — még az 5—6 sorosakat is —, csak az azonos szövegű előfizetői felhívásokat, a szerzőkhöz szóló, a kéziratok adására vonatkozó tájékoztatásokat, a tartalomjegyzékeket és a hirdetéseket mellőzték.

Az illusztrációs anyagot természetétől, értékétől, jellegétől függően többféleképpen dolgozták fel. A dokumentumértékűekről (fénykép, rajz, ábra, metszet stb.) egyedi leírás készült, s ezek önálló tételként kerültek a repertóriumba. Más esetben a közlemény címeírása után, a megjegyzésben tüntették fel az illusztrálás tényét. Sajnos, többször hiányosan és következetlenül, többnyire elfogadva a folyóirat szóhasználatát, melyből nem derül ki egyértelműen, hogy mi is valójában az illusztráció. A műfajmegjelöléssel szereplő képzőművészeti anyagról szintén készült címléírás.

A szerkesztők annotációt ritkán közöl-

nek, csak olyan esetekben, amikor a címből nem derül ki érdemlegesen a tartalom, a közleménynek az esetleges korábbi vitához való kapcsolódása, továbbá, ha földrajzi helynévvel kellett kiegészíteni a leírást, illetve arra utalni. A részletesebb és terjedelmesebb bibliográfiát viszont a címleírások végén feltüntették. Ha a rovatcím csak a tartalomjegyzékben szerepelt, úgy azt sem tüntették fel. (Például a Napjaink című rovat időnként szerepel, időnként nem.) Az időrendi rész címleírásai pontosak, a szép szedés, tördelés és a jó kiemelések pedig megkönnyítik a tájékozódást és az áttekinthetőséget.

Az egységes betűrendes mutató a szerzők, valamint az egyéb személyek nevét, a tartalomra utaló tárgyszavakat és a földrajzi neveket tartalmazza. A dőlt betűvel jelölt személynevek vagy tételszámok azt jelzik, hogy a vonatkozó írások az illető személyről vagy tevékenységéről szólnak. A fényképekkel — éppen nagy számuk miatt — kivételt tettek, ezeket még egy külön mutatóban is vissza lehet keresni; egyrészt az ábrázolt személyek, másrészt a helységek betűrendjében, sőt további más szempontú bontásban is. A könyvismertetések a szerző,

a recenzens neve és a földrajzi vonatkozás alapján kerültek a mutatóba. A földrajzi neveken belül értelemszerű betűrendes alosztásokat alkalmaztak.

A repertórium készítői arra törekedtek, hogy a mutatóban minél több helyen legyen visszakereshető egy-egy közlemény. Eppen emiatt az érdemi írás nehezebben található meg benne. Néhol nem ártott volna egy-egy utalással, alosztással egyértelművé tenni a tárgyszót (például államosítás, mezőgazdaság, oktatásügy, orvostudomány stb.).

E néhány apró, részleteket érintő észrevétel azonban mit sem von le a 3973 tételt tartalmazó, rendkívül alapos és igényes munkát bizonyító folyóirat-repertórium értékéből. A szép kivitelű, 1500 példányban megjelent, a régebbi számok borító- és belső címlapjaival illusztrált repertórium minden bizonnyal valóra váltja szerkesztőinek reményeit, s „nemcsak a múlt értékeinek további tanulmányozásához nyújt segítséget, hanem ösztönzést ad az elődök tiszteletreméltó tudományos törekvéseinek méltó folytatásához is.” (Szombathely, 1978. 168 l.)

Vargáné Major Judit

Szász Ilona: „...végeknek tüköri”

Nem szokványos bibliográfiát tartanak kezükben azok, akikhez eljutott *Szász Ilona „...végeknek tüköri”* című összeállítása, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár kiadványa. Tegyük hozzá gyorsan: a könyvtárosok és pedagógusok nagy szerencséjére.

Ez az izléses kis kötet ugyanis — alcíme szerint — *Gárdonyi Géza Egri csillagok c. regényének olvasmányfeltáró bibliográfiáját* ígéri, de ennél lényegesen többet nyújt: az Egri csillagokból kiindulva és mindvégig arra támaszkodva a török fennhatóság alatt élő ország másfél századához is kulcsot ad.

Hét nagy fejezete a következő témaköröket öleli fel: *személyek, helységek, események, hadászat, életmód, vallás, művészet*. Az utóbbi négy önmagáért beszél, de az első három sem korlátozódik csupán a regényre. Említsük a legismertebb neveket, példákat. Dózsa György a cselekmény kezdetekor (1533) már régen halott, s Szapolyai János — bár még él — sem jelenik meg a regényben; Szigetvár ostroma csak 14 évvel az egriek diadala után következik be; Balassi Bálint pedig a cselekmény lezárása után (1552) két évvel születik. A törökellenes küzdel-

mek, a hódoltság korabeli ország élete azonban elképzelhetetlen e nevek nélkül. De említhetnők *Wathay Ferencet, Bakfark Bálintot* stb. is.

Az összeállítás másik nagy erénye felépítése, szerkezete. Minthogy általánosan hozzáférhető, gyakran összefoglaló jellegű munkákat vesz számba — a szakirodalmat a szépirodalomnál lényegesen nagyobb arányban szerepelteti —, a szerzők vagy címek mechanikus felsorolása nem adott volna túl nagy segítséget az olvasóknak, főként a kezdő bibliográfiaforgatóknak. A szerkesztő tehát a témaköröket, illetve csoportokat, alcsoportokat a regényből vett tárgyszók vagy mondatok segítségével „felcímezte”, s így már pontos iránytűt ad. Például: *A) Személyek. I. Magyar történelmi személyek. 13. Török Bálint. a) Családja fogsága idején; vagy E) Életmód. II. Életmód. 3. Városi. b) Mesterségek. b/2. Borbély. Orvoslás.* (Megjegyzendő: az utóbbit apró szépséghibájáért is idéztük, a fejezetcím ismétlését könnyen el lehetett volna kerülni.)

Az összeállító a tantárgy-koncentráció kívánalmainak megfelelően a szak- és a szépirodalom mellett az egyéb dokumen-

tumfajtákat is feltárta (hanglemez, diafilm); a szerkesztés szempontjait pedig részletesen ismerteti a bevezetésben, ezzel a bibliográfia forgatóinak könnyen érthető „használati utasítást” ad.

Az elmondottakból következik, hogy a „...végeknél tüköri” arra is alkalmas, hogy segítségével az érdeklődőket beavas-

suk a bibliográfiák kezelésének „titkaiba”. Valamennyi könyvtárunkban és iskolánkban helye volna, kár, hogy a 600-as példányszám ezt aligha teszi lehetővé.

(FSZEK. 1978. 176 l., 9,50 Ft, soksz.)

Tóth Mária

SZAKMAI FOLYÓIRATOK, HÁLÓZATI HÍRADÓK

A MAGYAR KÖNYVSZEMLE 1978/3—4-es jelzésű, összevont számának gazdag tartalmából a szakma tágabb körét érdeklő két tanulmányt emeljük ki első-sorban: *Kisasszony Éva* a Szekszárdi Polgári Olvasókör 1871 és 1918 közötti történetét — előtanulmányát a Tolna megyei Könyvtáros 1977. évi 2-es száma közölte — tárta fel igen részletesen és módszerét tekintve is példát mutatva a hasonló munkával foglalkozó megyei—városi könyvtárosok számára; *Borsa Gedeon* pedig a régi, szerzői hungarika nyomtatványok bibliográfiai számbavételével összefüggő kérdéseket tárgyalja, és ismerteti az RMNY munkálatok további menetére vonatkozó, 1978 májusában—júniusában hivatalosan is jóváhagyott tervezetét. A Könyvszemle egyéb tanulmányai közül *Jánosi Mónikának* a Szent István-féle törvényeket tartalmazó 12 kódex vizsgálatával foglalkozó írása főleg jog- és történettudományi szempontból fontos; *Kerényi Ferencnek* a kolozsvári—debreceni szintársulat 1810-es könyvtáráról (szöveggönyveket, kottákat tartalmazó gyűjteményéről), *T. Erdélyi Ilonának* Erdélyi János 1840 körüli könyvtáráról, *Kókay Györgynek* Bessenyei György és a bécsi Hofbibliothek kapcsolatáról szóló cikke pedig az irodalom-, a színház- és a művelődéstörténet iránt érdeklődők figyelmét keltheti fel. A könyvkiadás és a könyvkereskedelem mai problémáinak jobb megértéséhez és okaik, eredetük megismeréséhez jut közelebb az, aki elolvassa *Varga Sándornak* a közelmúltba kalauzoló írását; ez az említett területek, valamint a velük szorosan összefüggő könyvnyomdászat 1948-ban, a fordulat évében lezajlott sorsdöntő eseményeit tárgyalja. A Könyvszemle bibliográfiai rovatában *Szelestei N. László* veszi számba az 1977. évi magyar könyvtörténeti szakirodalmat.

A TUDOMÁNYOS ÉS MŰSZAKI TÁJÉKOZTATÁS elmúlt évi utolsó (12.) számában magyar szerző nem szerepel eredeti cikkel. A szám csaknem felét

egyetlen nagy vizsgálódás adatainak ismertetése teszi ki: az USA tudományos és műszaki információügyének 1960—1980-as időszakát a költségek alakulásának szempontjából elemző statisztikákból kiderül, hogy Amerikában ebben az időszakban az információ és kommunikáció teljes ráfordításai gyorsabban növekedtek, mint a bruttó nemzeti termék. Úgy tűnik azonban, hogy a kommunikációs költségek alakulásának irányzata a jövőben megfordul, és csökkenés kezdődik. Az információs és kommunikációs költségek 1960-ban a kutatási és fejlesztési költségek 15 százalékát tették ki, viszont 1974-ben már csaknem 27 százalékát. A kutatók időráfordítását tekintve a tudományos és műszaki folyóiratok adják a kommunikációs költségek legnagyobb hányadát, az összes költségek körülbelül 63 százalékát. A könyvekkel kapcsolatos költségek további 25—28 százalékot tesznek ki. A költségek 60—70 százaléka adódik a kutatók szakirodalmi tevékenységéből (szakszövegek írása, szerkesztése, lektorálása, olvasása). Az összes költségek körülbelül negyedrésze jut a könyvtárakra, valamint a referáló és indexelő szolgáltatásokra és kevesebb mint 20 százaléka a kiadókra. — A TMT referátumai közül négy is foglalkozik az információkereső nyelvek, illetve a gépi fordítások kérdéskörével.

A KÖNYV ÉS NEVELÉS elmúlt évi utolsó (6.) számának vezércikke arra hívja fel a figyelmet, hogy az ún. bázisiskolák létesítésével jó keretei alakulnak ki a pedagógiai műhelymunkának, s ebbe a keretbe volna célszerű illeszteni az iskolai könyvtári bázisintézményeket is — amelyeket viszont kapcsolatba kellene hozni az iskolai könyvtárosok munkaközösségeivel. A folyóirat egyik korábbi cikkéhez (1978/3.) csatlakozva *Gyenes Tibor*, a kecskeméti Katona József Gimnázium könyvtárosa megerősíti azt a tapasztalati tényt, hogy a tantárgycsoportos oktatás bevezetése a könyvtárhasználatot is fellendíti: az ilyen oktatás kezdete, 1972

óta az iskolai könyvtárat használó olvasók aránya 77 százalékról 89,5 százalékra, az egy olvasóra jutó évi kötetforgalom 6,8-ról 12,7-re emelkedett. — *Károlyi Agnes*nek az NSZK különféle iskolai könyvtári szervezeti formáit ismertető cikkében különösen a közös iskolai-közművelődési könyvtári modellekről és az iskolai esz-köztáraknak a könyvtárakhoz való viszonyáról szóló megállapítások érdemesek figyelmünkre. A Könyv és Nevelés bibliográfiát is közöl, hogy megkönnyítse az iskolák, könyvtárak felkészülését nagy évfordulóink megünneplésére.

AZ ORVOSI KÖNYVTÁROS 1978/4-es számát szinte teljes egészében az orvosi könyvtárosok és orvostanácsadók 7. tájékoztatójának anyaga tölti meg. A Szolnokon tavaly júniusban rendezett tanácskozás napirendjén három téma szerepelt: az orvosi könyvtárak második munkaversenye, az 1979. évi külföldi folyóirat-rendelések előkészítése, valamint a kórházi betegek könyvtári ellátásának kérdésköre. Különösen az utóbbi téma váltott ki élénk vitát, hozzászólásokat. (Egyébként a folyóirat a hálózati központ előzetes adatgyűjtését is ismerteti — az OOKDK ugyanis beszámolóért kért az alközpontoktól arról, hogyan alakult a betegkönyvtári ellátás a kórházi művelődési bizottságok megalakulása óta.) Az orvosi könyvtárosok megnyilatkozásaiból és jelentéseiből a mostani ellátási formák sokfélesége tűnik ki, ami egyben a betegkönyvtárak helyzetének megoldatlanságát is tükrözi, továbbá azt, hogy a megnyugtató rendezéshez egyelőre hiányzik a határozott központi akarat és az ennek megvalósításához nélkülözhetetlen anyagi erő. Az orvosi könyvtárosok a betegkönyvtárügy gondozását nem vállalják magukra. — Érdekes, hogy egy sokat vitatott és a könyvtárosok számára már rég tisztázottnak vélt kérdés ismét napirendre került a tanácskozással kapcsolatban. Az tudniillik, hogy *mennyire fertőznek a betegkönyvtári és általában a könyvtári könyvek*. Mint ahogy *dr. Petrilla Aladár* már 1954-ben megírta a Könyvtárosban, majd a 60-as évek elején *dr. Tombor Tibor* a könyvhygiéniával foglalkozó könyvében is kifejtette, a könyvek által történő fertőzés veszélye gyakorlatilag elhanyagolható. Most *dr. Cseplák György*, a Nógrád megyei Kórház-Rendelőintézet főorvosa és *dr. Csizsár Károly*, a Nógrád megyei KÖJÁL főorvosa vizsgálataik alapján a következőket állapították meg: „a kórházi könyvek mintegy 15 százaléka fertőzőtt patogén kórokozóval, ellentétben a nem kórházi könyvtárak [esetükben: a Salgótarjáni Megyei Könyvtár. — A szerk.] könyveivel, ahol, annak ellenére, hogy aznap visszahozott könyvekről volt

szó, kórokozó baktériumot kimutatni nem sikerült. Kihangsúlyozandónak tartjuk, hogy kórokozó baktériumot csak a könyvek fedeléről, főleg a baktériumok számára a papírnál hosszabb életet biztosító textil borítólapokról tenyésztettünk ki.” A továbbiakban a szerzők azt is elmondják, hogy az életben alig fordulnak elő az ő vizsgálati körülményeikhez hasonló „masszív” fertőzések, s azt sem lehet figyelmen kívül hagyni, hogy a kórházi környezet más tárgyai és a levegő is fertőzötték, ám az egészséges bőrfelszín és az ép nyálkahártyák kellő védelmet adnak a különféle fertőzések ellen. Vizsgálataik azt is kimutatták, hogy a papírlapokon 10 nap múlva csökkenni kezd a baktériumok száma, 25 nap elteltével pedig elpusztulnak a baktériumok.

A MŰSZAKI EGYETEMI KÖNYVTÁROS, a Műegyetemi Könyvtár folyóirata 1978/2-es számában megemlékezik indulásának 15. évfordulójáról. Ez alkalomból *Végh Ferenc* interjút készített *Kondor Istvánnéval*, aki mint az egykori Művelődésügyi Minisztérium könyvtári osztályának vezetője támogatta a folyóirat megindítását. Kondor Istvánné a jubiláló lap legfőbb erényeként azt emeli ki, hogy kezdettől fogva sokat tett a központi könyvtár és a hálózat tevékenységének egymásra épüléséért, s szervező-integráló erőként hozzájárult a központi könyvtár, valamint a tanszéki és az intézeti könyvtárak hatóképes együttessé formálódásához. — A folyóirat egyéb cikkei egy minisztériumi szakfelügyeleti vizsgálatról (OPKM), a Könyvtárosegyesület soproni vándorgyűléséről és a Műegyetem rektora által kiadott könyvtári állományvédelmi és -ellenőrzési szabályzatról szólnak. Egy érdekes külföldi beszámoló is olvasható a Műszaki Egyetemi Könyvtárosban: *Verbóczy Gyuláné*, aki a Könyvtáros januári számában figyelemreméltó cikket írt az amerikai könyvtárakról, ugyanezzel a témával saját könyvtárának híradójában is foglalkozik.

A FŐVÁROSI KÖNYVTÁRI HÍRADÓNAK, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár folyóiratának 1978/4-es száma „mozaikszám”, sok apró közleménye azonban jól érzékelteti a hálózat és a központi intézmény belső munkájának színeit és irányait, különösen az olvasószolgálat fontosságát, fő kérdéseit (például a hálózaton belüli könyvtárközi kölcsönzés kifejlesztése; előjegyzések; az 1. sz. gyermekkönyvtár 1968 és 1977 közötti olvasótermi referenzs-naplójának értékelése; a szépirodalmi gyermekkönyvállomány elhelyezése a polcokon; kiállítási műhelykérdések stb., stb.). Folytatja a híradó a szakszervezeti és a tanácsi könyvtárak

együttműködését bizonyító írások közlését, továbbá a könyvtár ritkaságairól szóló ismertetőket, illetve egy-egy tervezett kiadvány bemutatását is (ilyen például Esze Tamás cikke a Rákóczi szabadságharc korának Pest-Budájával foglalkozó könyvről). A közelő közművelődési és szakkönyvtári évfordulók (1949—1979) kapcsán szívesen olvastuk *Nyilas Márta* visszaemlékezését a Fővárosi Könyvtár 1945 és 1948 közötti éveire: a munka újraindítására és a könyvtár akkori munkatársaira — jeles írókra, költőkre is —, valamint egykori olvasóira, akik között a jelen néhány ismert személyisége is szerepel.

A FEJÉR MEGYEI KÖNYVTÁROS 1978/2. (októberi) jelzésű száma újból bizonyítja, hogy ez a legrégebbiek közé számítható híradónk tartalmasságát tekintve is az élen van. E megállapítás igazsága azon is lemérhető, hogy beszámoló jellegű közleményei egyben problémafelvető, gondolatébresztő írások is. A szakszervezeti hálózat helyzetéről szóló összefoglalóban például benne van a kimondatlan tény: a Fejér megyei szakszervezeti könyvtárak a legdinamikusabban fejlődő könyvtári hálózatok közé tartoznak, s ennek nemcsak a megye iparának gyors fejlődése az oka, hanem a fejlődés minden bizonnyal az irányító tevékenység lelkiismeretességével, a hálózatgondozás rendszerességével, a központi könyvtár módszertani munkájának színvonalasságával is összefügg. (Munkatársai minden könyvtárt évente átlag hétszer keresnek fel, kétszázezer példányban jelentetnek meg bibliográfiákat, 1977-ben harmincezer példányban készítettek plakátokat, s a kiadványokból a megyén kívüli könyvtáraknak is juttattak.) A gondok nagy része személyi eredetű: az új könyvtárosok nők, fiatalok, kisgyermekes anyák, akik családi problémáikkal küszködve még nem tudják a megjavult feltételek alapján várható teljesítményeket felmutatni. Nehézséget okoz számukra a kapcsolatteremtés is az üzemekkel és az emberekkel — ugyanis csaknem mindegyik önálló könyvtár az üzem területén kívül működik. — Az 1974-ben épült Dunaujvárosi Munkás Művelődési Központ könyvtárának hároméves tevékenységéről szóló beszámoló az eredményeken kívül — 30 százalékos városi olvasói arány, kitűnő, feldolgozott helyismereti gyűjtemény, jó kapcsolatok a közgyűjteményekkel stb. — más városokban is jelentkező problémákról, megoldatlan gondokról szól, olyanokról például, hogy az „A”-típusú könyvtár működése már akadozik a saját könyvkötészet és sokszorosító berendezések hiányában (következmény: értékes helyi kiadványok, egyebek között

központi cím- és lelőhely-jegyzékek publikálásának elmaradása, illetve a folytatás meghiúsulása). — A 316. sz. Szakmunkásképző Intézet könyvtárát bemutató írásnak nemcsak az az érdekessége, hogy nem a könyvtáros, hanem az igazgató írta, hanem a cikk korszerű könyvtári szemléletmódja is, amiért megérdemli az országos figyelmet, valamely nagyobb nyilvánosságot teremtő szakmai orgánium — például a Könyvtáros — révén. Ugyanez mondható el a sárbogárdi járás könyvtári helyzetével foglalkozó beszámolóról is, amely szinte mellékesen, de nagyon mellbevágóan a járási tanácsok megszűnése utáni hálózatirányítási gondokra és feladatokra hívja fel a szakmai közfigyelmet. — A Fejér megyei Könyvtáros tapasztalatcsere jellegű írásai, valamint krónika rovatában összegyűjtött kisebb-nagyobb híradásai, információi szintén tanulságosak.

A TOLNA MEGYEI KÖNYVTÁROS elmúlt évi utolsó, harmadik száma is ugyanazokról az erényekről tanúskodik, amelyek évek óta jellemzik ezt a híradót. Különösen a szakmán kívülieknek a munkatársak körébe vonásában, a könyvtárakat körülvevő társadalmi és irányítói közeg tagjainak megszólaltatásában jeleskedik a folyóirat, s részben talán ezzel magyarázható problémaérzékenysége, a könyvtári munka kisebb-nagyobb időszerű kérdéseinek-gondjainak feltárására irányuló készsége is. E számban például a könyvtárosokon kívül pártbizottsági tag, újságíró és népművelő szólal meg, s mindegyikük írására a könyvtáron túl mutató könyvtári problémák felvetése, esetenként nagyobb összefüggések láttatása is jellemző, akár a megye könyvtári ellátásának jelenéről és jövőjéről szólnak, akár könyvtáros-portrét vázolnak fel. Az író-olvasó találkozókkal kapcsolatos kérdésszövevény újabban gyakran szerepel más híradókban is; a tolnaiak által most közzétett álláspont legrokonoszevesebb, hitelt adó vonása az, hogy végre olyan — nem könyvtáros — valaki fejtí ki gondolatait a témáról, aki (a bonyhádi városi művelődési központ dolgozójaként) maga szervezett író-olvasó találkozókat és irodalmi előadásorozatot, s nem a könyvtárosoktól kéri számon az ilyenek szakadatlan szervezését, mint munkájuk fő tevékenységi területét. — A Tolnai Könyvtáros harmadik erénye a helytörténeti témák rendszeres gondozása: a híradó egyik cikke például Béri Balogh Ádám kuruc brigadérosról szól (a kiváló történész, Esze Tamás írta!), a másik pedig szemle Garay Jánosnak a megyéről írt közleményeiről — azzal a tanulsággal, hogy ő a helytörténetírás Tolna megyei úttörőjének is tekinthető.

KÖNYVTÁRI KIADVÁNYOK

A SZOLNOKI SZIGLIGETI SZÍNHÁZ MŰSORA 1978—79 sorozat hatodik kiadványa a Bakhus című népi komédia szövegkönyve. A színház és a Versegly Ferenc Megyei Könyvtár által a bemutatóra közösen megjelentetett, sokszorosított kötet érdekessége, hogy ezúttal a díszlettervező példányát kapták kézhez a színházlátogatók. Az egyszerűen sokszorosított, mégis mutatós, rajzokkal és fényképekkel gazdagon illusztrált kötet 400 példányban jelent meg, s benne a könyvtárosi közreműködést bibliográfia is jelzi. (1978. 150 l.)

A MAGYAR KÖNYVTÁROSOK EGYESÜLETÉNEK ÉVKÖNYVE 1977 c. kiadvány gerincét a IX. (budapesti) vándorgyűlésen elhangzott előadások szövege alkotja. Farkasinszky Lajosnak, a fővárosi tanács elnökhelyettesének megnyitó beszéde után a következő előadásokat közli az évkönyv: *A közművelődési törvény a fejlett szocialista társadalom szolgálatában* (dr. Boros Sándor kulturális miniszterhelyettes); *A tudomány és a könyvtárak* (Köpeczi Béla akadémikus, az MTA főtítkárhelyettese); *A szakmai információ és a szakkönyvtárak* (dr. Papp László, az Országos Műszaki Fejlesztési Bizottság elnökhelyettese); *Az oktatás és a könyvtárak* (dr. Héberger Károly, a Műegyetemi Könyvtár igazgatója); *Szabó Ervin, a társadalomtudós és a könyvtáros* (dr. Remete László, az FSZEK osztályvezetője); *Irányelvek és zenei könyvtári normatívák a külföldi és hazai tapasztalatok alapján* (dr. Skaliczki Józsefné, az MKE zenei könyvtárosi szekciójának elnöke); *Tétnyek és számok a szekció [ifjúsági könyvtáros szekció] tagságáról* (dr. Károlyi Ágnes, a KMK tudományos

főmunkatársa). A kiadvány közöl egy önálló tanulmányt is: ebben Haraszthy Gyula a könyvtártörténeti kutatások módszertani kérdéseit vizsgálja. Az évkönyv egyesületi jellegét az MKE életével foglalkozó közlemények adják meg: a kiadványt mintegy hivatalos keretbe foglalja az 1977. évi egyesületi tevékenységről szóló beszámoló, a költségvetési adatok ismertetése és az elnökség névsorának közlése. (Szerk. Székely Sándor. NPI, 1978. 68 l. — 9,50 Ft)

TUDÓS KÖNYVEK a címe a Hajdú-Bihar megyei Könyvtár által szerkesztett és a Hajdúdorogi Nagyközségi Könyvtár részére 500 példányban sokszorosított bibliográfiának, amely a „Bölcs bagoly” sorozat kötetekre hívja fel a 8—10 éves gyermekek figyelmét néhány mondatos, kedvesen ajánlásaival. — A hálózati központ A MI VI-LAGUNK címmel lepreolló alakú jegyzéket is sokszorosított a hajdúdorogi könyvtárnak: a nemzetközi gyermekév alkalmából kibocsátott bibliográfia az úttörőszövetség országos mozgalomához kíván segítséget nyújtani.

A HERMAN OTTÓ MŰZEUM KIADVÁNYAINAK BIBLIOGRÁFIÁJA 1900—1977 címmel sokszorosításban, 600 példányban megjelent összeállítás szerzői, Tóth Lajosné és Viga Gyula a miskolci múzeumnak, illetve jogelődjének publikációt elemző módon tárják fel: Előszőr a múzeum kiadványainak hat fajtája (évkönyvek—közlemények; néprajzi kiadványok, múzeumi füzetek, kismonográfiák, kiállítási vezetők, sorozaton kívüli munkák) szerint egyedileg írják le a kiadványokat, illetve kiadványcsoportokat, majd 13 szakcsoportban, ezeken belül pedig szerzői betűrendben következnek a rész tanulmányok címlírásai. A kötetet névmutató zárja (1978. 91 l.).

A SZÉKESFEHÉRVÁRI SZMT KÖNYVTÁR jó hírű ajánló bibliográfiai sorozata újabb jegyzékekkel gazdagodott: a Fejér megye szülőttei keret című bibliográfiai rölapok sorában Bella István költőt mutatja be Varga Zsuzsa (Kis bibliográfiák 103. sz.); *Válogatás a szovjet irodalomból 1917—77* összefoglaló címmel pedig két lepreolló is készült, s közülük a *Mai szovjet líra* ugyancsak Varga Zsuzsa munkája (Kis bibliográfiák 105.), *A Szovjetunióban élő nemzetek irodalma c.* pedig F. Tordai Emese összeállítása (Kis bibliográfiák 104.)

ÜNNEPÉLYEK, MEGEMLÉKEZÉSEK AZ ÁLTALÁNOS ISKOLÁBAN címmel pedagógusoknak, könyvtárosoknak és a tanulóknak kínál műsorválasztékot a Hajdúnánási Városi Könyvtár kiadványa, Rigó Tamásné összeállítása. Az ünnepi alkalmak között nemzeti és mozgalmi ünnepek, iskolai és családi események, rendezvények egyaránt találha-

tók; mindegyikre azonos csoportosításban, de az alsó és a felső tagozatok számára külön-külön fejezetben ajánl verseket, szerkesztett műsorokat a tetszős füzet, amelyet a felhasznált művek bő jegyzéke zár. A hajdúnánási könyvtár anyagára épülő, frisseségre törekvő kiadványt a Debreceni Megyei Könyvtár sokszorosította 500 példányban, s így remélhető, hogy az összeállítás eljutott a hálózat más könyvtáraiba is — főleg a gyermekkönyvtárakba — a közvetlen felhasználás, illetve a tájékoztatás céljaira. (1978. 79 1.)

AZ ERDÉSZETI ÉS FAIPARI EGYETEM KÖZPONTI KÖNYVTÁRÁ-ról tetszetős kalauzt állított össze a könyvtár főigazgatója az 1977 végén új épületbe költözött, jeles soproni intézmény megismertetésére. Dr. Hiller István ebben a színes borítójú, szép papírra nyomott, a könyvtárbelstőt és a gyűjtemény legértékesebb darabjait sok fényképpel bemutató füzetben a könyvtár történetének leírása után a műemlékkönyvtárral, annak ritkaságaival foglalkozik, majd az intézmény mai éle-

tével, szolgáltatásaival ismerteti meg az olvasókat. A kiadványt német és angol nyelvű összefoglalás, valamint a könyvtárról szóló fontosabb írások jegyzéke zárja.

A 12-ES GALÉRIA — a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Pataky István téri könyvtárának kiállítás-sorozata — legutóbb Pánczél Tibor fotóinak bemutatásával profilbővítést hajtott végre. A kiállítás alkalmából kiadott izléses meghívó fényképeszeti és amatőrfilmes ajánló bibliográfiát is tartalmaz.

KARBANTARTÁS IRÁNYÍTÁS ÉS VEZETÉS AZ IPARBAN címmel a 93. száma jelent meg az Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ „A tudomány és technika újdonságai magyar nyelven” c. ajánló bibliográfiai sorozatának. Az OMKDK anyagára épülő, az elmúlt hat év szakirodalmából válogató 72 tételes, annotált jegyzéket Stickl László, a Tiszai Vegyi Kombinát közg. mérnöke állította össze, a bibliográfia anyagát nyolc szakcsoportra tagolva.

FEBRUÁR 1-IG MEGJELENT PERIODIKUS KIADVÁNYOK; MUNKATERVEK: Események, évfordulók 1979 (Könyvtártudományi és Módszertani Központ); Eseménynaptár. Módszertani útmutatás, ajánló bibliográfia és kiállítási segédanyag a negyedév fontosabb évfordulóihoz. 1979/1. (FSZEK—KMK); Gazdaságpolitikai Tájékoztató 29., 30. [1978] (Balassi Bálint Megyei Könyvtár, Salgótarján); Irodalomkutatások. Az általános és nyilvános könyvtárakban elvégzett irodalomkutatások jegyzéke. 1979. január. (Berzsenyi Dániel Megyei Könyvtár, Szombathely); Könyvtár és Művelődés. Könyvtárügyi információk vezetőknék. 1978/2. (KMK);

Külföldön megjelent fontosabb jogtudományi művek jegyzéke. 1978 második és harmadik negyedév (Országgyűlési Könyvtár); Magyar Könyvészet 1973. A Magyarországon megjelent könyvek és térképek szakosított címjegyzéke. 1. köt. Szakrendi rész, 2. köt. Betűrendes mutató (Országos Széchényi Könyvtár, 1978); Német nyelvű könyvek gyarapodási jegyzéke 1978. (Vörösmarty Mihály Megyei Könyvtár, Székesfehérvár); OMKDK Híradó 1978/12.; Tájékoztató jegyzék vezetőik számára. 12. sz. 1978. december (Hajdú-Bihar megyei Könyvtár, Debrecen); Tájékoztató a külföldi közigazgatási irodalomról. „A” sorozat. Referátumok 1978/12., „B” sorozat. Bibliográfia. 1978. 12. (Marx Károly Közigazgatástudományi Egyetem Központi Könyvtár); Tájékoztató külföldi szociológiai folyóiratokról. 1978/9. (FSZEK); Tájékoztató a Vas megyéről szóló irodalomból. 1978. december (Berzsenyi Dániel Megyei Könyvtár, Szombathely); Új külföldi kézikönyvek. 1978 4. (OSZK KMK); Világirodalmi Híradó 10. (1977. okt.—dec.). — A Szolnok megyei Verseghy Ferenc Könyvtár munkaterve 1979.

**Ex-Libris
Keserű!**

„MERABONA”

könyvtári állványrendszer

Új,

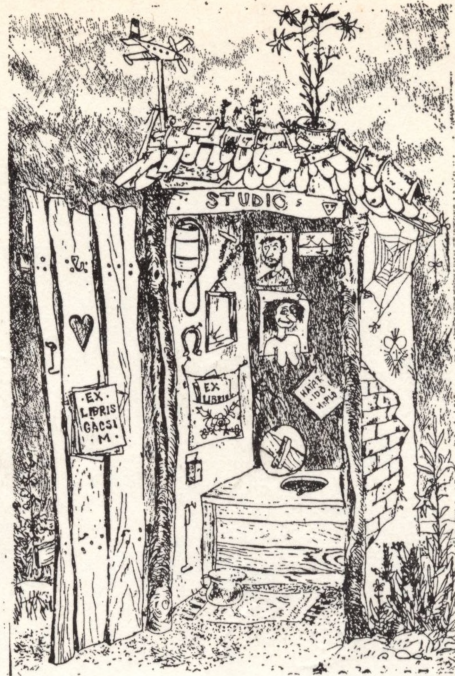
függőtasakos hanglemeztároló

Gyártja:

TÖVÁLL, Szany

Ügyintéző: Németh László

PF. 77.
gacsi

GACSI MIHALY könyvjegeiből és egyéb grafikáiból
(cikkünket lásd a 175. oldalon)

